

**KA TRAJNOM
REŠAVANJU
OTVORENIH
PITANJA
SRBIJE
SA SUSEDIMA**

CPES

CENTAR ZA PRIMENJENE
EVROPSKE STUDIJE

KA TRAJNOM REŠAVANJU OTVORENIH PITANJA SRBIJE SA SUSEDIMA

**KA TRAJNOM REŠAVANJU
OTVORENIH PITANJA SRBIJE SA SUSEDIMA**

Autori:

Milan Igrutinović

Miloš Paunović

Izdavač:

Centar za primenjene evropske studije,

Njegoševa 31v, 11000 Beograd

office@cpes.org.rs

www.cpes.org.rs

Za izdavača:

Jasna Filipović, direktorka

© Centar za primenjene evropske studije, Beograd, 2019.

www.cpes.org.rs

Preuzimanje delova teksta ili teksta u celini je dozvoljeno,
ali uz obavezno navođenje izvora i uz postavljanje linka
ka izvornom tekstu na

www.cpes.org.rs

**KA TRAJNOM
REŠAVANJU
OTVORENIH PITANJA
SRBIJE SA SUSEDIMA**

CPES

CENTAR ZA PRIMENJENE
EVROPSKE STUDIJE

SADRŽAJ

Uvodni pregled **7**

Srbija i Hrvatska	16
Srbija i Bosna i Hercegovina	19
Srbija i Crna Gora	23
Srbija i Makedonija	24

SRBIJA I HRVATSKA - ODNOSI I OTVORENA PITANJA **26**

Uvod	26
Kratak pregled dosadašnjih odnosa i trendova	29
Pitanje nestalih	33
Utvrdjivanje međusobne granice	36
Suđenje za ratne zločine i međusobne tužbe za genocid	39
Pitanje povratka srpskih izbeglica u Hrvatsku i manjinska pitanja	42
Sukcesija i povratak imovine	45
Ekonomski odnosi	48

SRBIJA I BOSNA I HERCEGOVINA - ODNOSI I OTVORENA PITANJA 49

Aktuelni odnosi i bilateralne teme	51
Ratno nasleđe	59
Sukcesija	62
Granice	64
Ekonomski odnosi	69

ODNOSI SRBIJE I CRNE GORE 73

Odnosi Srbije i Crne Gore nakon razdvajanja	75
Crnogorsko priznanje nezavisnosti Kosova	80
Poboljšanje odnosa nakon 2012.	82
Srbi i Crnogorci kao manjine i pitanje dvojnog državljanstva	89
Pitanje državne granice	94
Aktuelne tačke javnih sporenja: suđenje za pokušaj državnog udara u Crnoj Gori	98
Identitet: tumačenje 1918. i kulturni centar u Peking	101
Ekonomski odnosi	103

OTVORENA PITANJA - SRBIJA I SEVERNA MAKEDONIJA 112

Uvod i kratak pregled odnosa	112
Manjinska pitanja	115
Crkveno pitanje	117
Međusobna granica	119
Politički odnosi državnih rukovodstava – regionalni i evro(atlantski) kontekst	121
Privredna saradnja	127

PREPORUKE

130

Srbija i Hrvatska	130
Srbija i Bosna i Hercegovina	133
Srbija i Crna Gora	135
Srbija i Makedonija	137

UVODNI PREGLED

Centar za primenjene evropske studije je od kraja 2016. u okviru projekta *Ka strategiji spoljne politike Srbije: odnosi sa susedima* analizirao bilateralne odnose Srbije sa susednim zemljama, fokusirajući se na postojeće otvorene, problematične oblasti u bilateralnim odnosima i načine za njihovo prevazilaženje. Tokom rada na projektu brzo je uočena značajna razlika u prirodi i dinamici odnosa između Srbije i država nastalih na području Jugoslavije naspram odnosa Srbije sa „starim” susedima – Mađarskom, Rumunijom i Bugarskom.¹ U analizama se došlo do zaključka da su odnosi država na postjugoslovenskom prostoru dovoljno specifični i složeni da bi morali da se prate u dužem

1 Naš izveštaj o odnosima Srbije sa ove tri susedne zemlje možete pogledati na istoj web stranici. Specifičnost odnosa Srbije i Kosova, koji se sada dominantno rešava u okviru dijaloga u Briselu pod pokroviteljstvom Evropske unije, prevelika je i suviše zahtevna tema za ovaj pojekat, te je tome posvećen poseban projekat dostupan na <http://cpes.org.rs/unutrasnji-dijalog-o-resavanju-pitanja-kosova-bezbednosni-aspekt/>

vremenskom periodu, te je tematski okvir novog projekta posvećen upravo analizi odnosa Srbije sa Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom i Makedonijom.

U čemu se ogleda ta specifičnost? Raspad Jugoslavije s početka 1990-ih i niz pratećih ratova ostavili su duboke posledice na živote građana Srbije i susednih postjugoslovenskih država. Ljudski gubici i izbeglištvo su trajno obeležili sudbine miliona ljudi. Ratna šteta, slom tržišta i tokova privređivanja su ugrozili socijalnu i ekonomsku sigurnost velike većine građana, ostavljajući ih siromašnijim i u relativnoj zaostalosti i zakasneloj ekonomskoj tranziciji u odnosu na ostala područja Evrope. Formiranje novih država uslovalo je i potrebu regulisanja novih tema, od pitanja međusobnog razgraničenja do položaja etničkih manjina. Splet ovih problema je do današnjeg vremena ostavio niz sporova i nerešenih pitanja koji aktivno utiču na odnose pomenutih država. U okviru ovog projekta će se primarno posmatrati problemi na bilateralnom nivou kroz tri tematske celine: ratno nasleđe, pitanje granica i položaj etničkih manjina.

Kompleks problema ratnog nasleđa predstavlja posebno tešku temu koja politički opterećuje odnose pre svega Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine. U tom kompleksu nalazimo pitanja istraga i suđenja za ratne zločine, sudbine nestalih lica, sudbine izbeglica, potraživanja imovine i kulturnih dobara, pitanja istorijskog tumačenja ratova i sa time povezana aktuelna čitanja političkih odnosa. Ako je deo građana neposredno pogođen ovim problemima, praktično svi građani žive u atmosferi određenoj suprotstavljenim pogledima na rat i njegovo nasleđe, u manifestacijama različitog i suprotstavljenog tumačenja prošlosti. Javna retorika vezana za obeležavanje pojedinih bitnih događaja iz ratova, poput genocida u Srebrenici ili „Oluje”, postala je gotovo predvidljivo konfliktna i posve sprečava mogućnosti nalaženja zajedničkih imenitelja prošlosti kao osnove za prestanak njenog cikličnog traumatskog proživljavanja. Bez pretenzija da

ponudimo sveobuhvatnu analizu ovih tema, istraživanje ćemo ograničiti na njihov značaj za bilateralne odnose i efekat preliivanja na ostale političke teme.

Srbija sa Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom ima *otvorene granične sporove*, vezane za različite načine tumačenja tačnih pozicija graničnih linija. Pokušaji rešavanja ovih sporova su do sada bili samo sporadični, inicijative su bile retke i nisu nailazile na pozitivan odgovor druge strane, a rad međudržavnih tela do sada nije doveo do vidnog približavanja stavova. Naša analiza ovog pitanja će uključiti analizu pozicija suprotstavljenih strana, dosadašnje tokove razgovora i pokušaja rešavanja graničnog pitanja, kao i relevantnu i skorašnju evropsku praksu (poput spora Slovenije i Hrvatske i arbitražnog postupka kao modaliteta za rešavanje). Srbija i Crna Gora takođe nemaju rešeno granično pitanje. Odsustvo sporazuma u tom slučaju nije pitanje spora oko granične linije, nego suprotstavljenih pogleda na pravnu prirodu granice, usled priznanja nezavisnosti Kosova od strane Crne Gore i tretiranja tog dela granične linije kao granice sa Kosovom a ne sa Srbijom. Granični sporazum Srbije i sa Makedonije potpisan 2001. već ne odražava u potpunosti stanje na terenu usled priznanja kosovske nezavisnosti od strane Makedonije i njihovih aranžmana o graničnim prelazima. Pored državne logike, ova pitanja se odražavaju i na svakodnevni život građana koji žive u neposrednoj blizini granice. Različite opcije rešavanja graničnog pitanja će imati nužno i različite posledice u tom smislu.

Odnosi Srbije sa Crnom Gorom i Makedonijom, iako neopтереćeni nasleđem prošlosti poput onog vezanog za odnose sa Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom, ipak pate od sporadičnih trzavica, uglavnom vezanih za pitanja identiteta, crkve, regionalne bezbednosti i evroatlantskih integracija.

Položaj etničkih manjina je suštinski vezan za položaj Srba u Hrvatskoj te Hrvata i Bošnjaka u Srbiji. Pitanja pravnih normi i datih prava praćena su pitanjima njihovog praktičnog korišćenja

i ispunjavanja preuzetih državnih obaveza. Ona su pre svega vezana za pitanja upotrebe jezika i zaštite kulturnog nasleđa, političkih prava poput zastupljenosti u skupštini, šireg društvenog položaja vezanog za imovinska prava i nadoknadu eventualne ratne štete, zaposlenost u državnoj upravi. Neka od ovih pitanja su vezana i za proces pridruživanja Srbije Evropskoj uniji, i ako nisu čvrsto definisana pravnom tekovinom Unije ostaju kao tema bilateralnih odnosa Srbije i Hrvatske.

Pored ovoga, pitanje sukcesije SFRJ i primene Sporazuma o sukcesiji iz 2001. još nije u potpunosti rešeno. Pitanje imovinskih prava i sa njom povezana ekonomska logika se čini najvažnijom preprekom ka završetku ovog procesa. Pesimistički scenario u pogledu ovog pitanja bi značio njegovu (zlo)upotrebu u blokiranju ili usporavanju procesa evropskih integracija Srbije, od strane članica EU koje su i država sukcesori.

U sagledavanju ovih bilateralnih sporova fokusiraćemo se na stanovišta Srbije, ali uz jasno shvatanje stanovišta njena četiri suseda u odnosu na Srbiju. To smatramo važnim ne samo zbog nepristrasnosti u pokušaju da se oni sporovi reše, već i zbog dubljeg razumevanja samog regiona i mogućnosti za saradnju unutar međunacionalnih previranja i sukoba oko političkih rešenja koja proizlaze iz različitog odnosa prema prošlosti i zajedničkoj budućnosti u EU.

Kao povezana ravan analize i načina rešavanja ovih zaostalih problema javlja se proces proširenja EU na zemlje Zapadnog Balkana, a u prvom redu na Srbiju i Crnu Goru. Poslednjih godina EU je posvetila pažnju ovim problemima kroz Berlinski proces od 2014. te kroz svoju strategiju proširenja na Zapadni Balkan. Imajući u vidu novu *Strategiju proširenja Evropske unije* koju je Komisija predložila 6. februara 2018², i u kojoj je jasno navedeno

² *A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans, COM(2018) 65 final*, European Commission, Strasbourg, 6 February 2018.

da postoje važni bilateralni sporovi između zemalja regiona koji treba da budu rešeni, da EU neće pristati da uveze te sporove i nestabilnost koju bi oni mogli da donesu i da konačna i obavezujuća rešenja moraju biti nađena urgentno i primenjena pre nego što se neka zemlja pridruži, želimo da detaljnije analiziramo ove sporove u koje je uključena Srbija i uvidimo moguće trase njihovih rešavanja i u kontekstu evrointegracija. S obzirom na mogući vremenski aspekt pridruživanja koji sada navodi 2025. godinu kao najraniju, to bi značilo da bi se u narednih godinu do dve sporovi morali razjasniti, bilo kroz bilateralna rešenja, bilo kroz arbitraže, kako bi primena mogla biti okončana do 2023. i time bio održan takav tempo integracija koji čini 2025. godinu mogućim trenutkom pristupanja.

Strategija takođe iznosi očekivanje da će zemlje koje su trenutno najviše odmakle u procesu pregovora (a misli se na Srbiju i Crnu Goru) naći svoj strateški interes u tome da se zalažu za napredak svojih suseda, a ne da budu prepreka na njihovom putu ka EU. Ovim Komisija sugerise važnost razumevanja međuzavisnosti društava na Zapadnom Balkanu tj. odmak od usko shvaćenih nacionalnih interesa. Komesar za proširenje Johannes Han je na predstavljanju nove strategije u Beogradu 7. februara 2018. istakao i da bi Srbija kao jedna od vodećih zemalja u procesu mogla pomoći procesu integracija čitavog regiona.³

Logika nove strategije proširenja takođe navodi određene opšte smernice rešavanja ovih sporova. Za taj proces smatraju se nužnim atmosfera dobrosusedskih odnosa, pristajanje na obavezujuću i konačnu arbitražu u slučaju da se rešenje ne postigne u bilateralnim pregovorima, primena arbitražnih mera pre pristupa u EU, odustajanje od korišćenja sporova kao vida

³ "Han: Ulazak u EU nacionalni cilj, da ujedini celo društvo", *N1*, 7. 2. 2018, <http://rs.n1info.com/a362776/Vesti/Vesti/Han-i-Brnabic-Ulazak-u-EU-nacionalni-cilj.html>

ucene u drugim političkim temama i potreba da vodeće zemlje u procesu pridruživanja (Srbija i Crna Gora) budu zagovornici a ne protivnici evropskih aspiracija svojih suseda. Naša analiza bi se referisala na ove smernice, uočavajući potencijale za pogoršanje odnosa koji su nabrojana otvorena pitanja dosad pokazivala, i nudeći određena rešenja kako bi se taj efekat smanjio što je više moguće, a sa druge strane pojačao pozitivni impuls procesa evrointegracija i određenih zajedničkih, regionalnih tema (poput jačanje ekonomskih i infrastrukturnih veza). Strategija takođe navodi (tačka 4.8 aneksa) da je potrebno uklanjati proceduralne granične barijere, posebno na integrisanim putnim i pružnim prelazima, što je širi signal očekivanja da se dodatno menja priroda i shvatanje granica među zemljama u regionu.

Imajući u vidu ubrzanje pitanja odnosa između Beograda i Prištine koje se odigrava poslednjih nekoliko meseci te da je većina mera podrške integraciji regiona najavljena za 2018–2019, jasno je da je rešavanje bilateralnih sporova naglašeno kao ključni segment političkih merila pristupanja za naredni kratki i srednji rok.

Pobrojana otvorena pitanja nisu izolovana od ukupnih političkih odnosa na Zapadnom Balkanu, bilo u multilateralnom bilo u bilateralnom smislu. U sklopu Berlinskog procesa od 2014. možemo uočiti dva samita na kojima su ova pitanja bila deo zvaničnih razgovora i zajedničkih izjava. Na samitu u Beču 2015. uočen je napredak u izgradnju mreža regionalne saradnje ali se tražio i dodatni napor od lidera država Zapadnog Balkana za rešavanje otvorenih bilateralnih sporova. U tom smislu, pomirenje je označeno kao „suštinsko” za promovisanje stabilnosti i podršku stvaranju takvog okruženja u Jugoistočnoj Evropi koje je pogodno za prevazilaženje nasleđa prošlosti. Zemlje učesnice samita, dakle relevantne članice EU pored zemalja Zapadnog Balkana, su takođe istakle želju da koriste makroregionalne strategije EU (Dunavsku i Jadransko-Jonsku), te OEBS i Centralnoevropsku

Inicijativu i slične političke inicijative u prevazilaženju postojećih problema.⁴

Samit EU – Zapadni Balkan održan u Londonu u julu 2018. u okviru Berlinskog procesa je do sada najvažniji takav sastanak posvećen otvorenim pitanjima između zemalja Zapadnog Balkana. On je održan nakon postizanja sporazuma grčke i makedonske vlade o rešenju pitanja imena Makedonije i povezanih političkih i kulturnih pitanja, zatim sporazuma Makedonije i Bugarske iz avgusta 2017. o prijateljstvu i dobrosusedskim odnosima, početka tehničkog dijaloga između Grčke i Albanije o njihovim otvorenim pitanjima (razgraničenja ekskluzivnih ekonomskih zona na moru, položaj grčke manjine u Albaniji itd) i nakon reaktiviranja razgovora o granici između Srbije i BiH na najvišem nivou. Aneks zajedničke izjave načelno posvećen otvorenim pitanjima sadrži i dogovor da se na svakih šest meseci održavaju sastanci radi utvrđivanja preseka stanja i postignutog napretka u rešavanju otvorenih pitanja, i mimo formalnog jednogodišnjeg samita, te da se prvi takav sastanak održi u Beču a naredni u Skoplju, pre samita u Poznanju 2019. Ovaj dogovor je takođe jasan signal želje da se otvorena pitanja rešavaju u osetno bržem tempu nego što je to bio slučaj prethodnih godina. Drugi aneks je posvećen pitanju nestalih osoba iz perioda ratova 1990-ih. U njemu je ocenjeno da je ostalo oko 12000 lica čija sudbina još uvek nije potpuno poznata, od oko 40000 lica koja su vođena kao nestala. Kao dalje korake ovaj aneks predviđa jačanje nepristrasnih istraga o sudbini preostalih nestalih lica, obavezu vlasti da proaktivno podstiču u radu svoje domaće institucije u čijoj je nadležnosti to pitanje, obavezu vlasti da dodele adekvatna finansijska sredstva i uposle adekvatno ljudstvo radi ispunjavanja ovih obaveza, aktivno uključivanje porodica nestalih lica

⁴ *Final Declaration by the Chair of the Vienna Western Balkans Summit*, Western Balkans Summit, Vienna, 27 August 2015.

u rasvetljavanje njihovih sudbina kao i obezbeđivanje prava tih porodica, obezbeđivanje javnog pristupa pouzdano utvrđenim informacijama o slučajevima, obavezu kontinuiranog razvoja domaćih forenzičkih institucija te uzdržavanje od politizacije pitanja nestalih lica. Treći aneks je posvećen pitanju ratnih zločina, u kontekstu uspostavljanja Mehanizma za krivične sudove (MKS) nakon završetka rada Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i obaveza domaćih pravosudnih organa. Potpisnice su se ponovo obavezale na odbacivanje upotrebe govora mržnje i slavljenja ratnih zločina i zločinaca i promovisanje kulture poštovanja i solidarnosti sa svim žrtvama rata, na jačanje kapaciteta tužilaštava za ratne zločine te jačanje njihove međusobne saradnje i saradnje sa MKS.⁵

Ovde bismo morali uočiti i procese višeg reda koji se odigravaju u EU a koji utiču na perspektivu članstva zemalja Zapadnog Balkana i time na makar deo motivacije vladajućih elita na Zapadnom Balkanu da rešavaju bilateralne sporove. Kako je finalizacija procesa evrointegracija Srbije i Crne Gore, koje jedine i imaju izgleda da od 2025. budu članice EU, vezana za logiku unutrašnjih reformi EU koje su sada nejasne i sa upitnom perspektivom, stavovi država članica o proširenju EU imaju veliki značaj. Uprkos tome što je Bugarska, kao predsedavajuća Saveta EU u maju organizovala samit EU – Zapadni Balkan u Sofiji sredinom maja, proširenje EU je i na tako postavljenom samitu bila izbegnuta tema, upadljivo odsutna i iz zajedničke izjave. Pored toga, Francuska se sada pojavljuje kao vodeći skeptik po pitanju proširenja. Ako je predsednik Emanuel Makron samo ponavljao stavove već navedene u novoj strategiji proširenja, o tome da će

5 Joint Declaration on Regional Cooperation and Good Neighbourly Relations in the Framework of the Berlin Process; Joint Declaration on Missing Persons in the Framework of the Berlin Process; Joint Declaration on War Crimes in the Framework of the Berlin Process, Western Balkans Summit, London, 10 July 2018.

proširenja biti samo ako se u međuvremenu Unija reformiše⁶, onda su njegove skorašnje izjave o funkcionisanju EU u dva ili tri kruga⁷ i posledično produženju perspektive za članstvo u neke dodatni sloj sumnje u proces. Dodatno uslovljavanje Albanije i Makedonije u procesu otpočinjanja pregovora i odlaganje za 2019. su potezi iz istog spektra. Posmatranje ove veze, između unutrašnjih odnosa u EU, pitanja njene reforme i mere do koje taj splet može uticati na dinamiku priključenja. Stavovi iz Brisela o tome da EU želi da „uveze stabilnost umesto nestabilnosti”⁸ nije samo odraz subjektivne percepcije Brisela nego i razumna ocena stanja odnosa između država Zapadnog Balkana. Na kraju, ipak se ne sme zaboraviti da je progresivno regulisanje tih odnosa i rešavanje problema pre svega u interesu naših društava, radi nas samih.

* * *

Na narednim stranama dat je kratak pregled odnosa Srbije sa Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom i Makedonijom u poslednjih godinu dana i u vezi sa bilateralnim sporovima i političkim pitanjima koja mogu dobiti razmere problema u odnosima, a oslanjajući se na analize vršene u sklopu ranijeg projekta *Ka strategiji spoljne politike Srbije: odnosi sa susedima (2016–2017)*.

6 „Makron: Neće biti skorijeg proširenja EU”, *Danas*, 17. 4. 2018, <https://www.danas.rs/svet/makron-nece-biti-skorijeg-prosirenje-eu/>

7 „EU u tri kruga, mesto za Rusiju i Tursku, a u „srcu“...”, *B92*, 30. 7. 2018, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=07&dd=30&nav_category=78&nav_id=1424811

8 „Han o Zapadnom Balkanu - uvoz stabilnosti umesto izvoza nestabilnosti”, *Euractiv*, 30. 7. 2018, <http://www.euractiv.rs/eu-i-zapadni-balkan/12895-han-o-zapadno-balkanu-uvoz-stabilnosti-umesto-izvoza-nestabilnosti>

Tokom poslednjih godinu dana, od sredine 2017. godine, nije došlo do značajnijeg napretka u rešavanju spora između Srbije i Hrvatske po pitanju međusobnog razgraničenja na delu zajedničke granice koja ide tokom reke Dunav.⁹ Suština spora je u tome što su za hrvatsku stranu za razgraničenje relevantne katastarske knjige koje datiraju još iz vremena Austrougarske monarhije, dok je za Srbiju relevantan savezni zakon o razgraničenju iz 1945. godine, kao i odluke skupštine Vojvodine iz 1946. godine. Takođe, srpska strana se poziva i na međunarodno pravo u kome je uobičajena praksa da granica prati promenu toka reke u slučajevima u kojima je reka granica. Za razliku od toga, Hrvatska se poziva na Mišljenje br. 3 Badinterove komisije iz 1991. godine, kojom su kao granice država nastalih raspadom SFR Jugoslavije označene granice republika, koje su pak omeđene granicama opština, a ove granicama opštinskih katastara.¹⁰ Za odluke skupštine Vojvodine hrvatska strana tvrdi da su imale privremeni karakter. U tom smislu, srpsko tumačenje spora je da bi granica trebalo da ide srednjim tokom, odnosno maticom reke Dunav. Hrvatska, pak, desetak hiljada hektara koji se danas nalaze na levoj obali Dunava ili na rečnim adama smatra svojom teritorijom, koji su ostali na „srpskoj” strani reke promenom glavnog toka Dunava tokom proteklog perioda. Izmenom toka reke takođe je i na „hrvatskoj” strani ostalo, po zemljišnim knjigama od

9 Za pregled toka procesa razgraničenja do 2017. godine videti tekst „Otvorena pitanja između Srbije i Hrvatske“ iz CPES-ovog projekta *Ka strategiji spoljne politike Srbije: odnosi sa susedima*.

10 „10 mišljenja Badinterove komisije“, *Peščanik*, 18. 11. 2008, <https://pescanik.net/10-misljenja-badinterove-komisije/>

pre više od jednog veka, oko hiljadu hektara zemljišta koje bi po tim knjigama trebalo da pripadnu Srbiji.

Međudržavna komisija koja se bavi ovim pitanjem se sastala prvi put 2010. godine. Do jula 2017. godine komisija se sastala tek devet puta.¹¹ Najnoviji razvoj u vezi sa ovim pitanje, delom je rezultat, sa hrvatske tačke gledišta, nezadovoljavajućeg rezultata arbitraže u vezi međudržavnog razgraničenja sa Slovenijom u Piranskom zalivu. Ovaj spor je bio stavljen na međunarodnu arbitražu, koja je spor razrešila u korist Slovenije. Usled toga, u hrvatskim političkim krugovima sada kao da preovlađuju mišljenja da je granični spor sa Srbijom poželjnije rešiti bilateralnim pregovorima.¹² Srbija se takođe ne protivi tome da sve strane prvo pokušaju da spor reše međusobnim pregovorima. Tako je na sastanku dvoje predsednika, Aleksandra Vučića i Kolinde Grabar-Kitarović, u Zagrebu u februaru 2018. godine dogovoren rok od dve godine za rešavanje spora bilateralnim putem.¹³ U slučaju da pregovori ne daju rezultat, u hrvatskim medijima se spekuliše da je za Hrvatsku čak prihvatljivija opcija postavljanje spora pred Međunarodni sud, nego arbitraža.¹⁴ U izjavi medijima posle sastanka sa srpskim predsednikom, hrvatska predsednica

11 „Granica na Dunavu – 145 kilometara spora Srbije i Hrvatske“ , *N1*, 6. 7. 2017, <http://rs.n1info.com/a281394/Vesti/Vesti/Sporna-granica-Srbije-i-Hrvatske-na-Dunavu.html>

12 Tog su mišljenja kako evroposlanica Dubravka Šuica iz vladajućeg HDZ-a, tako i Joško Klisović, potpredsednik spoljnopolitičkog odbora opozicionog SDP-a, „Hrvatska opet u graničnom sporu, ovaj put sa Srbijom“, *Dnevno.hr*, 25. 7. 2017, <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/granicni-spor-hrvatske-i-srbije---483824.html>

13 „Granicu Srbije i Hrvatske ispisaće Dunav, katastar ili sud“ , *Blic*, 14.2.2018, dostupno na <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/granicni-spor-hrvatske-i-srbije---483824.html>

14 „Svi granični sporovi sa susjedima: Hrvatska drži ključ članstva Srbije u EU“ , *Jutarnji list*, 9.2.2018, dostupno na <https://www.vecernji.hr/vijesti/svi-granicni-sporovi-sa-susjedima-hrvatska-drzi-kljuc-clanstva-srbije-i-eu-1225273>

pomenula izlazak pred „međunarodno pravno telo” kao rešenje u slučaju da se Beograd i Zagreb ne dogovore u datom roku.¹⁵

Osim pitanja međusobnog razgraničenja, Srbija i Hrvatska imaju još nekoliko otvorenih pitanja, kao što su pitanje nestalih lica, prava srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj, odnosno hrvatske nacionalne manjine u Srbiji, pitanje sukcesije, pitanje imovinskih prava Srba iz Hrvatske, pitanje penzija, kao i pitanja sudske jurisdikcije za ratne zločine. Ovo poslednje pitanje Hrvatska takođe dovodi u vezu i sa poglavljem 23 pristupnih pregovora Srbije sa Evropskom Unijom.

Novi zamah rešavanju ovih spornih pitanja dat je Subotičkom deklaracijom od 20. juna 2016. godine, koju su potpisali (tada) predsednik Vlade Republike Srbije Aleksandar Vučić i predsednica Hrvatske Kolinda Grabar-Kitarović. Osim izjave u tački 2 ove deklaracije da će se razgraničenje između država zasnivati na međunarodnom pravu, tačke 1, 3 i 4 govore o unapređivanju manjinskih politika Srbije i Hrvatske prema međusobnim manjinama, ubrzanju rešavanja pitanja sukcesija i pojačavanje napora u razjašnjavanju sudbina nestalih lica.¹⁶ Posvećenost pronalaženju rešenja u vezi sa ovi temama ponovljena je na sastanku Vučića i Grabar-Kitarović u februaru 2018. Naglasak je bio na pronalaženju 1945 osoba koje se vode kao nestale, mada dokumente koji se odnose na poznate ratne logore koji su se nalazili u Vukovaru ili Lori dve strane nisu razmenile. Smešteno u istu grupu pitanja sa nestalima bi se moglo pomenuti vraćanje Hrvatskoj matičnih knjiga iz opštine Dvor na Uni, kao i, pre svega, dokumenata u vezi

15 “Evo koje je dokumente Vučić donio na Pantovčak“, *Večernji list*, 12. 2. 2018, dostupno na <https://www.vecernji.hr/vijesti/evo-koje-je-dokumente-vucic-donio-na-pantovcak-1225887>

16 Osim toga, Subotička deklaracija se bavi i srpsko-hrvatskom saradnjom u oblastima borbe protiv međunarodnog terorizma i učestvovanju u zajedničkim razvojnim i prekograničnim projektima Evropske Unije, „Deklaracija o unapređenju odnosa i rešavanju otvorenih pitanja“, <http://predsjednica.hr/objava/1/1/1006>

sudbine troje nestalih tokom ratova 90-tih, a koje je predsednik Vučić sa sobom doneo prilikom posete Zagrebu.¹⁷ Iz izjava dvoje državnika posle sastanka moglo se zaključiti da i dalje ne postoji spremnost dve strane da razmene sve podatke koji se tiču informacija u vezi sa nekim od najtežih pitanja proisteklih iz rata, kao što su oni koji se odnose na logore Vukovar ili Lora.¹⁸

SRBIJA I BOSNA I HERCEGOVINA

Odnosi Republike Srbije sa Republikom Bosnom i Hercegovinom su složeni, sa dubokom istorijskom podlogom i nizom otvorenih međusobnih pitanja i sporova. Ovi proizilaze kako iz procesa raspada SFR Jugoslavije i rata u Bosni i Hercegovini, tako i iz činjenice da je Bosna i Hercegovina politički složena država uspostavljena Dejtonskim i Pariskim mirovnim sporazumom i koja se ne bazira na narodnom suverenitetu, nego na činjenici da su ovi sporazumi međunarodni pravni akti i da je jedna od strana čija prava i obaveze proističu iz tih sporazuma upravo Republika Srbija.¹⁹ U konkretnom smislu, najvažnija otvorena pitanja između ove dve države bismo mogli svrstati u veće celine: one vezane za status entiteta Republika Srpska u BiH, one vezane za status Bošnjaka u Srbiji, one vezane za, ratne zločine, sukcesiju i, posebno, one vezane za razgraničenje dve države. Susreti

17 "Evo koje je dokumente Vučić donio na Pantovčak", *Večernji list*, 12. 2. 2018, <https://www.vecernji.hr/vijesti/evo-koje-je-dokumente-vucic-donio-na-pantovcak-1225887>

18 Isto

19 *The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina* je dostupan na sajtu OEBS-a <https://www.osce.org/bih/126173?download=true>

državnika dve države na najvišem nivou su česti, ali uprkos tome, proces rešavanje spornih pitanja sporo napreduje.

Kada je reč o utvrđivanju međusobne granice, više puta su u javnosti davane optimistične izjave da će taj spor biti razrešen u veoma kratkom roku. Ispostavilo se da od toga na kraju nije bilo ništa.²⁰ Sporno je oko 40 kilometara kvadratnih, na raznim delovima međudržavne granice, od delova opština Bogatić i Zvornik, do Rudog, Štrbaca i Bajine Bašte. Nije u pitanju samo teritorija, nego i infrastrukturni objekti koji se na njoj nalaze, kao što su hidrocentrale „Zvornik” i „Bajina Bašta”, ali i deo pruge Beograd-Bar koja dužinom od 12 kilometara prolazi kroz teritoriju Bosne i Hercegovine. Stav srpske strane, po rečima predsednika vladine Komisije za razgraničenje sa BiH, Veljka Odalovića, je da hidrocentralama upravlja Srbija, imajući, po njegovim rečima, u vidu to da ih je izgradila Srbija. Kao obeštećenje za BiH Odalović predlaže izvesne teritorije. Po rečima istog srpskog zvaničnika, sličan je stav Srbije i kada je reč o 1700 hektara teritorije BiH kroz koje prolazi pruga Beograd – Bar.²¹ Geografski najsloženije je pitanje naselja Međurečje, koje je eksklava bosanskohercegovačke opštine Rudo koja se sasvim nalazi okružena teritorijom mesne zajednice Sastavci, koja je deo opštine Priboj, a koja je deo Srbije. Lokalno stanovništvo sa svojim imanjima se često tu nalazi u sasvim bizarnim okolnostima da porez plaćaju jednoj, a struju, telefon i druge račune za komunalne službe drugoj državi.²²

Na trilateralnom sastanku Srbije, Hrvatske i BiH u Mostaru marta ove godine, predsednik Srbije Aleksandar Vučić je izjavio

20 „Šta je sporno oko granice sa BiH i šta Srbija traži“, *Blic*, 30.10.2017, dostupno na <https://www.blic.rs/vesti/politika/sta-je-sporno-oko-granice-sa-bih-i-sta-srbija-trazi/tpp758e>

21 „Razgraničenje s BiH, Odalović: Prepoznali smo četiri tačke koje zahtevaju dogovor dve vlade“, *Blic*, 10. 12. 2017, <https://www.blic.rs/vesti/politika/razgranicenje-s-bih-odalovic-prepoznali-smo-cetiri-tacke-koje-zahtevaju-dogovor-dve/bgh8h1z>

22 „Glava u jednoj, noge u drugoj državi“, *Politika*, 12. 4. 2018, <http://www.politika.rs/sr/clanak/401835/Glava-u-jednoj-noge-u-drugoj-drzavi>

da je zemljište koje Srbija nudi Bosni i Hercegovini u zamenu za korekcije granica koje predlaže – boljeg kvaliteta od onog koje potražuje. Međutim, bošnjački član Predsedništva BiH, Bakir Izetbegović, negativno se izjasnio o tim predlozima i pri rešavanju razgraničenja je dao prednost radu komisija za razgraničenja dveju zemalja u odnosu na dogovore na višem političkom nivou. Takođe se založio i za to da se ide na međunarodnu arbitražu u slučaju da komisije ne dođu do obostrano prihvatljivog rešenja.²³ Generalni stav Bosne i Hercegovine, rečima članova državne Komisije za granice te zemlje, je da nema razmena teritorija dok se prvo ne potpiše međusobni ugovor o granici. Bosanskohercegovački stav je i da nije prihvatljiva razmena teritorija na području hidrocentrala „Bajina Bašta” i „Zvornik”, već da bi sporna pitanja vezana za eksploataciju ta dva objekta trebalo definisati posebnim sporazumom.²⁴ To je i stav koji je ponovio član Predsedništva BiH Bakir Izetbegović na sastanku koji je 7. decembra 2017. imao sa srpskim državnim vrhom u Beogradu.²⁵

U smislu bilateralnih odnosa Srbije i BiH, uticaj suprotstavljenih politika dva, reklo bi se, najvažnija politička faktora u samoj BiH – predsednika Republike Srpske Milorada Dodika i bošnjačkog člana predsedništva BiH Bakira Izetbegovića – ograničenog je dometa.²⁶ Bošnjačka politička javnost svakako sa

23 „Nesuglasice između Vučića i Izetbegovića oko granice“, *Nezavisne*, 6. 3. 2018, <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Nesuglasice-izmedju-Vucica-i-Izetbegovica-oko-granice/467592>

24 „Sprema se promjena granica: Četiri mjesta iz BiH postaju dio Srbije!“, *Buka*, 2. 11. 2017, <http://www.6yka.com/novost/131171/sprema-se-promjena-granica-četiri-mjesta-iz-bih-postaju-dio-srbije>

25 „Izetbegović: Granica između BiH i Srbije je utvrđena i neupitna“, *Nezavisne*, 12. 12. 2017, <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Izetbegovic-Granica-izmedju-BiH-i-SR-je-utvrdjena-i-neupitna/455847>

26 Tu pre svega imamo na umu bezmalo neprestane javne i političke debate o (ne) postojanju potreba za revizijom ustavnog uređenja BiH onakvog kakav je uspostavljen Dejtonskim sporazumom i manjim izmenama koje su nastupile posle 1995. godine.

pažnjom prati reakcije iz Beograda kada je reč o relacijama sa rukovodstvom Republike Srpske, međutim teško bi se moglo reći da je to na neposredan način tema odnosa dve zemlje.²⁷ Modelski, na sličan način se može posmatrati i odnos bošnjačkih BiH političara prema inicijativama koja dolaze od strane pojedinih bošnjačkih političkih organizacija u Srbiji, posebno onih koje idu u smeru redefinicije formalnog položaja „Sandžaka” u okviru Srbije.²⁸

Najteže pitanje ratnog nasleđa u odnosima između dve države su verovatno suđenja za ratne zločine počinjene tokom rata u BiH 1992-1995. Kao pitanje pravde, ali i psihološko i emocionalno pitanje, ovaj aspekt bilateralnih odnosa, kao i odnosa između srpskog, bošnjačkog i hrvatskog naroda izbije u prvi plan prilikom svake presude optuženima za ratne zločine. U skorije vreme takav je bio slučaj sa reakcijama u srpskoj javnosti, ali i u državnom vrhu Srbije na oslobađajuću presudu Naseru Oriću.²⁹

Od pozitivnih najskorijih razvoja u odnosima dve države, a koji imaju i svoju političku (i spoljnopolitičku) dimenziju moguće je navesti inicijativu za izgradnju novog auto-puta Beograd–Sarajevo–Beograd koji bi povezivao glavne gradove, ali i druga područja dve države.³⁰

27 Najbolji skorašnji primer je svakako referendum o Danu Republike Srpske iz septembra 2016. godine, kada je podrška zvaničnog Beograda inicijativi za referendumom i samom referendumu bila mlaka.

28 Recimo onako kako je ovaj zahtev definisan u 10. tački „Rezolucije o položaju i ostvarivanju prava i sloboda bošnjačkog naroda u Srbiji“ iz 2012. godine koju je donelo Bošnjačko nacionalno veće, <http://www.bnv.org.rs/wp-content/uploads/2012/03/Rezolucija-BNV.pdf>

29 „Vučić o Oriću: Srbija će za pravdu morati da se bori sama“, N1, 9. 10. 2017. <http://ba.n1info.com/a219470/Svijet/Regija/Vucic-o-Oricu-Srbija-ce-za-pravdu-morati-da-se-bori-sama.html>

30 „Memorandum o saradnji“ između vlade R. Srbije i izvođača radova koji su iz Turske je potpisan maja 2018. godine.

Srbija i Crna Gora poslednjih godina nemaju otvorenih pitanja koja se prelivaju u negativnom smislu na ukupne političke odnose. Odsustvo formalnog graničnog sporazuma je posledica različitih pogleda na status Kosova, a time i na pravni status dela granične linije koju su Crna Gora i Kosovo regulisale svojim sporazumom iz avgusta 2015. godine, što je Srbiji sporno. Ipak, ovo nije postalo političko pitanje između Srbije i Crne Gore koje u praksi blokira ili otežava saradnju, i suštinski ono čeka na razrešenje odnosa Srbije i Kosova kroz briselski dijalog.

Ono što se poslednjih meseci može uočiti kao (potencijalni) problem u odnosima jeste pitanje crkvene imovine u Crnoj Gori. Obnova rada na nacrtu Zakona o povraćaju oduzetih imovinskih prava crkvama i vjerskim zajednicama, najavljena oktobra 2017. izazvala je nove polemike, posebno kritiku od strane Srpske pravoslavne crkve. Prethodnu raspravu o tom zakonu, iz 2015. pratila je oštra retorika, ali i fizički sukobi. U pozadini zakona stoji istorijsko pitanje vlasništva nad crkvama i manastirima na osnovu državnih ulaganja u periodu pre 1918, a u smislu trenutne politike obično su problemi svedeni na sukob Mitropolije crnogorsko-primorske Srpske pravoslavne crkve i Crnogorske pravoslavne crkve oko statusa crkava i manastira. Skorašnja izjava patrijarha SPC Irineja da je „položaj Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori gori nego u vreme osmanske okupacije”³¹, podrška koju je za taj stav dobio od ministra Vlade Srbije Nenada Popovića koji je kritiku crnogorskih vlasti proširio na stanje upotrebe

31 „Patrijarh poredi Crnu Goru sa NDH, Đukanović očekuje demanti“, *N1*, 23. 7. 2018, <http://rs.n1info.com/a406362/Svet/Region/Djukanovic-ocekuje-demanti-patrijarha.html>

srpskog jezika i ćirilicnog pisma, udeo crnogorskih Srba u državnoj službi u odnosu na postotak stanovništva i nazvao taj odnos „identitetskim genocidom”,³² pokazuje volatilitnost odnosa i to da problemi koji dugo opstaju van pažnje javnosti i diplomatskih odnosa brzo mogu isplivati na površinu.

Srbija i Makedonija

Nakon dolaska na vlast nove koalicije pod vođstvom Zorana Zaeva krajem maja 2017. godine, u Makedoniji je došlo do brzog zaokreta u spoljnoj politici. Fokus njenog interesovanja je postalo ubrzavanje procesa evroatlantskih integracija. Nakon višemesečnih aktivnih pregovora sa Grčkom u junu 2018. godine, došlo je do sporazuma o imenu, kojim je, nakon potvrde na referendumu u septembru 2018, Makedonija promenila ime u Severna Makedonija i time okončala spor sa Grčkom dug gotovo tri decenije. Taj spor je bio glavna (iako ne jedina) prepreka u napretku Makedonije ka otpočinjanju pregovora sa EU, ali na kratki rok i važnijem procesu ulaska u NATO pakt koji je ubrzan pozivom za članstvo upućenom tokom samita NATO-a u Briselu u julu.

Nakon smirivanja krize u bilateralnim odnosima iz leta 2017. vezane za položaj oficira za bezbednost pri ambasadi Srbije u Skoplju, možemo reći da nije bilo posebno uočljivih trzavica u odnosima. Makedonska podrška članstvu Kosova u UNESCO-u je često bila navođena kao razlog sporadičnog zatezanja odnosa sa srpske strane. Takođe, nije potpuno jasan stav Beograda oko

32 „Popović: Crna Gora sprovodi identitetski genocid nad Srbima“, *N1*, 24. 7. 2018, <http://rs.n1info.com/a406558/Vesti/Popovic-Crna-Gora-sprovodi-identitetski-genocid-nad-Srbima.html>

očekivanog članstva Makedonije u NATO-u u kontekstu širih bezbednosnih aranžmana na Balkanu, te uloge i uticaja Rusije. Iznenadnost krize iz leta 2017. nas navodi da svakako moramo obraćati pažnju na odnos Beograda i Skoplja, koji nemaju otvorenih sporova ali, slično odnosu Beograda i Podgorice, neke teme mogu brzo dovesti do zaoštavanja retorike i pogoršavanja odnosa.

SRBIJA I HRVATSKA - ODNOSI I OTVORENA PITANJA

UVOD

Odnosi između Republike Srbije i Republike Hrvatske su među najvažnijim za stabilnost celokupnog regiona, kako postjugoslovenskog prostora i Zapadnog Balkana, tako i šire. Ovi odnosi su od neposredne važnosti i za stabilnost i prosperitet Bosne i Hercegovine, s obzirom na to da u BiH živi veliki broj Srba i Hrvata, ali i formalno, budući da su obe zemlje potpisnice Dejtonskog sporazuma kojim je završen najdugotrajniji i najkrvaviji ratni sukob u Evropi posle Drugog svetskog rata, a koji se odigrao upravo na tlu Bosne i Hercegovine. Na žalost, iako od velike regionalne važnosti, srpsko-hrvatski odnosi su teško opterećeni najviše (ali ne i isključivo) ratnim nasleđem iz perioda

raspada SFRJ. Pored ratnog nasleđa devedesetih godina, tu je i šire istorijsko, pa donekle i identitetsko nasleđe odnosa ne samo dve države, nego i dva naroda sveukupno. Oni, doduše, neće biti primarna tema ovog teksta, ali njihova različita tumačenja u dve nacionalne sredine, itekako utiču na proces izgradnje međusobnog i međudržavnog i generalno međuljudskog poverenja. Ovo važi kako za odnose među političarima i drugim nosiocima javnih funkcija, tako i za pripadnike najšire javnosti. Stepenn uspešnosti tih procesa veoma utiče, pre svega, na spremnost i uopšte mogućnost dve strane da brže napreduju ka rešavanjima otvorenih pitanja.³³ Smatramo da je ovo napredovanje od izuzetne važnosti za obe zemlje, njihove građane, ali i privredni, pa, u izvesnoj meri, i kulturni, obrazovni i sveobuhvatni društveni život.³⁴

Odnosi između Srbije i Hrvatske su od značaja i za neposredno susedstvo ove dve države, na način na koji se to teško može reći za odnose između bilo koje druge dve države nastale raspadom SFRJ. U tom smislu, odnosi dve strane zapravo po značaju i dubini prevazilaze osnovni okvir u kojem uglavnom u ovom projektu posmatramo otvorena pitanja između Srbije i drugih država naslednica SFRJ, a to su evro(atlantske) integracije. Ipak, za Srbiju je takođe puna normalizacija odnosa sa Hrvatskom važna i u svetlu činjenice da je Republika Hrvatska punopravni član Evropske Unije i na taj način jedna od država koje imaju neposredan uticaj na ispunjenje primarnog strateškog cilja Republike

33 Najskoriji sveobuhvatan pregled stanja odnosa između Srbije i Hrvatske i otvorenih pitanja između dve zemlje Aleksandra Popov (ur.), *Dve decenije diplomatskih odnosa Srbije i Hrvatske – Stanje odnosa i otvorena pitanja*, Novi Sad 2016. Dostupno na https://www.centarzaregionalizam.org.rs/prilozi/Dvadeset_godina_diplomatskih_odnosa_Srbije_i_Hrvatske.pdf

34 Poslednji primer su bili uspesi fudbalske reprezentacije Hrvatske na svetkom prvenstvu u Rusiji kada je, prvo, jedna od glavnih tema u srpskoj javnosti postala ko će navijati za, a ko protiv hrvatske reprezentacije, a posle toga je proslava drugog mesta na prvenstvu postala na nekoliko dana glavna tema i srpske i hrvatske javnosti i tema preko koje su se prelamale bezmalo sve teme u međusobnim odnosima i to počevši od Drugog svetskog rata pa nadalje.

Srbije, a to je članstvo u EU. Punopravno članstvo u EU je kao glavni strateški cilj Srbije više puta istaknuto od strane svih njenih najviših državnih organa i nosilaca najviših državnih funkcija tokom prethodne bezmalo dve decenije, a tako je definisan i osnovni cilj spoljne politike Srbije još od petooktobarskih promena, odnosno 2001. godine.³⁵ Međutim, kao pokazatelj koliko je veliki jaz između dve strane možemo navesti i nedavno istraživanje javnog mnjenja u Srbiji iz koga se jasno vidi da su građani Srbije ubedljivo najnegativnije nastrojeni prema Hrvatima.³⁶ Ni u Hrvatskoj, po svemu sudeći, stanje nije mnogo bolje, pošto je između 2014. i 2018. godine broj napada na Srbe u Hrvatskoj ni manje ni više nego petnaest puta veći.³⁷ Jasno je da je u ovakvoj društvenoj klimi teško rešavati otvorena pitanja i da je neophodno da obe strane ulože puno napora da bi se odnosi između dve susedne zemlje poboljšali.

35 Ekspoze Gorana Svilanovića, saveznog ministra za inostrane poslove, u Skupštini SRJ od 24. oktobra 2001, Dragojlović, Nataša i dr. (ur.), *Spoljna politika Srbije: Strategije i dokumenta*, (Evropski pokret u Srbiji), Beograd 2011, str. 94, dostupno na <http://www.emins.org/wp-content/uploads/2017/03/Spoljna-politika-Strategije-i-dokumenta-drugo-izdanje-2011.pdf>

36 Čak 45% ispitanika na pitanje prema kom narodu ima najnegativniji odnos je navelo Hrvate, " Istraživanje: Srbima su Hrvati najomraženiji narod", *Al Jazeera Balkans*, 6.3.2019, dostupno na <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/istrazivanje-srbima-su-hrvati-najomrazeniji-narod>

37 "Nikad nisam razmišljao da odem iz Hrvatske, čak ni onda kad nisam imao što za jesti. Ali nakon onog što sam doživio od svojih sugrađana... ", *Jutarnji list*, 29.3.2019, dostupno na <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/nikad-nisam-razmisljao-da-odem-iz-hrvatske-cak-ni-onda-kad-nisam-imao-sto-za-jesti-ali-nakon-onog-sto-sam-doživio-od-svojih-sugrađana/8670017/>

KRATAK PREGLED DOSADAŠNJIH ODNOSA I TRENDOVA

U ranijim analizama je primećeno da su odnosi Srbije i Hrvatske posle zvaničnog uspostavljanja sredinom 90-tih prošli kroz bar tri raspoznatljive faze.³⁸ Prvi koraci ka normalizaciji odnosa između Hrvatske i Srbije (tada Savezne republike Jugoslavije) načinjeni su 1994. godine, dakle još pre završetka ratnih dejstava u BiH i Hrvatskoj.³⁹ Ipak, do „Sporazuma o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije” i do uspostavljanja međusobnih diplomatskih odnosa došlo je tek u leto/jesen 1996. godine. Od tada do danas između Srbije i Hrvatske je potpisano preko sedamdeset bilateralnih sporazuma, ugovora, protokola i ostalih međunarodnih akata.⁴⁰ I pored toga, broj otvorenih pitanja je ostao brojan.

Primetno je, takođe, i to da su odnosi između Srbije i Hrvatske posle primetnog (iako samo „površinskog”) otopljanja krajem prve i početkom druge decenije 21. stoleća (tokom predsedničkih mandata Ive Josipovića u Hrvatskoj i Borisa Tadića u Srbiji), zapali u duži period zahlađenja tokom koga je razmena teških reči između dva državna vrha bila sve uobičajenija i pored povremenih zajedničkih izjava, sporazuma ili dogovora. Ovaj trend, koji je promenljivim intenzitetom nastavljen do danas,

38 O “tri faze” odnosa Srbije i Hrvatske posle raspada Jugoslavije videti detaljnije u Tomislav Jakić, “Razvoj međudržavnih odnosa i njihova perspektiva, otvorena pitanja” u Popov, *Dve decenije diplomatskih odnosa...*, str. 5-8

39 Zajednička izjava Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije o normalizaciji odnosa i otvaranju službenih predstavništava od 19. januara 1994. godine

40 Pregled ovih akata je dostupan na <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora/srbija,121.html> kao i na <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateralni-odnosi/117-bilateralni-odnosi/11557-hrvatska?lang=lat>

nije se poklopio samo sa promenom stranaka na vlasti ili ličnosti predsednika u dve zemlje, već i sa završetkom pristupnih pregovora Hrvatske i njenim članstvom u EU. Ulaskom Hrvatske u EU, prestao je monitoring koji se, kao deo pristupnog procesa, vršio nad Hrvatskom, kao i nad ostalim zemljama kandidatima u pogledu odnosa prema sopstvenim manjinama, ali i u pogledu odnosa sa susedima.

Novi momenat u međusobnim odnosima je bio i to što se pozicija Hrvatske prema Srbiji promenila, iz pozicije države regiona Zapadnog Balkana koja, isto kao i Srbija, pokušava da se priključi EU, u poziciju države članice EU koja, kao i druge države članice ima „glas” kada je reč o oceni ispunjavanja uslova za punopravno članstvo u EU svog istočnog suseda, ali i ostalih država Zapadnog Balkana. Kao što se i dalo pretpostaviti iz prethodnih primera (upravo uslovljavanje same Hrvatske od strane ranijeg člana EU – Slovenije – u vezi sa bilateralnim sporovima), ovo sredstvo pritiska se pokazalo kao previše primamljivo za hrvatske političare da njegovu upotrebu ne bi bar nagoveštavali u unutrašnjepolitičkim sporovima, ali i u spoljnoj politici onda kada su na vlasti. S druge strane, ovakva uslovljavanja su u Srbiji stvarala dodatnu frustraciju, koja ionako postoji dugim procesom priključivanja Evropskoj uniji, i kao rezultat dovodi do novih teškoća u odnosima sa Hrvatskom. Na taj način nije previše iznenađujuće ni to da je „kriva” kvaliteta srpsko-hrvatskih odnosa, pa i onih na najvišem nivou sve više nestabilna. Uzmimo kao primer 2016. godinu kada su Aleksandar Vučić i Kolinda Grabar-Kitarović juna te godine potpisali „Deklaraciju o unapređenju odnosa i rešavanju otvorenih pitanja između Srbije i Hrvatske”, da bi nepuna dva meseca posle toga, u avgustu, međusobni odnosi pali na skoro najniži nivo posle ratova 1990-tih. Povod je najviše bio različito obeležavanje i sećanje na akciju hrvatskih oružanih snaga „Oluja” sa početka avgusta 1995. godine, tokom koje je najveći broj Srba sa teritorija na kojoj je hrvatska država

tom akcijom uspostavila kontrolu napustio svoje domove i prešao u Srbiju.⁴¹ Imajući sve to na umu, kako god opisali današnje međudržavne odnose Srbije i Hrvatske, ne bismo mogli reći da su oni na stabilnoj uzlaznoj putanji. Naprotiv, od 2015. godine do danas smo imali samo dve posete najviših zvaničnika Republike Srbije Hrvatskoj. Stiče se utisak da se, i pored povremenih poziva srpskog predsednika i hrvatske predsednice na poboljšanje odnosa, u poslednje vreme ponovo sve češće aktuelizuju teške teme iz prošlosti, kao što su definisanje rata u Hrvatskoj/ Domovinskog rata ili još starije pitanje nasleđa NDH iz Drugog svetskog rata. U okviru potonjeg došlo je, ponovo, do zahlađenja odnosa i između dve crkve (Katoličke crkve u Hrvatskoj i Srpske pravoslavne crkve).⁴² Takva ukupna situacija u međusobnim odnosima ne stvara poželjan i, što je jednako važno, predvidiv sveukupni bilateralni okvir za napredak u iznalaženju rešenja za otvorena pitanja između dve zemlje, a time i stvaranje uslova za konačnu i punu, suštinsku i sveobuhvatnu normalizaciju srpsko-hrvatskih odnosa.

Ova otvorena pitanja između Republike Srbije i Republike Hrvatske su u dosadašnjim analizama uopšteno grupisana u nekoliko zasebnih skupina. Ove skupine ili širi segmenti otvorenih pitanja su pitanja vezana za građane koji se još uvek vode kao nestali, pitanje utvrđivanja međusobne granice (uglavnom na Dunavu), pitanje nadležnosti za suđenje ratnim zločinima, pitanja

41 „Vučić i Grabar-Kitarović potpisali Deklaraciju o unapređenju odnosa“, *Radio Slobodna Evropa*, 20.6.2016, dostupno na <https://www.vecernji.hr/vijesti/svi-granicni-sporovi-sa-susjedima-hrvatska-drzi-kljuc-clanstva-srbije-i-eu-1225273>, takođe <https://www.slobodnaevropa.org/a/aleksandar-vucic-i-kolinda-grabar-kitarovic-u-subotici/27809352.html> i “Dva sećanja na “Oluju”: Slavlje pobeđe i žal za žrtvama, *Radio Slobodna Evropa*, 5.8.2016, dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/dva-secanja-na-oluju-slavlje-pobede-i-zal-za-zrtvama/27902412.html>

42 Uglavnom povodom istorijske uloge Alojzija Stepinca, videti ” Crkveni vrh u Hrvatskoj i Srbiji niskim udarcima mete tuđa dvorišta”, *Al Jazeera Balkans*, 16.2.2019, dostupno na <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/crkveni-vrh-u-hrvatskoj-i-srbiji-niskim-udarcima-mete-tuda-dvorista>

vezana za povratak srpskih izbeglica u Hrvatsku i njihov status i prava, kao i pitanje neisplaćenih penzija Srba koje su zarađene u Hrvatskoj, međusobne tužbe za genocid, pitanja koja se tiču srpske manjine u Hrvatskoj i hrvatske manjine u Srbiji, pitanje povratka Hrvatskoj njene imovine (u okviru toga i umetničkih dela) i pitanja vezana za sukcesiju SFRJ.⁴³ Poseban aspekt srpsko-hrvatskih odnosa čine ekonomski odnosi dve države. Osim ovih pitanja postoje i druge oblasti sporenja između dve države kao što su odnos Republike Hrvatske prema statusu Kosova, a, kao što smo već naveli, idući dalje u prošlost i kompletno pitanje pogleda na period proveden u zajedničkoj državi, period Drugog svetskog rata, pa i na periode pre Jugoslavije. Mi ćemo se ovde pre svega koncentrisati na pitanja proistekla iz raspada SFRJ i rata na teritoriji Republike Hrvatske.

43 Ponešto modifikovana klasifikacija preuzeta iz Balfour Rosa i Stratulat, Corina (ur.), „EU member states and enlargement towards the Balkans“, *EPC Issue Paper* 79(2015), str. 105

PITANJE NESTALIH

Pitanje nestalih i pronalaženje posmrtnih ostataka i otkrivanje sudbina ovih osoba predstavlja polje kojem i srpska i hrvatska strana formalno daju visok značaj. I jedna i druga država već odavno imaju formirane komisije za nestala lica (Srbija od 2006, Hrvatska od 2005) i može se reći da postoji napredak na tom polju iako je broj nestalih tokom rata na prostoru Republike Hrvatske i dalje veći od 1500 osoba. Tu bi trebalo dodati i onih oko 800 stradalih, čiji su posmrtni ostaci pronađeni ali njihov identitet još uvek nije utvrđen.⁴⁴ Ovom problematikom se bavila i pomenuta „Deklaracija o unapređenju odnosa i rešavanju otvorenih pitanja” iz juna 2016. godine, u kojoj se kaže da su „obe države saglasne kako je potraga za nestalim osobama prioritetno humanitarno pitanje te kako će uložiti iskrene i maksimalne napore u traženje nestalih osoba”.⁴⁵

Posle skoro dve godine, aktivnostima na ovom polju je dat novi zamah prilikom posete predsednika Srbije Zagrebu februara 2018. godine. Ponovo je verbalno izražena obostrana posvećenost rešavanju pitanja nestalih. Stepen ove posvećenosti se ipak može dovesti pod određeni znak pitanja pošto oni dokumenti koji se odnose na ratne logore u Vukovaru i Lori dve strane nisu razmenile.⁴⁶ U maju 2018. su se u Zagrebu sastala državna tela Srbije i Hrvatske nadležna za sudbinu nestalih osoba na nivou

44 “Hrvatska i Srbija usuglasile popise nestalih u ratu. Traga se za 1606 osoba s područja Hrvatske”, *Jutarnji list*, 4.6.2015, dostupno na <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/hrvatska-i-srbija-usuglasile-popise-nestalih-u-ratu-traga-se-za-1606-osoba-s-podrucja-hrvatske/392221/>

45 Tekst deklaracije dostupan na <http://predsjednica.hr/objava/1/1/1006>

46 “Evo koje je dokumente Vučić donio na Pantovčak”, *Večernji list*, 12.2.2018, dostupno na <https://www.vecernji.hr/vijesti/evo-koje-je-dokumente-vucic-donio-na-pantovcak-1225887>

predsednika komisija, uz prisustvo MK Crvenog krsta, Međunarodne komisije za nestale osobe i Programa Ujedinjenih nacija za razvoj. Ovom prilikom je izražena saglasnost da je potreban novi okvir saradnje ako bi se ovo otvoreno pitanje privelo razrešenju.⁴⁷

U skladu sa tom saglasnošću, a i kako bi se unapredili napori za pronalaženje nestalih, Republika Srbija je u avgustu 2018. godine imenovala specijalnog izaslanika za pitanja nestalih u Hrvatskoj, Verana Matića, dok je predsednica Hrvatske za svog posebnog savetnika za pitanja nestalih imenovala gradonačelnika Osijeka, Ivicu Vrkića. Obojica izaslanika su se saglasili da pronalaženje nestalih, otkrivanje njihovih sudbina i mesta stradanja nije samo političko, nego i prvorazredno "humanitarno i civilizacijsko pitanje".⁴⁸ Iako je, kako vidimo, bilo određenih pomaka u rešavanju ovog pitanja, i izvesnog zamaha u aktivnostima tokom prethodne godine, hrvatska predsednica Grabar-Kitarović je u novembru 2018. godine izjavila da se „oseća razočarano” zbog nedostatka napretka u pronalaženju nestalih lica.⁴⁹ Ipak, tokom 2018. godine održana su tri bilateralna sastanka srpske Komisije za nestala lica i hrvatskog Povjerenstva za zatočene i nestale. Na osnovu izvršenih ekshumacija tokom prošle godine, mahom na teritoriji Republike Hrvatske, može se reći da bez obzira na sve izvestan napredak na ovom polju ipak postoji⁵⁰

Takođe, osim bilateralnih napora ka rešavanju ovog otvorenog pitanja, državna tela obe države zadužena za pitanja nestalih

47 Vest dostupna na sajtu MHB R.Hrvatske, <https://branitelji.gov.hr/vijesti/sastala-se-nadlezna-tijela-hrvatske-i-srbije-za-nestale-osobe/2020>

48 "Veran Matić imenovan za specijalnog izaslanika za pitanja nestalih u Hrvatskoj", *Danas*, 10.8.2018, dostupno na <https://www.danas.rs/drustvo/veran-matic-imenovan-za-specijalnog-izaslanika-za-pitanja-nestalih-u-hrvatskoj/>

49 "Predsjednica: Na aferu s kiretažom nisam odmah reagirala...", *Slobodna Dalmacija*, 3.11.2018, dostupno na <https://slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/573175/39trebaju-nam-odlucne-reforme-cak-i-po-cijenu-gubitka-izbora-na-aferu-s-kiretažom-nisam-odmah-reagirala-zbog-promptne-reakcije-ministarstva-zdravstva-iako-bih-kao-zena-mogla-i-ja-svasta-kazati--prvi-put-sam-rodila-u-hrvatskoj-drugi-u-americi-isku>

50 <http://www.kznl.gov.rs/latinica/arhiva-aktuelno-2018.php>

su učesnice brojnih regionalnih inicijativa, samita (npr. onih u okviru Berlinskog procesa), projekata i konferencija koje se bave ovom stranom nasleđa ratova u bivšoj Jugoslaviji. Kada je reč o Srbiji, ove aktivnosti se u najvećem stepenu odvijaju u okviru angažovanja srpske državne Komisije za nestala lica. Prethodne, 2018. godine oformljena je regionalna Grupa za nestala lica, koja je, u saradnji sa Međunarodnim komitetom za nestala lica, do sada održala dva sastanka (u Herceg Novom prethodne i u Zagrebu ove godine), dok je u okviru Grupe formirana i ažurirana „Baza podataka aktivnih slučajeva lica nestalih usled oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji”, u okviru koje će se, naravno, naći i oni slučajevi koji se odnose na ovo otvoreno pitanje između Srbije i Hrvatske.⁵¹ Takođe, zaključno sa prošlom godinom, do sada je održano petnaest Regionalnih konferencija o rešavanju pitanja nestalih lica „Gde je”, na kojima su učestvovali i relevantni državni organi Srbije i Hrvatske.⁵²

Međutim, osim humanitarnih aspekata, pitanje nestalih ima i jasan politički aspekt i uticaj na odnose dve zemlje u kontekstu pregovora Srbije za članstvo u EU. Republika Hrvatska je 2016. godine osnovala posebnu vladinu „Komisiju za praćenje sprovođenja prelaznih mjerila u poglavljima 23 i 24 iz pristupnih pregovora Srbije sa EU”. Prema saopštenju te komisije iz jula 2016. godine, ta komisija će, između ostalog i „kontrolisati da li Beograd ispunjava obavezu da žrtvama rata bez diskriminacije osigura prava, uključujući pravo na naknade štete i da li saraduje u identifikaciji i otkrivanju sudbine nestalih”⁵³

51 Videti na <http://www.kznl.gov.rs/latinica/arhiva-aktuelno-2018.php>

52 “Gdje je”: Regionalna konferencija o procesu traženja nestalih osoba u Sarajevu”, *Oslobođenje*, 27.8.2018, dostupno na <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/region/gdje-je-regionalna-konferencija-o-procesu-trazenja-nestalih-osoba-u-sarajevu-388540>

53 „Hrvatska osnovala komisiju za praćenje pregovora Srbije”, *Radio Slobodna Evropa*, 19.7.2016, dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/27867870.html>

UTVRĐIVANJE MEDUSOBNE GRANICE

Utvrdjivanje granice između Republike Srbije i Republike Hrvatske tj. proces delimitacije nije značajnije napredovao, a on se pre svega odnosi na delimitaciju dela granice koji ide tokom reke Dunav. Između dve strane postoji saglasnost u vezi sa merodavnim principom na osnovu koga bi se pristupilo konačnom utvrđivanju granice – granica bi trebalo da bude ona koja je važila za međurepubličku u vreme postojanja SFRJ.⁵⁴ Međutim, ne postoji saglasnost upravo u vezi sa tim kako definisati tu granicu tokom postojanja socijalističke Jugoslavije. Ovo je pitanje od posebne važnosti za Srbiju u svetlu pregovaračkog procesa za pristupanje EU, s obzirom na to da je jedan od nezaobilaznih uslova za učlanjenje rešavanje svih teritorijalnih sporova sa susjednim državama. Kada je reč o principima na osnovu kojih bi trebalo izvršiti utvrđivanje granice, za Hrvatsku su merodavne katastarske knjige po kojima su teritorije današnjih opština bile podeljene i definisane u vreme Austrougarske monarhije. Srbija, pak, za relevantan uzima savezni zakon o razgraničenju iz 1945. godine, kao i odluke Skupštine Vojvodine iz 1946. godine. Suština spora je u tome što je Dunav promenio tok u poslednjih stotinak godina i dok hrvatska strana tvrdi da to ne bi trebalo da ima uticaj na to kako su definisane katastarske teritorije opština (a time i država Srbije i Hrvatske), Srbija smatra da granica jednostavno treba da se pomera zajedno sa Dunavom, to jest da je određuje srednji tok plovnog dela reke, odnosno matica.⁵⁵

54 U skladu sa mišljenjima Badinterove komisije, vidi <https://pecanik.net/10-misljenja-badinterove-komisije/>

55 <https://www.021.rs/story/Info/Srbija/208635/Srbija-i-Hrvatska-jos-daleko-od-dogovora-o-granici.html>

Pregovori o granici veoma niskom učestalošću traju već 16 godina. Vidljivo je, a iz pozicije u kojoj se Srbija nalazi u smislu pristupanja EU i razumljivo, da državni organi Republike Srbije pokazuju veću zainteresovanost za rešavanje ovog pitanja. Među-državna komisija za razrešenje ovog pitanja, sastala se 2011. godine, a tokom narednih sedam godina sastala se tek devet puta.⁵⁶ Sporno je oko 11000 hektara, od kojih se čak 10000 nalazi sada sa „srpske” strane Dunava, dok je na „hrvatskoj” tek oko hiljadu spornih hektara zemljišta – ako bi se prihvatilo zvanično tumačenje hrvatske strane.⁵⁷ Obe države su trenutno više raspoložene da ovo otvoreno pitanje rešavaju bilateralnim pregovorima, pa tek ako se na taj način ne dođe do obostrano prihvatljivog rešenja, da se onda ide na Međunarodni sud, a tek kao krajnja opcija na međunarodnu arbitražu. U tom smislu u Hrvatskoj kao da oko toga postoji politički konsenzus i vlasti i opozicije, što je najverovatnije rezultat nepovoljnog ishoda po Hrvatsku međunarodne arbitraže u vezi hrvatsko-slovenačke granice u Piranskom zalivu.⁵⁸ S tim u skladu, predsednik Srbije Aleksandar Vučić i predsednica Hrvatske Grabar-Kitarović su prilikom posete srpskog predsednika Zagrebu u februaru 2018. dogovorili rok od dve godine za rešavanje ovog spora međusobnim pregovorima.⁵⁹ Posle sastanka, hrvatska predsednica je za slučaj da dve države

56 „Granica na Dunavu – 145 kilometara spora Srbije i Hrvatske, *N1*, 6.7.2017, dostupno na <http://rs.n1info.com/a281394/Vesti/Vesti/Sporna-granica-Srbije-i-Hrvatske-na-Dunavu.html>

57 ” MSP: Srbija i Hrvatska daleko od rešenja spora oko granice na Dunavu”, *Blic*, 17.2.2019, dostupno na <https://www.blic.rs/vesti/politika/msp-srbija-i-hrvatska-daleko-od-resenja-spora-oko-granice-na-dunavu/rw6ws38>

58 „Hrvatska opet u graničnom sporu, ovaj put sa Srbijom“, *Dnevno.hr*, 25.7.2017, dostupno na <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/granicni-spor-hrvatske-i-srbije---483824.html>

59 „Granicu Srbije i Hrvatske ispisaće Dunav, katastar ili sud“, *Blic*, 14.2.2018, dostupno na <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/granicni-spor-hrvatske-i-srbije---483824.html>.

ne uspeju da u tom roku postignu po obe strane zadovoljavajuće rešenje pomenula izlazak pred „međunarodno pravno telo”.⁶⁰ Podsetimo, u Subotičkoj deklaraciji od 20. juna 2016. Aleksandar Vučić (tada predsednik vlade Srbije) i predsednica Grabar-Kitarović su u tački 2. ovog dokumenta zajednički izjavili da će se razgraničenje između dve države „zasnivati na međunarodnom pravu”.⁶¹ Ipak, do danas nije načinjen nikakav značajniji korak. U Zagrebu je u junu 2018. održan sastanak komisije za granice, a krajem iste godine održan je i jedan sastanak stručne radne grupe. Prema rečima državnog sekretara u Ministarstvu spoljnih poslova Republike Srbije, Nemanje Stevanovića, najveća prepreka postizanju sporazuma su dva rečna ostrva na Dunavu, Šarengradska i Vukovarska ada.⁶²

60 Hrvatski mediji spekulisu da bi za Hrvatsku sve bilo prihvatljivije od arbitraže, vidi „Svi granični sporovi sa susjedima: Hrvatska drži ključ članstva Srbije u EU“, *Jutarnji list*, 9.2.2018, dostupno na <https://www.vecernji.hr/vijesti/svi-granicni-sporovi-sa-susjedima-hrvatska-drzi-kljuc-clanstva-srbije-i-eu-1225273>

61 Osim toga, Subotička deklaracija se bavi i srpsko-hrvatskom saradnjom u oblastima borbe protiv međunarodnog terorizma i učestvovanju u zajedničkim razvojnim i prekograničnim projektima Evropske Unije, „Deklaracija o unapređenju odnosa i rešavanju otvorenih pitanja“, dostupno na <http://predsjednica.hr/objava/1/1/1006>

62 „Hrvatska i Srbija daleko od dogovora o granici“, *N1*, 21.2.2019, dostupno na <http://rs.n1info.com/Region/a462155/Hrvatska-i-Srbija-daleko-od-dogovora-o-granici.html>

SUĐENJE ZA RATNE ZLOČINE I MEĐUSOBNE TUŽBE ZA GENOCID

Između Hrvatske i Srbije postoji spor po pitanju nadležnosti nacionalnih sudova dve države kada je reč o suđenjima za ratne zločine počinjenim tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji tokom 1990-tih. Po slovu Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine iz 2003. godine „Državni organi Republike Srbije određeni ovim zakonom nadležni su za vođenje postupka za krivična dela iz člana 2. ovog zakona, koja su izvršena na teritoriji bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, bez obzira na državljanstvo učinioaca ili žrtve”.⁶³ Hrvatska, pak, ne priznaje Srbiji pravo da sudi za zločine počinjene na teritoriji Republike Hrvatske i izrazila je nameru da se tim pitanjem bavi i u okviru pregovora o Poglavlju 23 Pregovaračkog okvira Srbije. Dakle ne samo bilateralno, nego i u smislu vršenja pritiska na Srbiju kroz institucije Evropske unije. Pomenuta hrvatska vladina „Komisija za praćenje sprovođenja prelaznih mjerila u poglavljima 23 i 24 iz pristupnih pregovora Srbije sa EU” u svom saopštenju iz 2016. navodi i da će pratiti da li Srbija ukida zakonodavstvo kojim je, kako se kaže u saopštenju, „arbitrarno proširila svoju nadležnost za procesiranje ratnih zločina na susedne države”.⁶⁴ U tom smislu hrvatski poslanici u Evropskom parlamentu su podneli amandmane u ovoj instituciji kojim se Srbija pozivala da pre otvaranja Poglavlja 23 izmeni svoje zakonodavstvo u ovom domenu.⁶⁵ Pregovaračko Poglavlje 23 je

63 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_organizaciji_i_nadleznosti_drzavnih_organu_u_postupku_za_ratne_zlocine.html

64 Videti napomenu 14.

65 „Hrvatski evroposlanici traže izmenu srpskog zakona“, *N1*, 28.1.2015, <http://rs.n1info.com/a30979/Vesti/Hrvatski-evroposlanici-se-zale-na-srpski-zakon.html>

ipak otvoreno, a ovo otvoreno pitanje je tada pomalo dospelo u drugi plan. Odgovor srpske političke i stručne javnosti je uglavnom išao u smeru argumentacije da je jurisdikcija za ratne zločine univerzalna i kao takva postoji i u velikom broju drugih nacionalnih zakonodavstava, uz podsećanje da je u Srbiji već suđeno nesrpskim državljanima koji su počinili zločine protiv lica koji takođe nisu državljanji Srbije i koji su počinjeni izvan teritorije Republike Srbije i da država Hrvatska nije imala primedbe na to u trenutku kada su ti slučajevi bili procesuirani.⁶⁶

Tokom poslednjih godinu dana načinjen je nekakav napredak u pokušajima da se ovo otvoreno pitanje između dve zemlje pokrene u smeru rešavanja. Sredinom 2018. godine, Srbija i Hrvatska su posle skoro desetogodišnje pauze ponovo razmenile „tajne” spiskove sa imenima optuženih ili osuđenih u odsustvu.⁶⁷ U februaru ove, 2019. godine ministarka pravde Srbije Nela Kuburović je zvanično posetila Hrvatsku i sastala se sa hrvatskim ministrom istog resora. U saopštenju koje je srpsko ministarstvo izdalo posle tog susreta izneto je da je dogovoreno intenziviranje rada mešovite komisije u pogledu razmene i ažuriranja spiskova optuženih i osuđenih za ratne zločine, kao i da se u vezi sa tim postigne novi bilateralni sporazum do leta, a da postojeći bilateralni sporazumi dopune.⁶⁸ Posle ovog susreta postalo je poznato da Hrvatska od Srbije „traži” 1.396 osoba koje se nalaze na

66 „Sme li Srbija da sudi hrvatskim ratnim zločincima”, *Politika*, 11.4.2016, dostupno na <http://www.politika.rs/sr/clanak/352931/Hronika/Sme-li-Srbija-da-sudi-hrvatskim-ratnim-zlocincima>

67 "Hrvatska i Srbija razmjenjivat će "tajne popise", *Glas Slavonije*, 7.1.2019, dostupno na <http://www.glas-slavonije.hr/386676/1/Hrvatska-i-Srbija-razmjenjivat-ce-tajne-popise>

68 "Srbija i Hrvatska prijateljski o procesuiranju optuženih za ratne zločine i spiskovima", *Glas Amerike*, 13.2.2019, dostupno na <https://www.glasamerike.net/a/srbija-i-hrvatska-prijateljski-o-procesuiranju-optu%C5%BEenih-za-ratne-zlo%C4%8Dine-i-spiskovima/4785535.html>

njihovom spisku optuženih i osuđenih u odsustvu, dok je Srbija Hrvatskoj predala spisak na kojem se nalazi 51 lice.⁶⁹

Kada je reč o međusobnim tužbama za genocid Hrvatske i Srbije, Međunarodni sud pravde u Hagu je obe ove optužbe odbacio 2015. godine i zaključio da tokom rata na teritoriji Hrvatske 1991–1995 nije počinjen genocid ni protiv Hrvata, ni protiv Srba.⁷⁰

69 "Srbija - 51, Hrvatska - 1.396", *B92*, 20.2.2019, dostupno na https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2019&mm=02&dd=20&nav_category=11&nav_id=1507901

70 „Odbačene tužbe za genocid Hrvatske i Srbije, zločini potvrđeni”, *Radio Slobodna Evropa*, 3.2.2015, dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/hag-danas-presuda-po-tuzbama-srbije-i-hvatske-za-genocid/26826358.html>. Celokupni tekst presude dostupan u PDF formatu ovde: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/118/118-20150203-JUD-01-00-EN.pdf>

PITANJE POVRATKA SRPSKIH IZBEGLICA U HRVATSKU I MANJINSKA PITANJA

Broj srpskih izbeglica iz Hrvatske koji borave u Srbiji je tokom perioda 2012-2018 smanjen za više od dva i po puta – na oko 18 hiljada sa oko 50 hiljada koliko ih je bilo 2012.⁷¹ Sasvim sigurno da osim bilateralnih i nacionalnih napora da se status srpskih izbeglica dalje rešava, uticaj je imalo i to što se veliki broj onih koji su dobili hrvatske putne isprave iselio u druge evropske zemlje posle pristupanja Hrvatske Evropskoj uniji. Prema rečima predstavnika Komesarijata za izbeglice i migracije Srbije i dalje nisu adekvatno rešena pitanja neisplaćenih penzija zarađenih u Hrvatskoj, dinarske i devizne štednje oduzetih stanarskih prava i obnove više hiljada srušenih srpskih kuća u područjima na kojima nije bilo ratnih dejstava.⁷² Srpsko narodno vijeće u Hrvatskoj usvojilo je u februaru 2018. izjavu u kojoj se traži dalji rad na nesmetanom povratku preostalih srpskih izbeglica, na obnovi kuća onih koje su razorene, kao i na zbrinjavanju onih koji su izgubili stanarska prava. U istoj Izjavi se traži i programski i zakonski okvir za razvojnu politiku povratničkih sredina.⁷³ U Hrvatskoj je od 1. januara 2019. godine stupio na snagu Zakon o stambenom zbrinjavanju na potpomognutim područjima. Međutim u

71 Prema podacima UNHCR, <http://www.unhcr.org/hr/gdje-radimo/povratak-pri-padnika-srpske-nacionalne-manjine-u-hrvatsku>

72 „Nerešeni problemi izbeglih Srba iz Hrvatske”, *RTS*, 3.8.2018, dostupno na <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3219534/nereseni-problemi-izbeglih-srba-iz-hrvatske.html>

73 „13 ciljeva za Srbe u Hrvatskoj: Povratak izbeglica, podrška, manjinske samouprave”, *Blic*, 19.2.2018, dostupno na <https://www.blic.rs/vesti/politika/13-ciljeva-za-srbe-u-hrvatskoj-povratak-izbeglica-podrška-manjinske-samouprave/g9crt0h>

tom zakonu nema posebne kategorije bivših nositelja stanarskog prava, a koji su većinom građani srpske nacionalnosti.⁷⁴

Problem blisko povezan sa ovim je utvrđivanje neisplaćenih penzija građana srpske nacionalnosti koji ih nisu primali u periodu od 1991. do 1995/98, a čija potraživanja spadaju i u grupu pitanja iz oblasti sukcesije SFRJ (Aneks E).⁷⁵

U neposrednoj vezi sa ovim pitanjem se nalaze i pitanja vezana za položaj srpske manjine u Hrvatskoj. Sporazum između (tada) SCG i Hrvatske o zaštiti prava srpske i crnogorske manjine u Republici Hrvatskoj i hrvatske manjine u Srbiji i Crnoj Gori je stupio na snagu još 2005. godine.⁷⁶ Tokom napredovanja Hrvatske ka članstvu u Evropskoj uniji, prema ocenama Srpskog narodnog vijeća u Hrvatskoj, a, dodali bi smo, i u skladu sa sveukupnim trendom srpsko-hrvatskih odnosa tokom tog perioda, postoji šira saglasnost da se položaj srpske manjine postepeno popravljao. Ocena je, međutim, političkih i drugih javnih predstavnika srpske manjine u Hrvatskoj da je taj proces posle 2013. godine krenuo u suprotnom smeru, kako u javnom govoru i politici, tako i u pojedinačnim slučajevima netolerancije ili uznemiravanja pripadnika srpske nacionalne manjine na nacionalnoj osnovi. U ocenama ovih predstavnika srpske manjine konstatuje se i očigledan pad interesa predstavnika šire međunarodne zajednice za položaj Srba u Hrvatskoj.⁷⁷

74 "Problemi s novim zakonom o stambenom zbrinjavanju", *Banija.rs*, 8.1.2019, videti na <https://banija.rs/novosti/drustvo/18897-stambeno-zabusavanje.html>, preneto sa internet stranice *Portal Novosti*

75 „Najmanje 50.000 Srba iz Hrvatske potražuje penzije”, *RTS*, 18.10.2018, dostupno na <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3293093/najmanje-50000-srba-iz-hrvatske-potrazuje-penzije.html>

76 Sporazum je dostupan ovde: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sh/node/20005>

77 O detaljnim i ocenama i praćenju stanja ljudskih i manjinskih prava srpske zajednice u Hrvatskoj od strane SNV videti detaljnije u analizama ove organizacije ovde: <https://snv.hr/sto-radimo/zastita-prava>

Kada je reč o položaju hrvatske nacionalne manjine u Republici Srbiji, najvažnija otvorena pitanja se odnose na član 9 pomenutog međusobnog Sporazuma o zaštiti manjina kojim su se potpisnice obavezale da će osigurati zastupljenost nacionalnih manjina u predstavničkim i izvršnim telima na lokalnom, pokrajinskom i državnom nivou.⁷⁸ Druga primedba hrvatske strane na stanje hrvatske nacionalne manjine u Srbiji je identitetskog karaktera i tiče se izjašnjavanja Bunjevaca kao posebne nacionalne manjine u AP Vojvodini, odnosno Republici Srbiji. Spor je oko inicijative nekoliko bunjevačkih organizacija, pretežno u Bačkoj, da Skupština AP Vojvodine zvanično poništi dekret iz 1945. godine kojim su se i oni koji bi se nacionalno izjasnili kao Bunjevci upisivali prilikom popisa kao pripadnici hrvatskog naroda. Službena hrvatska strana posmatra Bunjevce kao jednu regionalnu podgrupu u okviru hrvatskog naroda. Osim toga, zvanični Zagreb u okviru tela EU i dalje naglašava primere nepoštovanja prava hrvatske nacionalne manjine u Srbiji. Na inicijativu hrvatskih poslanika u Odboru za spoljne poslove Evropskog parlamenta u Izveštaj o izveštaju Evropske komisije o Srbiji za 2018. godinu uključeni su i amandmani u kojima se ističe nedostatak napretka u pogledu zaštite prava nacionalnih manjina u Srbiji.⁷⁹

78 Videti napomenu 29.

79 Više na internet stranici Hrvatskog nacionalnog vijeća u Republici Srbiji: <http://www.hnv.org.rs/aktualnosti.php?op=vise&pid=2174>

SUKCESIJA I POVRATAK IMOVINE

Sporazum o pitanjima sukcesije SFRJ potpisale su države nastale raspadom bivše države 2001. godine, a na snagu je stupio 2004. godine, kada ga je (u martu te godine) potpisala i Hrvatska, koja je inače bila poslednja od država naslednica koja je to učinila. Otvorena pitanja kada je reč o ovoj problematici su i dalje brojna, međutim stiče se utisak da su nesuglasice povodom njih uglavnom niskog intenziteta, kao da i kada neka od strana (u ovom slučaju Srbija ili Hrvatska) medijski malo naglašenije nastupa u vezi sa sukcesijom to više čini iz unutrašnjepolitičkih razloga.

Sporazum o pitanjima sukcesije ima 7 priloga/aneksa, a krajem jula 2018. Srbija je pokrenula inicijativu za početak pregovora o Aneksu A, odnosno onim pitanjima sukcesije koji se tiču pokretne i nepokretne imovine bivše države.⁸⁰ Posebno osetljivo pitanje koje otvaranjem tog aneksa dolazi na dnevni red je pitanje vojne imovine SFRJ. Ništa manje komplikovana su i pitanja potraživanja preduzeća iz pojedinih država naslednica na račun nepokretnih imovina koje su ostale u drugim tadašnjim republikama SFRJ jer nadoknada te imovine zavisi od sklapanja bilateralnih sporazuma između država naslednica, a od kojih još uvek nije zaključen ni jedan jedini.⁸¹ Čini se da je Hrvatska najmanje od svih država naslednica zainteresovana za konačno rešavanje pitanja podele imovine bivše zajedničke države. U

80 "Pokreće se Aneks A: Na stolu pitanja pokretne i nepokretne imovine SFRJ", *Aljazeera Balkans*, 31.7.2018, dostupno na <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/pokrece-se-aneks-na-stolu-pitanja-pokretne-i-nepokretne-imovine-sfrj>

81 "Bubalo: Aneks G sporazuma o sukcesiji mrtvo slovo na papiru", *N1*, 5.8.2017, dostupno na <http://rs.n1info.com/a288820/Vesti/Vesti/Bubalo-Aneks-G-Sporazuma-o-sukcesiji-bivse-SFRJ-je-jos-mrtvo-slovo-na-papiru.html>

hrvatskom Saboru su izglasana i zakonska rešenja kojima se državi Hrvatskoj daje na slobodno raspolaganje i onom imovinom koja je i dalje predmet spora.⁸² S hrvatske strane, pak, najavljuju se potraživanja od Srbije po osnovu imovine JNA koja se kreću i do 10 milijardi evra.⁸³ U svakom slučaju, lako je pretpostaviti, da kada Hrvatska i Srbija konačno sednu, bilo bilateralno, bilo sa ostalim državama naslednicama, za pregovarački sto u vezi sa najtežim pitanjima sukcesije SFRJ da će međusobna potraživanja biti vrlo visokog reda veličine u odnosu na ekonomije dve države. Sastanak mešovite komisije je održan novembra 2018. u Beogradu. Glavne tačke neslaganja, odnosno tačke koje komplikuju brži dolazak do dogovora su pitanja nepokretne imovine (uglavnom odmarališta, ali i poslovne prostorije na teritoriji Republike Hrvatske), pitanje vojne imovine (uglavnom one koja je ostala u posedu Srbije, ali i Crne Gore – npr. školski brod „Jadrán”), kao i pitanje pristupa arhivama pomoću kojih bi se lakše utvrdile vrednosti imovine, a koje su, arhive, uglavnom u posedu Republike Srbije.⁸⁴

U vezi sa povraćajem umetničkih dobara koje su iz Hrvatske tokom rata odnete u Srbiju, možemo reći da je njihov veći deo do sada već vraćen, ali je i dalje ostao zamašan deo. Od oko 50 hiljada umetničkih dela koje Hrvatska potražuje, iz Srbije je do sada vraćeno njih oko 30 hiljada.⁸⁵ Osim umetničkih dela, tokom rata je u Srbiju odnošena i dokumentacija. Tu je mali

82 „Sistematsko otimanje imovine srpskih firmi u Hrvatskoj”, *Danas*, 11.10.2011, dostupno na <https://www.danas.rs/ekonomija/sistematsko-otimanje-imovine-srpskih-firmi-u-hrvatskoj/>

83 „Sukcesija vojne imovine još nije završena”, *Radio Slobodna Evropa*, 4.7.2007, dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/707955.html>

84 „Metelko-Zgombić: Ubrzati sukcesiju”, *Radio Slobodna Evropa*, 26.2.2019, dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/29792070.html>

85 „Potraga za izgubljenim blagom”, Portal Novosti, 29.1.2017, dostupno na <https://www.portalnovosti.com/potruga-za-izgubljenim-blagom>

napredak načinjen tokom posete Aleksandra Vučića Zagrebu u februaru ove godine, kada su hrvatskoj strani vraćene matične knjige opštine Dvor na Uni, ali i dokumenta vezana za tri osobe nestale tokom rata.⁸⁶

⁸⁶ "Evo koje je dokumente Vučić donio na Pantovčak", *Večernji list*, 12.2.2018, dostupno na <https://www.vecernji.hr/vijesti/evo-koje-je-dokumente-vucic-donio-na-pantovcak-1225887>

Ekonomski odnosi između Srbije i Hrvatske jesu na višem nivou od političkih, ali, s druge strane to i nije tako zahtevan zadatak. Međusobna spoljnotrgovinska razmena je u protekle dve decenije bila, generalno gledano, u usponu i sada je otprilike stabilna na nivou od oko milijardu evra godišnje.⁸⁷ Pre ulaska Hrvatske u punopravno članstvo EU postojala je bojazan da bi to moglo da u većoj meri poremeti ekonomske odnose između dve zemlje, međutim to se nije dogodilo. Ekonomski odnosi, ne samo trgovina, se kao i svi drugi odnosi između Srbije i Hrvatske odvijaju u senci političkih, a za to je na neki način odgovorno i medijsko predstavljanje uspeha u, na primer, međusobnom spoljnotrgovinskom bilansu ili u investiranju u susedstvu poput nečega što bismo mogli definisati kao “nastavak rata drugim sredstvima”.⁸⁸ Drugim rečima, ekonomski odnosi dve zemlje bi možda i imali potencijal da deluju amortizujuće na često zapaljivu atmosferu koju između Srbije i Hrvatske stvaraju političari, razne društvene grupe i organizacije, kao i mediji, ali celokupan kontekst međusobnih odnosa koji se u javnosti kreira i vezano i nevezano za ekonomiju u kojem se ekonomska saradnja odvija veoma sužava prostor ekonomiji i poslovnim subjektima koji su njihni nosioci da odigraju takvu, širu društvenu ulogu.

87 Dimitrije Boarov, „Ekonomski odnosi Srbije i Hrvatske (1996-2016)“ u Popov, *Dve decenije diplomatskih odnosa...*, str. 11

88 Ovo je odlično opisao Milan Gavrović u svom tekstu „Ekonomski odnosi Hrvatske i Srbije“, Popov, *Dve decenije diplomatskih odnosa...*, str. 17, rekavši “Tako se poslovni uspjeh u susjedstvu ...opisuje kao ratna pobjeda”

SRBIJA I BOSNA I HERCEGOVINA - ODNOSI I OTVORENA PITANJA

Raspad socijalističke Jugoslavije 1991/2. i rat na tlu Bosne i Hercegovine 1992-1995. su događaji koji su ključno definisali odnose SRJ/Srbije i Bosne i Hercegovine u dosadašnjem periodu, i u tom smislu teško je preceniti njihov uticaj. Tek nakon završetka rata krajem 1995. godine, Dejtonskim sporazumom i potom Pariskim mirovnim ugovorom, dve zemlje su priznale jedna drugu zajedničkom izjavom dva tadašnja predsednika, Slobodana Miloševića i Alije Izetbegovića, oktobra 1996. No, uspostavljanje punih diplomatskih odnosa je moralo da sačeka promenu vlasti u Beogradu 5. oktobra 2000. godine, te je zajedničkim Protokolom iz decembra iste godine konačno regulisano i to pitanje. Maja 2001. formiran je Međudržavni savet za saradnju kojeg čine predsednik (tada SRJ, danas Srbije) i sva tri člana Predsedništva BiH.

S obzirom na logiku rata devedesetih i nacionalne podele, te stvaranje Republike Srpske kao jednog od dva entiteta unutar Bosne i Hercegovine, zvanični Beograd je ubrzo posle rata razvio ugovorne odnose sa Banja Lukom, koristeći mogućnosti koje je za to dao Dejtonski sporazum. Sporazum o specijalnim vezama između SRJ i Republike Srpske potpisan je u januaru 1997. Potom, nakon promene vlasti u Beogradu potpisan je novi Sporazum o specijalnim paralelnim vezama, marta 2001. Raspad Državne zajednice Srbije i Crne Gore juna 2006. godine, uslovio je adaptiranje tog sporazuma, što je i učinjeno potpisivanjem trećeg sporazuma (Sporazum o specijalnim paralelnim odnosima) u septembru iste godine. Zadnji i danas važeći sporazum, pored pozivanja na Ustave Srbije i Bosne i Hercegovine te Republike Srpske, poštovanje suverenosti dve države, povezuje političke institucije Beograda i Banja Luke kroz Veće za saradnju koje čine predsednici i predsednici vlada, i kroz saradnju dve skupštine. Široko postavljene teme obuhvataju privredu, zakonodavstvo, zaštitu sloboda i suzbijanje kriminala, obrazovanje, nauku, zdravstvo, turizam.

Nema nikakve sumnje da je, suštinski, položaj Republike Srpske najvažnije pitanje koje postoji u odnosima između BiH i Srbije. Zainteresovanost Srbije za položaj Republike Srpske je dvostruka: sa jedne strane Srbija se obavezala da će biti garant očuvanja Dejtonskog sporazuma, a sa druge strane zainteresovanost postoji i zbog toga što u BiH žive brojni pripadnici srpskog naroda, koji većinski naseljavaju teritorije Republike Srpske.

AKTUELNI ODNOSI I BILATERALNE TEME

U prethodnoj deceniji, ključni datumi relevantni za odnos između Republike Srbije i BiH odnosili su se na teme referenduma o nezavisnosti u Republici Srpskoj i odnos Srbije prema genocidu u Srebrenici. Odnosi dve zemlje našli su se u posebno teškoj situaciji u vreme kada su se održavali (ili kada su bili najavljivani) referendumima u Republici Srpskoj. Prvi takav slučaj dogodio se 2011. godine kada je najavljen Referendum o autoritetu državnog pravnog sistema. Drugi slučaj dogodio se 2015. godine, kada je za novembar bio najavljen, za sada još uvek neodržani, Referendum o nadležnosti Suda Bosne i Hercegovine. Treći takav slučaj dogodio se septembra 2016. godine kada je održan Referendum o Danu Republike Srpske. I kada su referendumima najavljivani, i kada je referendum održan, bilo je jasno da, svojom voljom ili bez nje, zvanični Beograd biva uvučen u političke sukobe unutar BiH. I Banjaluka i Sarajevo, ali i Brisel, svako na svoj način, očekivali su od Beograda da se odredi prema referendumima. U oba slučaja kada su referendumima najavljivani ali ne i održani, tj. 2011. i 2015. godine, i pogotovo kada je referendum održan u septembru 2016. godine, izostala je značajnija podrška Republike Srbije prema zvaničnoj Banjaluci. U tom kontekstu treba notirati i da predsednik Vlade Republike Srbije nije prisustvovao proslavi četvrt veka postojanja Republike Srpske 9. januara 2017. godine.

Nakon izvesnog zahlađenja u odnosima između Srbije i BiH, koje je nastupilo u periodu između 2007. i 2009. godine, u periodu nakon presude Međunarodnog suda pravde u Hagu po tužbi BiH za genocid, do poboljšanja je došlo 2010. godine, kada je

Narodna skupština Republike Srbije usvojila Deklaraciju o osudi zločina u Srebrenici. U članu 1 Deklaracije kaže se:

Narodna skupština Republike Srbije najoštrije osuđuje zločin izvršen nad bošnjačkim stanovništvom u Srebrenici jula 1995. godine, na način utvrđen presudom Međunarodnog suda pravde, kao i sve društvene i političke procese i pojave koji su doveli do formiranja svesti da se ostvarenje sopstvenih nacionalnih ciljeva može postići upotrebom oružane sile i fizičkim nasiljem nad pripadnicima drugih naroda i religija, izražavajući pri tom saučešće i izvinjenje porodicama žrtava zbog toga što nije učinjeno sve da se spreči ova tragedija.⁸⁹

Retorički izraz u kojem se termin „genocid” ne koristi eksplicitno nego izvedeno, kroz navod „na način utvrđen presudom Međunarodnog suda pravde”, ostao je širi stav rukovodstava Srbije od tada. Ukupno gledano, Deklaracija je donela relaksiranje odnosa dve zemlje. U tom ključu bi trebalo posmatrati i posetu Borisa Tadića BiH u julu 2011. godine, kao i trilateralni sastanak predsednika Srbije, predsednika Hrvatske i članova Predsedništva BiH na Brionima u julu iste godine. Sa promenom vlasti u Srbiji 2012. godine nije došlo do značajnije promene. U zvaničnom Sarajevu je posebno dobro primljena izjava predsednika Srbije Tomislava Nikolića iz 2013. godine kada se Nikolić izvinio u ime građana Srbije za zločine počinjene u Srebrenici u leto 1995. godine.

Ipak, nasleđe sukoba nije lako prevladati, što se najbolje moglo videti tokom posete premijera Vučića Srebrenici u leto 2015.

89 „Декларација Народне скупштине Републике Србије о осуди злочина у Сребреници“, 20/2010-3, [http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnik-Portal/eli/rep/sgrs/skupstina/deklaracija/2010/20/1/reg](http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/deklaracija/2010/20/1/reg)

godine. Sva složenost odnosa između dve države pokazala se na primeru ove posete i svega što se dogodilo tokom i nakon nje. Poseta premijera Vučića Srebrenici je svakako imala za cilj i da popravi odnose između dve države. Tokom posete, srpski premijer je bio meta napada kamenicama. Ne samo da je došlo do ozbiljnog incidenta, gde je napadnut i životno ugrožen visoki predstavnik jedne države, već nakon toga zemlja domaćin nije pokazala preteranu zainteresovanost da počinioce identifikuje i procesuiru. Poseta koja je imala za cilj da popravi odnose između dve države, završila se sa potpuno drugačijim efektom.

Poslednji slučaj kada je tema Srebrenica izbila u prvi plan, bio je intervju premijerke Srbije Ane Brnabić *Dojče Veleu*⁹⁰ novembra 2018. u kojem je na temu genocida rekla:

Ne, ne mislim da je strašni masakr u Srebrenici bio genocid.

[...]

Ne. To je bio gnusni zločin. Ratni zločin. Nisam ponosna na to. To nije učinjeno u ime srpskog naroda i Srbija ne može kolektivno biti okrivljena za ono što se tamo dogodilo.

[...]

Ne mislim da je bio genocid.

[...]

Ne mislim da je bio genocid. Mislim da je... znate, mislim da je bio užasan, užasan zločin, ali genocid je u suštini kada... genocid je kada poubijate cijelu populaciju, žene, decu, a to ovde nije bio slučaj.

Ovom izjavom se odmakla od skupštinske Deklaracije iz 2010. koja nije negirala niti propitivala prirodu zločina. Njen

90 „Ana Brnabić: „Još nismo spremni za EU““, DW, 15. novembar 2018, <https://www.dw.com/hr/ana-brnabi%C4%87-jo%C5%A1-nismo-spremni-za-eu/a-46307135>

iskorak je, očekivano, izazvao oštre reakcije u Sarajevu, a sa strane Srbije nije do kraja pojašnjeno da li se radilo o promeni zvaničnog stava, mada daljih i formalnih koraka na tu temu nije bilo.

Odnosi između Srbije i BiH odvijaju se u još dva okvira na koje treba obratiti pažnju. Radi se o trilateralnim odnosima na relaciji Srbija - Hrvatska - BiH i na relaciji Srbija–Turska–BiH. Ustavna struktura BiH i neharmonični odnosi konstitutivnih naroda, automatski uključuju i susede, Srbiju i Hrvatsku, u unutrašnja bosanskohercegovačka pitanja. Poput Srbije i Hrvatska je potpisnik Dejtonskog sporazuma i garant suvereniteta BiH. Pored toga, ona pomno prati položaj hrvatskog naroda u BiH i podržava njegove težnje. U tom kontekstu, zbog težnji Hrvata u BiH da dobiju sopstveni, hrvatski entitet, hrvatska politika pomno prati položaj i aktivnosti Republike Srpske. Stjepan Mesić, tadašnji predsednik Hrvatske, u januaru 2010. godine izjavio je da bi u slučaju referenduma o nezavisnosti Republike Srpske momentalno poslao hrvatske oružane snage u severne delove BiH, tj. u entitet Republika Srpska.

Hrvatski politički predstavnici su često blokirali reforme državne uprave u BiH, zahtevajući veća prava za svoju zajednicu, što je pitanje i zahtev koji je automatski pokretao angažovanje i pažnju zvaničnog Sarajeva ali i Banjaluke, a samim tim i Beograda. Odnosi tri zemlje imali su povremeno visok nivo, kao kada su predsednici Srbije i Hrvatske Boris Tadić i Ivo Josipović naglasili značaj poštovanja teritorijalnog integriteta BiH u Briselu 2010. godine. Sam međunarodni položaj BiH najbolje pokazuje podatak da uopšte i postoji potreba da se javno naglasi značaj poštovanja njenog suvereniteta i teritorijalnog integriteta.

Sa druge strane, ti odnosi su često na niskom nivou. Kao i u slučaju Međudržavnog saveta za saradnju između Srbije i BiH, tako se i Međunarodni savet za saradnju Hrvatske i BiH ne sastaje redovno. Tokom 2016. godine pojavio se i problem hrvatskog

ministra odbrane Damira Krstičevića, protiv koga se pripremala optužnica u Republici Srpskoj zbog zločina počinjenih tokom rata nad srpskim civilnim stanovništvom u području Orašja, grada na severoistoku BiH. Ovaj slučaj pokazuje svu trilateralnost odnosa u BiH, što se vidi na osnovu postojeće dileme: da li će Sarajevo postupiti prema zahtevima Republike Srpske i, s obzirom da se radi o optužnici protiv hrvatskog ministra, kako će na to reagovati Hrvati u BiH i Hrvatska, ali i Srbija?

Odnosi na relaciji Srbija - Turska – BiH još su kompleksniji jer se radi o zemlji koja je regionalna sila. Turska može da ostvaruje svoj uticaj u odnosima između Srbije i BiH na nekoliko načina: kroz posredovanje između BiH i Republike Srbije; kroz posredovanje između frakcija Bošnjaka u Srbiji i podeljene islamske zajednice u Srbiji; kroz regionalne inicijative, poput Pakta stabilnosti JIE, Crnomorske ekonomske saradnje i Procesa saradnje država JIE; kroz proklamovane principe sopstvene spoljne politike, gde se ističe potreba zaštite i podrške muslimanskom stanovništvu na Balkanu; kroz trilateralnu komisiju Turska–BiH–Srbija. Na insistiranje tadašnjeg turskog ministra spoljnih poslova Ahmeta Davutoglua, održan je niz sastanaka koji su imali za cilj osnivanje trilateralne inicijative Srbija–BiH–Turska. Sastanak na najvišem nivou je održan u Ankari 14. i 15. marta 2013. godine, kada je potpisana deklaracija o odnosima ovih zemalja i dogovor o unapređenju ekonomske saradnje. Srbija je svoje učešće suspendovala ubrzo, 2013. godine u oktobru, nakon što je na Kosovu i Metohiji turski predsednik Redžep Tajip Erdogan izjavio „Kosovo je Turska”. U skorijoj budućnosti, ukoliko uzmemo u obzir trenutno udaljavanje Turske od EU, na Balkanu se može očekivati angažovanija i samostalnija politika Ankare nego što je to do sada bio slučaj. Dejan Jović primećuje i da je politika Turske prema BiH dobra prilika za Ankaru da uspostavi još jednu stratešku liniju koja bi joj osigurala „alternativu prema dosadašnjoj politici prevelikog oslanjanja na Zapad”. U ovom

trenutku, praktični izraz odnosa u trilateralu Srbija–BiH–Turska je na planu infrastrukture, u razmatranju mogućnosti izgradnje auto-puta Beograd–Sarajevo, bilo produžetkom kraka Koridora 11 presecajući Drinu kod Višegrada, ili preko Semberije i Tuzle.

Ali, Srbija paralelno o infrastrukturi razgovara i sa Banja Lukom. Vlade Srbije i RS su na poslednjoj zajedničkoj sednici, avgusta 2018, razmatrali zajednička ulaganja u HE Foča i Paoci na gornjoj Drini, vredne oko 200 miliona evra, kao i niz manjih programa (zapošljavanje mladih, razvoj lokalnih administracija, sistem izdavanja e-dozvola u građevini itd.). Saradnja je uokvirena izjavom premijerke Brnabić da „sve jača Srbija znači sve jaču Republiku Srpsku”, i zahvalnost predsedniku RS Miloradu Dodiku i premijerki RS Željki Cvijanović na političkoj podršci koju pružaju zvaničnom Beogradu⁹¹, imajući u vidu pre svega pregovore sa Prištinom, gde je stav RS ključan u politici nepriznavanja nezavisnosti Kosova od strane zvaničnog Sarajeva.

Kosovska „veza” između Srbije i BiH je dobila na vidljivosti u jesen 2018. na dva načina. Nakon neuspešnog pokušaja Prištine da postane član Interpola, kosovska vlada je uvela carine od 100% na uvoznu robu iz Srbije i BiH, kao dve zemlje regiona koje ne priznaju njenu nezavisnost. Dve zemlje su uputile zvanične žalbe CEFTA-i, čiji okvir slobodne trgovine reguliše ova pitanja, sa izgledom da će žalbe ići na arbitražu. Na ovaj način, BiH je postala žrtva spora između Beograda i Prištine. Drugo, tokom leta je u okviru pregovora Beograda i Prištine javno otvorena tema eventualnog „razgraničenja” Srbije i Kosova, tj. izmene granice, imajući pre svega u vidu etničku logiku. Bez namere da ulazimo u posve nejasne aspekte takvog aranžmana, jedan od korolara ove teme je pokretanje i logike „Kosovo za Republiku Srpsku”, tj. implicitnog povezivanja želje u RS za otcepljenjem i

91 „Brnabić i Cvijanović: Srbija ulaže u RS, važno jedinstvo“, *N1*, 29. avgust 2018, <http://rs.n1info.com/Region/a415738/Zajednicka-sednica-vlada-Srbije-i-RS.html>

prisajedinjenjem Srbiji i formalnog priznanja nezavisnosti Kosova od strane Srbije, kao „kompenzacioni posao”.⁹² Tome, implicitno, idu u prilog i neke izjave srpskih zvaničnika, poput poruke ministra spoljnih poslova Ivice Dačića „da će Srbija uvek biti uz Republiku Srpsku i da je RS danas za Srbiju možda čak i od većeg nacionalnog interesa od Kosova i Metohije”.⁹³

Slika 1: Transparent ispred zgrade Ministarstva spoljnih poslova Srbije⁹⁴

Nakon opštih izbora u BiH oktobra 2018. godine, promenjen je sastav Predsedništva, te je Šefik Džaferović zamenio Bakira

⁹² „Kosovo i Republika Srpska u istom košu?“, *DW*, 29. avgust 2018, <https://www.dw.com/hr/kosovo-i-republika-srpska-u-istom-ko%C5%A1u/a-45264209>

⁹³ „Ivica Dačić: Republika Srpska za Srbiju možda od većeg interesa nego Kosovo“, *N1*, 22. decembar 2018, <http://ba.n1info.com/Regija/a305117/Ivica-Dacic-Republika-Srpska-za-Srbiju-mozda-od-veceg-interesa-nego-Kosovo.html>

⁹⁴ Izvor: „LSV: Da li je Dačić autor transparenta o Kosovu i Republici Srpskoj?“, *AlJazeera Balkans*, 3. februar 2019, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/lsv-da-li-je-dacic-autor-transparenta-o-kosovu-i-republici-srpskoj>

Izetbegovića (oba iz Stranke demokratske akcije) kao bošnjački član Predsedništva; Milorad Dodik (Stranka nezavisnih socijaldemokrata) je nasledio Mladena Ivanića (Partija demokratskog progresa) kao srpski član Predsedništva, a Željko Komšić (Demokratska fronta) je zamenio Dragana Čovića (Hrvatska demokratska zajednica) kao hrvatski član Predsedništva. Promenjeni personalni sastav Predsedništva donekle je promenio dinamiku odnosa, a uloga Milorada Dodika kao predsedavajućeg praćen je zategnutim odnosima sa bošnjačkim partijama i javnošću, usled u javnosti često prisutnih tema o eventualnom referendumu Republike Srpske o otcepljenju i uopšte o budućnosti BiH. Za proteklih šest meseci nije formiran Savet ministara BiH koji bi takođe trebalo da pretrpi personalne promene, u skladu sa rezultatima izbora i parlamentarnim zastupništvima. Jedan od problema u međusobnom dogovoru oko konstituisanja Saveta ministara je i pitanje aktiviranja Akcionog plana za pristupanje NATO-u (MAP), koji bi formalno trasirao put BiH ka članstvu. Milorad Dodik je najavio da će se on na funkciji pridržavati rezolucije Narodne skupštine Republike Srpske o vojnoj neutralnosti te da neće podržati formalne korake BiH ka članstvu u NATO-u.⁹⁵

U širem smislu, na delu je zamah proširivanja članstva koji prati Crnu Goru i trenutno Severnu Makedoniju nakon potpisivanja Prespanskog sporazuma i uklanjanja grčke blokade ka članstvu. U Bosni i Hercegovini može slediti otvaranje polja borbe po tom pitanju što će nametnuti posebnu dilemu za Srbiju kako da se postavi prema toj temi, s obzirom na suprotstavljene stavove Sarajeva i Banja Luke i na značaj eventualnih koraka BiH ka članstvu u NATO na stavove Srbije o vojnoj neutralnosti. Reakcije zvaničnog Beograda, generalno sumnjičavog i suzdržanog ka proširenju NATO-a u regionu, su do sada izostale.

95. „Kako će Srbi sprečiti NATO da „osvoji“ Bosnu i Hercegovinu“, *Sputnik*, 5. decembar 2018, <https://rs-lat.sputniknews.com/analize/201812051118073779-bosna-i-hercegovina-nato-map/>

Kada je reč o ratnim zločinima, (ne)procesuiranje optuženika predstavlja važno pitanje u odnosima dveju država. Slučajevi često nisu završavani, presude su u nemalom broju slučajeva obarane u žalbenim postupcima, a same istrage trajale su često duže od deset godina. Pored samog procesuiranja ratnih zločina, često se govorilo i o pomirenju u regionu, neophodnom preduslovu za uspostavljanje boljih odnosa između dveju država. Sa mogućim obnavljanjem procesa protiv Srbije, tj. slanjem zahteva za reviziju presude pred Međunarodnim sudom u Hagu, pitanje ratnih zločina će u narednom periodu samo dobijati na važnosti.

Do sada su dve zemlje postigle nekoliko sporazuma koji bi trebalo da regulišu saradnju na ovom polju. Ugovor između Srbije i Crne Gore i Bosne i Hercegovine o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima U smislu ovog ugovora, pravna pomoć obuhvata: dostavljanje pismena i preduzimanje procesnih radnji (saslušanje okrivljenog, stranaka, svedoka i drugih lica, oduzimanje predmeta, privremena predaja, uviđaj, veštačenje i dr), davanje obaveštenja o propisima ugovornih država, priznanje i izvršenje sudskih i arbitražnih odluka. Prema odredbama ovog ugovora, pravna pomoć se pruža preko nadležnih ministarstava. Potom, Ugovor između Srbije i Crne Gore i Bosne i Hercegovine o međusobnom izvršavanju sudskih odluka u krivičnim stvarima (iz 2005) reguliše međusobno izvršavanje pravnosnažnih sudskih odluka u krivičnim stvarima koje donese sud jedne države protiv državljana druge države, ili protiv lica koja na njenoj teritoriji imaju prebivalište. Tužilaštvo BiH i Tužilaštvo za ratne zločine Srbije su 2013. godine potpisali Protokol o saradnji u progonu osumnjičenih za ratne zločine, zločine protiv čovečnosti

i zločin genocida (Protokol). Protokol predviđa razmenu podataka i dokaza u vezi sa zločinima koji su počinjeni na teritoriji obe države, onda kada osumnjičeni imaju državljanstvo ili prebivalište druge države potpisnice, kao i obaveštavanje o fazi u kojoj se predmet nalazi nakon razmene informacija i dokaza.⁹⁶

Kao primer loše saradnje dva pravosuđa može se uzeti aktuelni slučaj Novaka Đukića. Novak Đukić je pred Sudom BiH osuđen na 20 godina zatvora zbog ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, izvršenog artiljerijskim napadom na Tuzlansku kapiju 25. maja 1995. godine. Budući da Đukić poseduje državljanstvo Srbije i da je od ukidanja pritvora boravio u Srbiji, BiH je uputila zamolnicu Srbiji za priznanje i izvršenje pravosnažne krivične presude, kako bi Đukić kaznu odslužio u Srbiji. Od 2015. do danas sednice sudskog veća po ovom postupku su odlagane, formalno zbog lošeg zdravstvenog stanja optuženog. Uporedo sa ovim postupkom, tim Đukićeve odbrane je tokom 2014, 2015. i 2016. godine, u Tehničkoopitnom centru Vojske Srbije u Nikincima, organizovao eksperiment „Rekonstrukcija zločina na Tuzlanskoj kapiji”. Na osnovu rezultata eksperimenta izveden je zaključak da civili nisu mogli da stradaju od eksplozije granate ispaljene sa položaja VRS, odnosno da su činjenice utvrđene u pravosnažnoj presudi Suda BiH protiv Novaka Đukića netačne.⁹⁷

Imperativ bilateralne saradnje na pitanjima nestalih lica se u zadnjih godinu dana diže na nivo regionalne saradnje kroz mehanizam Berlinskog procesa, i deklaracija koje su na Londonskom samitu u julu 2018. u tom smislu donete. Zemlje Berlinskog procesa (sa Zapadnog Balkana) su na sastanku u Crnoj

96 Fond za humanitarno pravo, *Analiza i preporuke za unapređenje regionalne saradnje u procesuiranju ratnih zločina*, Beograd, 2018, str. 11-13, http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2018/12/Analiza_i_preporuke_za_unapredjenje_regionalne_saradnje_u_procesuiranju_ratnih_zloci_na.pdf

97 Isto, str. 4; „Novak Đukić 'hospitalizovan zbog psihičkih problema'”, *N1*, 19. januar 2018, <http://ba.n1info.com/Vijesti/a238627/Novak-Djukic-hospitalizovan-zbog-psihičkih-problema.html>

Gori u novembru 2018. formirale Grupu za nestala lica čiji bi rad, kroz dve ekspertske grupe, trebalo da ubrza istrage sudbina oko 12000 preostalih lica, od kojih je oko 4000 još uvek neidentifikovano. Mehanizmi saradnje nacionalnih koordinacionih tela za nestala lica, učešća porodica, te načini finansiranja su definisani postignutim sporazumima i ostaje da se vidi da li će praksa doneti rezultate i pomake u tom smeru.

Pitanje sukcesije je od velikog značaja i ono je od 2001. godine bilo na dnevnom redu pregovora dve države. Iako se na rešavanju pitanja sukcesije radilo aktivno od 2001. godine, ovo pitanje je još uvek nerešeno. Osnova je Bečki sporazum iz 2001. godine, koji je u Srbiji ratifikovan 2002. godine. Pregovori teku sporo i još uvek nisu okončani. Tokom prethodne godine došlo je do primopredaje objekta ambasade u Turskoj, kada je objekat iz poseda Republike Srbije prešao u vlasništvo Bosne i Hercegovine, što je primer koliko dugo pregovori mogu trajati. Pored diplomatskih objekata, veliko pitanje predstavlja i imovina preduzeća koja je osnovala SR Srbija, a koja se sada nalazi u Bosni i Hercegovini, odnosno imovina preduzeća koja je osnovala SR Bosna i Hercegovina, a koja se danas nalazi u Republici Srbiji.

Pitanje sukcesije je bilo jedno od pitanja koje je trebalo da rešava Međudržavni savet za saradnju između Srbije i BiH. Sukcesija je tako postala samo još jedno pitanje koje ovaj savet nije rešio. Čini se da je po pitanju sukcesije više inicijative imala bosanskohercegovačka strana, koja je čak ponudila i nacrt ugovora o uređenju imovinskih odnosa. Kada je reč o imovini, uglavnom se radi o nekretninama. Imovinu u Republici Srbiji imaju nekad velike i uspešne firme iz BiH: Agrokomerc, Fabrika duhana Sarajevo, Konfekcija Borac, Sarajevo osiguranje, Šipad komerc. Imovinu u Srbiji ima i nekoliko manjih preduzeća iz BiH. Kada je reč o imovini BiH, a koja je vlasništvo preduzeća iz Srbije, najviše imovine imaju sledeće firme: Jugoslovensko rečno brodarstvo, Apatinska pivara, Jugorendgen, Centrotekstil, Rapid i Termoelektrane Nikola Tesla. Jugoslovensko rečno brodarstvo je uspelo da povрати i da potom proda deo imovine u BiH. Međutim, nisu sve firme bile uspešne u takvim poduhvatima.

Pitanje sukcesije je problematično ne samo zbog toga što imovina propada i što nije vraćena vlasnicima, već zato i što lako dolazi do osećaja da je upravo sopstvena strana prošla lošije, što dodatno kvari odnose dve države. U štampi se često mogu pročitati tekstovi koji ne nude precizne informacije. Pitanje je i sudbina dela imovine, uglavnom umetničkih dela, koji je tokom vremena nestao.

Pitanje granice između Srbije i BiH ostalo je nerešeno do danas. Pored toga, Srbija nema rešeno granično pitanje sa Hrvatskom i Crnom Gorom, dok je Kosovo posebna tema. Sa druge strane, BiH je rešila granično pitanje samo sa Crnom Gorom, sa Hrvatskom je postigla sporazum 1999. koji se primenjuje u praksi ali još uvek nije ratifikovan.

Proces razgraničenja sa Bosnom i Hercegovinom je započeo 2001. godine formiranjem Međudržavne diplomatske komisije za državnu granicu između Savezne Republike Jugoslavije i Bosne i Hercegovine. Međutim, ta komisija je poslednje, 14. zasedanje održala maja 2010. godine. Od tada, granično pitanje se na diplomatskom nivou tematizuje kroz bilateralne sastanke delegacija ministarstva spoljnih poslova dve zemlje i povremenim istupima najviših državnih funkcionera. Glavni spor oko definisanja granične linije se može centrirati oko nekoliko spornih tačaka, HE Zvornik i HE Bajina Bašta, dela pruge Beograd–Bar koji prolazi kroz teritoriju BiH i delova BiH opštine Rudo.

Još 2003. godine je zvanični Beograd predložio BiH razmenu državnih teritorija. Predlog se odnosio na deo granice koja ide tokom reke Drine, s obzirom da reku „preprečuju” HE Zvornik i Bajina Bašta. Ukoliko bi granica razgraničenja išla sredinom rečnog korita, ona bi presecala te dve hidroelektrane na pola. S obzirom da ih eksploatiše Srbija, predloženo je da na mestima gde se one nalaze, državna granica Srbije skrene na teritoriju BiH, kako bi hidroelektrane ostale u potpunosti na teritoriji Srbije, a da se BiH, zauzvrat, ponudi nadoknada teritorije iste kvadrature i istog kvaliteta na nekom drugom mestu.⁹⁸ Komisija BiH

98 „Komisija za granice predložila BiH razmenu teritorija“, *B92*, 7. avgust 2003. www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2003&mm=08&dd=07&nav_category=11&nav_id=116100

se nikada formalno nije sama bavila tim zahtevom jer za tako nešto nije imala mandat, već je taj predlog Beograda 2004. uputila Savetu ministara BiH koji je ubrzo odbio takve predloge, zauzimajući stav da je potrebno potpisati i ratifikovati ugovor o granici na osnovu katastarskog razgraničenja iz 1992. pa potom razgovarati o eventualnim promenama. Od 2006. do 2010. međudržavna komisija se nije sastajala, a sastanci tokom 2010. nisu doveli do približavanja stavova. Prema svedočenju jednog od članova (iz BiH), Međudržavne diplomatske komisije za državnu granicu, Željka Obradovića, na njenom poslednjem zasedanju 2010. godine BiH strana je izvršila verifikaciju granice na karti i imala je pripremljen nacrt sporazuma u skladu sa svojim stavovima, što srpska strana nije želela parafirati, kao ni karte, ostajući pri stavu da je potrebno izvršiti korekciju granice pre zaključivanja sporazuma.⁹⁹

Dve hidroelektrane na Drini su vlasništvo EPS-a i priključene su na Elektromrežu Srbije. Zvanični Beograd svoje vlasništvo nad njima smatra nespornim, i težnja da se granična linija definiše tako da njihovo korišćenje ne bude ometano, da granična linija u njihovom okruženju ne ide sredinom reke i uz kompenzaciju na drugom mestu, predstavljalo bi zaokruživanje tog vlasništva. Sa druge strane, zvanična pozicija BiH je ostala na stavu da granična linija treba da ide sredinom toka Drine pa da se potom gledaju mogućnosti korišćenja električne energije. Pored toga, postoje osporavanja vlasništva Srbije nad tim hidroelektranama, pošto je nejasno iz kojih fondova su tačno one građene, da li SR Srbije ili iz fondova SFR Jugoslavije. U tom smislu je indikativan primer TE Gacko (BiH) gde je Hrvatska elektroprivreda zatražila nadoknadu od 100 miliona evra tvrdeći da je elektrana izgrađena sredstvima saveznih fondova za nerazvijena područja, a da od rata ona nije isporučivala struju Hrvatskoj.

Poseban problem u vezi sa hidroelektranama je plavljenje područja koje se nalazi u BiH, u opštinama Zvornik, Višegrad,

99 „Ugovor o granici BiH sa Srbijom nije usaglašen“, *Politika*, 22. januar 2019, str. 4.

Srebrenica i Rogatica. U periodu od početka rata 1992. godine, ukupna šteta po ovom osnovu je, prema nezvaničnim informacijama, procenjena na oko 40 miliona evra, a poslednje vesti koje su nam dostupne govore o spremnosti Srbije da nadoknadi štetu, mada je to, najverovatnije, još jedan politički pokušaj ukupnog rešavanja graničnog pitanja od kraja 2017. i početka 2018. godine.¹⁰⁰

Pruga Beograd–Bar prolazi kroz teritoriju BiH u dužini od oko 12 kilometara, sa stanicom Štrpci u opštini Rudo. Opštini Rudo pripada i enklava Međurečje kao deo mesne zajednice Mioče, a koja se nalazi okružena teritorijom opštine Priboj tj. njene mesne zajednice Sastavci. Eksklava ima površinu od oko 395 hektara i oko 180 stanovnika, u svakodnevnom životu je usmerena ka opštini Priboj, a granični promet je regulisan ugovorom Srbije (i Crne Gore) i BiH 2005. godine. Srbija je uputila predlog da dođe do zamene teritorija, tako da granica ide sredinom reke Lim, od ušća Uvca do sela Sjeverina. Za višak teritorije koji bi pripao Srbiji, BiH je nuđena nadoknada po principu metar kvadratni za metar kvadratni, pri čemu bi zemlja bila istog kvaliteta. BiH je, pak, tražila koridor koji bi spojio enklavu sa svojom opštinom Rudo, dok su predstavnici lokalne zajednice u jednom trenutku tražili da se enklava proglašava bescarinskom zonom.¹⁰¹

Novi sastanci Međudržavne diplomatske komisije za državnu granicu su inicirani na bilateralnim konsultacijama dva ministarstva spoljnih poslova u aprilu 2017. Malo posle toga predsednik Komisije za granice BiH Edin Kučukalić je izjavio da je BiH je obavestila Srbiju da je spremna za nastavak pregovora, ali da je iz Srbije je stigao odgovor da se dešavaju određene kadrovske

100 „Srbija spremna platiti desetine miliona KM duga opštinama Srpske?“, *Nezavisne*, 26. novembar 2017, <https://www.nezavisne.com/ekonomija/privreda/Srbija-spremna-platiti-desetine-miliona-KM-duga-opstinama-Srpske/453382>

101 „Između BiH i Srbije sporno 40 kvadratnih km“, *Nezavisne*, 30. oktobar 2017, <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Izmedju-BiH-i-Srbije-sporno-40-kvadratnih-km/449352>

promene u Komisiji i da nema raspoloženja da se pre 2018. nastave aktivnosti u vezi s ovim pitanjem.¹⁰² S obzirom da je na istovrsnom sastanku u Sarajevu sredinom januara 2019. ponovo ocenjeno da je potrebno intenzivirati rad međudržavnih komisija za granicu, i da je interesu obe zemlje da potpišu sporazum o granici u najskorije vreme, pre svega zbog dobrosusedskih odnosa ali i stava Evropske komisije da je uređenje međudržavnih granica jedan od uslova za pristupanje zemalja regiona Evropskoj uniji, možemo zaključiti da komisija i dalje nije održavala sastanke (od 2010) i da se u suštini očekuje korak na najvišem političkom nivou.¹⁰³

Poslednja diplomatska inicijativa Srbije da se pitanje granica reši uvažavajući njene interese je usledila nakon zvanične pose- te Aleksandra Vučića Sarajevu septembra 2017. Iako konkretni detalji nisu poznati, ponuda Srbije koja je pripremljena tih me- seci sadrži predloge za brzo regulisanje 97% nesporne granične linije te kompenzaciju za razmenu teritorije koja je, po izjava- ma predsednika Srbije, mala – reda veličine, nekoliko desetina hektara na spornim tačkama oko hidroelektrana, ali i ideju raz- mene teritorije kuda kroz BiH prolazi pruga Beograd–Bar. Jav- ni spor između Aleksandra Vučića i člana predsedništva BiH Bakira Izetbegovića je u suštini otkrio dubinu suprotstavljenih stavova.¹⁰⁴ Ona je daleko više vezana za širi, prečesto konfliktni srpsko–bošnjački odnos nego za usko shvaćenu temu granice.

102 „Hidroelektrane Zvornik i Bajina Bašta: Zašto BiH još nije naplatila 1,5 mi- lijadi KM od Srbije“, *Faktor*, 26. avgust 2017, <https://faktor.ba/vijest/hidroelektrane-zvornik-i-bajina-basta-zasto-bih-jos-nije-naplatila-1-5-milijardi-km-od-srbije-260851>

103 „Bilateralne konsultacije između ministarstava spoljnih poslova Republike Srbije i Bosne i Hercegovine“, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije, 11. april 2017, <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/pres-servis/saopštenja/17918-2017-04-12-07-39-34?lang=lat>

104 „Verbalni duel Vučića i Bakira oko granice!“, *Mondo*, 6. mart 2018, <http://mondo.rs/a1086982/Info/Ex-Yu/Vucic-u-Mostaru-s-Bakiro-m-Izetbegovicem-o-granici-Srbije-i-BiH.html>

Stoga se elementi rešavanja graničnog pitanja bez arbitraže moraju tražiti u širem političkom kontekstu.

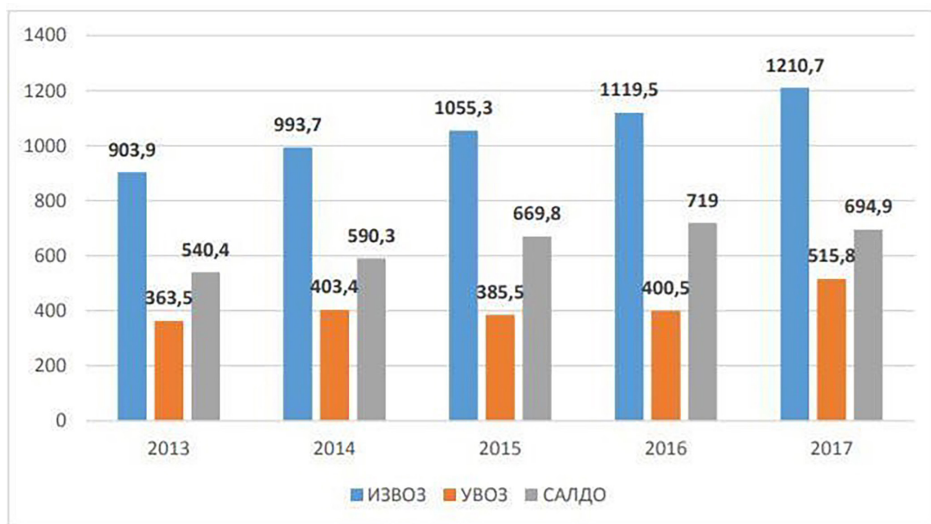
Poseban deo problema su odnosi glavnih političkih aktera u BiH. Tako je, pred izbore 2018. godine, Milorad Dodik (tada predsednik RS) izjavio da će po pitanju granice „biti onako kako Srbija kaže”, objasnivši kako je predlog Beograda „funktionalan i pravi način regulisanja te granice”. Napominjući kako je u pograničnom delu reč o teritoriji RS, Dodik je zapitao „šta Sarajevo ima sa tim?”. Predsednik RS je rekao i da bi Sarajevo, umesto što „nešto smišlja”, trebalo da prihvati ono što je interes RS, koja želi da reguliše granične probleme između dve zemlje. Na to je reagovao predsednik Saveta ministara BiH Denis Zvizdić (SDA) smatrajući te izjave „beskrupuloznim nasrtajem na suverenitet BiH”, kao i namernu provokaciju koja urušava dobrosusedske odnose. Dodikov stav po kojem će biti onako kako Srbija traži, Zvizdić je nazvao utopijom. Naveo je da Srbija i RS „nikada neće biti jedno, kako to Dodik insinuira”, te da je granica između BiH i Srbije utvrđena, međunarodno priznata i potvrđena Badinterovom komisijom i Dejtonskim mirovnim sporazumom. Ona se, kaže Zvizdić, može menjati samo uz pristanak obe države.¹⁰⁵ Ovi odnosi predstavljaju specifičan izazov za Srbiju.

Sa jedne strane, Dodik javno zagovara rešavanje graničnog pitanja na način koji odgovara Srbiji, a koji on ne može da sprovede ni sada, kao predsedavajući Predsedništva BiH, dok s druge strane dodatno izaziva snažan otpor bošnjačkih i delom hrvatskih političara.

¹⁰⁵ „Svada u BiH oko granice sa Srbijom“, *Politika*, 3. septembar 2018, <http://www.politika.rs/sr/clanak/410500/Svada-u-BiH-oko-granice-sa-Srbijom>

EKONOMSKI ODNOSI

Srbija i Bosna i Hercegovina su veoma važni uzajamni ekonomski partneri. Za Srbiju, BiH je tradicionalno treće izvozno tržište (iza Italije i Nemačke a ispred Rusije), i šesto ili sedmo izvozno tržište, sa značajnim spoljnotrgovinskim suficitom u korist Srbije. Srbija je za BiH četvrto izvozno i treće uvozno tržište, i drugo po izvoru investicija, posle Austrije.¹⁰⁶

Slika 2: Kretanje robne razmene 2013-2017. (u milionima evra)¹⁰⁷

¹⁰⁶ „Analiza vanjskotrgovinske razmjene Bosne i Hercegovine 2017“, *Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa*, Sarajevo, januar 2018

¹⁰⁷ „Spoljnotrgovinska razmena Republike Srbije i Bosne i Hercegovine“, *Privredna komora Srbije*, Beograd, 1. januar 2018.

U raznim političkim izjavama prethodnih godina iz najviših državnih krugova obe strane često se ističe da su ekonomski odnosi bolji od političkih.¹⁰⁸

Daleko najveća pojedinačna transakcija i najveće spoljno ulaganje neke srpske državne kompanije je došlo 2006. kroz privatizaciju *Telekoma Srpske* od strane *Telekoma Srbije*, stvorivši tako preduzeće *M:tel*. *Telekom Srbije* je za kupovinu 65% kapitala *Telekoma Srpske* platio 646 miliona evra, značajno više od drugoplasirane ponude *Telekoma Austrije* koja je iznosila 467 miliona evra.¹⁰⁹ U poslednje vreme, slično Telekomu Srbije u Srbiji, M:tel u BiH proširuje pre svega kablovsku (TV) telekomunikacionu mrežu kroz kupovinu manjih, lokalnih operatera (Blicnet u Banja Luci, Telrad u Bijeljini, Elta itd).¹¹⁰

Paralelno sa tim, SrbijaGas je nedavno kupio BijeljinaGas koje se bavio gasifikacijom te opštine, uz očekivano puštanje u rad lokalnog gasovoda od Šepka do Bijeljine. Ukupne investicije u gasifikaciju bijeljinske opštine će dostići 30 miliona evra.¹¹¹

Vlade Srbije i Republike Srpske planiraju izgradnju tri hidroelektrane na Drini – Vuk Bijela, Foča i Paunci, ukupne snage oko 180 megavata. Početak gradnje HE Vuk Bijela očekuje se već na jesen 2019. godine. To je deo investicionog paketa od 425

108 „Ljajić: Odlični ekonomski odnosi Srbije i BiH“, *Politika*, 29. decembar 2015, <http://www.politika.co.rs/sr/clanak/346262/Politika/Ljajic-Odlicni-ekonomski-odnosi-Srbije-i-BiH>; Vučić: „Ekonomski odnosi Srbije i BiH značajno su iznad nivoa političkih“, *Blic*, 6. decembar 2017, <https://srpskainfo.com/vucic-ekonomski-odnosi-srbije-i-bih-znacajno-su-iznad-nivoa-politickih/>

109 „Telekom Srbija kupio Telekom Srpske“, *Mondo*, 5. decembar 2006, <http://mondo.rs/a42734/Info/Drustvo/Telekom-Srbija-kupio-Telekom-Srpske.html>

110 „Monopol Srbije na tlu BiH: Telekom Srbije kupuje telekomunikacijske firme u BiH“, *N1*, 8. mart 2019, <http://ba.n1info.com/Vijesti/a320728/Monopol-Srbije-na-tlu-BiH-Telekom-Srbije-kupuje-telekomunikacijske-firme-u-BiH.html>

111 „Srbijagas“ kupio „Bijeljina-gas“, *Politika*, 26. april 2019, <http://www.politika.rs/sr/clanak/428364/Ekonomija/Srbijagas-kupio-Bijeljina-gas>

miliona evra za gornju Drinu koji su dve vlade dogovorile na zajedničkoj sednici u februaru 2019.¹¹²

Specifična forma političko-ekonomske saradnje dve zemlje od proleća 2013. uspostavljena je trilateralnim forumom sa Turskom. Ona je došla u vreme aktivnije turske politike na Balkanu pod tadašnjim ministrom spoljnih poslova Ahmetom Davutogluom, sa željom da se bude i arbitar u odnosima Srbije i BiH, a sa strane Beograda je delom kanalisana u formi trilateralne saradnje Beograd–Sarajevo–Ankara sa naglaskom na ekonomske odnose. Bez posebne namere da ulazimo u dinamiku samih trilateralnih odnosa, od ekonomskih tema moramo istaći projekat izgradnje auto-puta Beograd–Sarajevo preko dva pravca: Srema, Semberije i Tuzle sa jedne, i koridorom 11 preko Požege i Užica do Kotromana sa druge strane, dobijajući tako kružnu formu. Procenjena cena je oko 3 milijarde evra, a odlučujuće (i gotovo izvesno) finansiranje i izvođenje radova će doći sa turske strane.¹¹³ Na prvom kraku, od Sarajeva ka Tuzli i Savi, treba da bude izgrađeno 133 mosta ukupne dužine 25,8km i 53 tunela ukupne dužine 37,5km. Sa srpske strane, deonica treba da ide od Kuzmina u Sremu, sa ukrštanja na postojeći auto-put Beograd–Šid, pa do Save, u dužini od 17km. U decembru 2018. godine *Putevi Srbije* i turska kompanija *Tasjapi* su potpisali sporazum o izgradnji sremske deonice za 250 miliona evra, i to u prisustvu srpskih i turskih ministara saobraćaja i infrastrukture.¹¹⁴ Deonica od Koridora 11 kod Pože-

112 „Srbija i Republika Srpska grade tri hidroelektrane“, *Nova ekonomija*, 25. april 2019, <https://novaekonomija.rs/vesti/vesti-iz-sveta/srbija-i-republika-srpska-grade-tri-hidroelektrane>

113 „Autoput Sarajevo - Beograd će koštati tri milijarde eura“, *AlJazeera Balkans*, 29. mart 2018, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/autoput-sarajevo-beograd-ce-kostati-tri-milijarde-eura>

114 Potpisan ugovor o izgradnji prve dionice autoputa Beograd – Sarajevo“, *AlJazeera Balkans*, 19. decembar 2018, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/potpisan-ugovor-o-izgradnji-prve-dionice-autoputa-beograd-sarajevo>

ge, preko Užica do Kotromana bi trebalo da ima oko 65km, sa 62 mosta i 22 tunela, a detalji finansiranja još nisu poznati.¹¹⁵

Ove kupovine i investicije u važne infrastrukturne grane, od strane državnih preduzeća (direktno ili indirektno) Srbije govore o fokusu ekonomske saradnje, ali i načina za širenje uticaja, a takođe o ustaljenom pristupu preko dva politička koloseka: jedan prema Sarajevu a drugi prema Banja Luci.

Slika 3: Provizorne trase planiranog auto-puta Beograd–Sarajevo¹¹⁶

115 „Komšije neodlučne oko trase“, *Večernje novosti*, 9. decembar 2017, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/ekonomija/aktuelno.239.html:700120-Komsije-neodlucne-oko-trase>

116 Izvor: Isto

ODNOSI SRBIJE I CRNE GORE

Srbija i Crna Gora su bile deo zajedničke države od 1918. do 2006. godine. Od 1945. su funkcionisale kao republike u socijalističkoj Jugoslaviji, a od 1992. u Saveznoj Republici Jugoslaviji. Poslednja verzija zajedničke države u formi Državne Zajednice Srbije i Crne Gore na sceni je bila od 2003. Crna Gora je postala nezavisna država u savremenom smislu nakon referenduma održanog 21. maja 2006. godine na kojem se biralo između opcije nezavisnosti (koju je podržavao vladajući blok okupljen oko Demokratske partije socijalista) i ostanka u Državnoj Zajednici (što je podržavao opozicioni blok okupljen oko Socijalističke narodne partije). Na tom referendumu je glasalo više od potrebnih 50% birača koji su imali pravo glasanja, a 55,49% je glasalo za nezavisnost, čime je pređena granica od 55% koliko je dogovoreno da je neophodno za ostvarivanje nezavisnosti. Skupština Crne Gore je na osnovu ovih rezultata, ali bez predstavnika opozicije koja je osporavala rezultate, proglasila nezavisnost Crne Gore 3. juna

2006. Vredno je napomenuti da je pokret za očuvanje državne zajednice uživao vidnu podršku zvaničnog Beograda (tada Demokratska stranka Srbije i Demokratska stranka) i da je u znatnom delu političke elite stvoren izvestan resentiman spram ovog koraka uz nastavak relativno loših odnosa prema vladajućoj strukturi u Crnoj Gori pod dominacijom tada premijera Mila Đukanovića.

Predsednik Srbije Boris Tadić je posetio Podgoricu 27. maja, šest dana nakon referenduma, dok je predsednik Crne Gore Filip Vujanović posetio Beograd 30. maja. Predsednik Tadić je ponovo posetio Crnu Goru 26. juna, nakon što je Srbija priznala rezultate referenduma 3. juna i nakon što su zvanični diplomatski odnosi uspostavljeni 22. juna 2006. potpisivanjem Protokola o uspostavljanju diplomatskih odnosa. Evropski savet je priznao nezavisnu Crnu Goru na svojoj sednici 12. juna.

ODNOSI SRBIJE I CRNE GORE NAKON RAZDVAJANJA

Nakon referenduma o nezavisnosti Crne Gore otvoren je proces regulisanja odnosa dve nezavisne države nakon raspada državne zajednice. Deoba obaveza i potraživanja svoj temelj je imala u Sporazumu o sukcesiji bivših članica SFRJ iz 2001. koji je potpisala tadašnja Savezna Republika Jugoslavija, a koji je stupio na snagu 2004. kada je SRJ već transformisana u Državnu zajednicu Srbije i Crne Gore. Narodna skupština Republike Srbije je 2006. godine donela Odluku o obavezama državnih organa,¹¹⁷ kojom je obavezana Vlada da u okviru svojih nadležnosti u roku od 45 dana donese potrebna akta i preduzme mere kako bi ostvarila međunarodno pravni subjektivitet Srbije, imajući u vidu pre svega težnju da se očuva kontinuitet članstva u međunarodnim organizacijama. Tu se pre svega mislilo na UN, MMF, SB te nastavak procesa integracija u EU. Odlukom je Vlada upućena i da reši sva sporna pitanja u odnosu sa Crnom gorom koja su proistekla iz izlaska Crne Gore iz državne zajednice.

Pitanje finansijskih obaveza prema međunarodnim kreditorima je suštinski rešavano i pre 2006. jer su dve republike davale supergarancije za one delove kredita koji su korišćeni na njihovim teritorijama. Od maja 2004. ukupni dugovi Državne zajednice prema MMF-u su se kod Narodne banke Srbije vodili kao dugovi Srbije. Misija MMF-a je posetila Beograd ubrzo nakon proglašenja nezavisnosti Crne Gore. Odlukom o proglašenju nezavisnosti Republike Crne Gore, donetog na zasedanju

¹¹⁷ Odluka o obavezama državnih organa Republike Srbije u ostvarivanju nadležnosti Republike Srbije kao sledbenika državne zajednice Srbija i Crna Gora, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 48/2006.

Skupštine Republike Crne Gore 3. juna 2006. precizirano je, između ostalog, da će Republika Crna Gora primenjivati i preuzeti međunarodne ugovore i sporazume koje je zaključila i kojima je pristupila Državna zajednica Srbija i Crna Gora, a koji se odnose na Crnu Goru. Dve zemlje su 10. jula 2006. potpisale Sporazum o regulisanju članstva u međunarodnim finansijskim organizacijama i razgraničenju finansijskih prava i obaveza, koji je propisao da će Republika Srbija nastaviti članstvo državne zajednice u međunarodnim finansijskim organizacijama, a republike su definisale način preuzimanja, alociranih i nealociranih, kreditnih obaveza preuzetih po osnovu međunarodnih ugovora i sporazuma. Crna Gora je 18. jula podnela zahtev za članstvo u MMF-u a Srbija je 21. jula dobila potvrdu MMF-a da ona nastavlja članstvo Državne zajednice, sada kao Republika Srbija, sa tada nepromenjenom kvotom od 467,7 miliona specijalnih prava vučenja.¹¹⁸

Sukcesija imovine SRJ/DZSCG čeka na finalizaciju sukcesije iza SFRJ a po pomenutom sporazumu iz 2002. U tu imovinu spadaju finansijske aktive i pasive, pokretna i nepokretna imovina, diplomatska i konzularna imovina, arhiva, penzije i slična stečena prava. Principijelno bi sukcesiju iza SRJ mogli posmatrati iz dva ugla - da zbog saučestvovanja u održavanju objekata ali i čl. Sporazuma od 10. jula 2006. podela bude u odnosu 94,12% prema 5,88% u korist Srbije, što bi u praksi značilo da bi Crna Gora mogla dobiti jednu nepokretnost ili novac ili oko 2.2% imovine SFRJ, ili iz ugla da Srbija kao pravni naslednik Državne zajednice nasledi i svu imovinu. U svakom slučaju ovo pitanje zavisi ponajviše od pitanja koje nije strogo bilateralno.

Ustav Crne Gore iz oktobra 2007. ne tretira detaljno spoljno-politička pitanja, osim što precizira da će Skupština odlučivati o

118 "Press Release No. 06/161 Statement on Membership of the Republics of Montenegro and Serbia in the IMF", *IMF*, July 21, 2006, <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/14/01/49/pr06161>

načinu pristupanja Evropskoj uniji i da država ne može stupiti u savez sa drugom državom kojim bi izgubila nezavisnost i puni međunarodni subjektivitet. Ubrzo posle donošenja Ustava Vlada Crne Gore je usvojila dokument pod nazivom „Spoljnopolitički prioriteti Crne Gore”. Dokument je definisao geopolitički položaj zemlje (balkanska i mediteranska) i istakao tri glavna cilja: integracija u EU i NATO, unapređenje i održavanje dobrosusedskih odnosa i regionalne saradnje i razvijanje bilateralne i multilateralne saradnje. Integracija u EU je označena kao prvi strateški cilj i najvažniji zadatak na spoljnom i unutrašnjem političkom planu. U kontekstu spoljne politike, stalni dijalog sa EU i dugoročno usklađivanje spoljne politike sa Zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom EU su mehanizmi procesa integracije. Članstvo u NATO-u je označeno kao drugi strateški ali i „jednako važan” cilj, koji je „realno ostvariv u kraćem vremenskom periodu”. Pored regulisanja bezbednosnih izazova, integracija u NATO je percipirana i kao usko povezana sa integracijama u EU jer se radi o „dva paralelna i kompatibilna procesa”. Crna Gora je sa EU potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju u oktobru 2007, status kandidata je dobila u decembru 2009. a Evropska komisija je preporučila otvaranje pregovora u maju 2012. Danas je Crna Gora u procesu pregovora sa EU kroz otvaranje pregovaračkih poglavlja. Od NATO-a je decembra 2009. dobila Akcioni plan za članstvo, uz paralelno slanje svojih vojnika u NATO misije u Avganistan, Liberiju i Somaliju. Formalni poziv za članstvo u NATO je usledilo decembra 2015, pregovori o članstvu su završeni maja 2016. da bi nakon procesa ratifikacije Crna Gora postala članica NATO-a u junu 2017.

U drugom delu dokumenta, posvećenom odnosima sa susedima, Srbija je posebno istaknuta:

„Iako se graniči s Albanijom, Bosnom i Hercegovinom, Kosovom, Italijom, Srbijom i Hrvatskom, Crna Gora u susjedne zemlje zbog istorijskih i političkih razloga, u regionalnom kontekstu,

ubraja i bivše jugoslovenske republike Makedoniju i Sloveniju, kao i susjede bivše Jugoslavije Austriju, Mađarsku, Rumuniju, Bugarsku i Grčku. Sa svim ovim zemljama cilj je razvijanje dobrih odnosa i komunikacije uz uzajamno poštovanje i stalnu izgradnju političkih, ekonomskih, bezbjednosnih, kulturnih, naučnih kontakata i saradnje, te izuzetno važnog infrasturkturnog povezivanja. U ovom kontekstu, od posebnoga značaja su odnosi sa Srbijom, što podrazumijeva odnos ravnopravnog partnerstva i uvažavanja.

Crna Gora s ovim zemljama ne dijeli samo isti geografski prostor, nego i iste vanjskopolitičke ciljeve. Naši vanjskopolitički prioriteti su uslovljeni zajedničkim radom i saradnjom s drugim zemljama regiona. U tom kontekstu, napredak svake zemlje u regionu znači i podsticaj za napredak Crne Gore.”¹¹⁹

U prvoj verziji dokumenta, iz 2007. stajalo je da „od posebnog su značaja tijesni odnosi sa Srbijom”, dok u trenutno važećoj verziji iz 2010. (koji se sada zove „Vanjskopolitički prioriteti Crne Gore”) reč „tijesni” više ne stoji.¹²⁰ U određenim prilikama važnost Srbije za Crnu Goru je simbolički potvrđena tako što je Beograd bio prva destinacija za inostranu posetu novog šefa Vlade, pa je npr. Duško Marković, aktuelni premijer, posetio Beograd u februaru 2017. godine nakon izbora u oktobru prethodne godine. U izgradnji bilateralnih odnosa u dokumentu su po važnosti navedene SAD, Ruska Federacija, NR Kina, zbirno zemlje Mediterana, te ostale zemlje. Od međunarodnih organizacija su prioritetno navedeni UN, Savet Evrope, OEBS i STO. Sa ove vremenske distance se čini da se Crna Gora držala navedenih ciljeva, pošto je prioritet dat EU i NATO integraciji, a odnosi sa SAD

119 *Spoljno-politički prioriteti Crne Gore*, Vlada Crne Gore, 15. novembar 2007. <http://www.mvp.gov.me/ministarstvo/spoljno-politicki-prioriteti>

120 Dragan Đukanović, „Republika Srbija i Crna Gora - analiza bilateralnih odnosa i problema nakon 2006. godine“, *Srpska politička misao*, 3/2015, str. 54-55.

su imali veći značaj u spoljnopolitičkom odlučivanju od odnosa sa Rusijom. Tako je Crna Gora do leta 2017. najviše napredovala od kandidata za članstvo u EU, postala je članica NATO i u međuvremenu je, u martu 2014. godine, uvela sankcije Rusiji zbog aneksije Krima, na poziv Evropske unije.

CRNOGORSKO PRIZNANJE NEZAVISNOSTI KOSOVA

Kosovo je proglasilo nezavisnost u februaru 2008. nakon suštinski neuspešnih pregovora između Beograda i Prištine kroz nekoliko različitih formata. Tim činom je Crna Gora *de facto* na svojoj granici dobila za suseda novi politički entitet.

Vlada Crne Gore je, paralelno sa Vladom Makedonije, 9. oktobra 2008. priznala nezavisnost Kosova. Ministar spoljnih poslova Milan Roćen je tada rekao „Crna Gora je priznala nezavisnost Kosova. Ma šta mislili u pravnom aspektu, nezavisnost Kosova je realnost i nemamo pravo da zatvaramo oči pred tom činjenicom”. On je dodao da se odluka o nezavisnosti Kosova temelji na zaštiti i promovisanju nacionalnih i državnih interesa Crne Gore, na liniji ubrzanja procesa evropskih i evroatlantskih integracija, da je Kosovo pre svega pitanje političke realnosti i da je interes Crne Gore bio da osigura stabilnost na granicama. Roćen je istakao i da je priznavanje nezavisnosti u skladu sa Rezolucijom o evropskim integracijama koju je par dana ranije usvojila Skupština Crne Gore, u skladu sa deklarativnom spremnošću Kosova da razvija demokratsko i multietničko društvo i poštuje Povelju UN i Helsinški završni akt. Opozicione stranke – Socijalistička narodna partija, Srpska lista, Narodna stranka, Pokret za promene – bile su protiv ove odluke, ali su bile međusobno različite u pogledu daljih koraka prema priznanju.¹²¹ Crna Gora je svog prvog ambasadora u Prištini imenovala oktobra 2016. godine, a odnosi su do tada funkcionisali na konzularnom nivou, iako su

121 „Crna Gora i Makedonija priznale Kosovo“, *Blic*, 10. oktobar 2008, <http://www.blic.rs/vesti/tema-dana/crna-gora-i-makedonija-priznale-kosovo/19bqxrw>; „Crna Gora priznala Kosovo“, *Radio Slobodna Evropa*, 9. oktobar 2008, <https://www.slobodnaevropa.org/a/1328571.html>

ambasade bile otvorene. Sa crnogorske strane razlog za čekanje je bila ustavno-pravna pozicija crnogorske manjine na Kosovu, gde su se čekali koraci prištinskih vlasti ka zaokruživanju korpusa manjinskih prava pre podizanja odnosa na nivo ambasadora.

Srpska Vlada je odgovorila u skladu sa akcionim planom spoljne politike za pitanje Kosova koji je podrazumevao uručivanje diplomatske note kojom je ambasadorka Crne Gore Anka Vojvodić proglašena za nepoželjnu osobu, uz rok od 48 časova da napusti Srbiju. Vlada Crne Gore je izjavila da neće preduzeti recipročnu meru prema ambasadoru Srbije Zoranu Lutovcu. Reakcije srpske javnosti su bile takođe veoma negativne prema ovom koraku i odnosi dve zemlje su pretrpeli značajan udarac.

U ovom periodu aktuelizovano je i pitanje praktičnog položaja Srba u Crnoj Gori, definisanja njihovog statusa i uloge srpskog jezika. Kada je crnogorski predsednik Vujanović posetio Srbiju maja 2009, predsednik Tadić je javno izjavio da je neophodno definisati status Srba u Crnoj Gori kao autohtonog naroda, bez posebnih detalja šta je to podrazumevalo. To je vrlo negativno dočekano u Podgorici i zapravo možemo taj susret uzeti kao tačku najnižih odnosa od 2006. godine.¹²²

122 Dragan Đukanović, „Republika Srbija i Crna Gora - analiza bilateralnih odnosa i problema nakon 2006. godine“, *Srpska politička misao*, 3/2015, str. 61-62.

POBOLJŠANJE ODNOSA NAKON 2012.

Hladni odnosi su trajali faktički do 2012. godine, dok je na vlasti u Srbiji bila koalicija oko Demokratske stranke, koja je pokušavala da čvor odnosa vezanih za pitanje nezavisnosti Kosova rešava kroz Ujedinjene nacije, pa potom kroz napet odnos sa Evropskom unijom. Postupna promena regionalne politike Srbije, koja je usledila kao posledica briselskih pregovora sa Prištinom krajem 2012. i početkom 2013. omogućila je da se relaksiraju i bilateralni odnosi sa susedima koji su bili zategnuti kao posledica njihovog priznanja nezavisnosti Kosova. Crnogorski zvaničnici nisu optuživali Beograd da se mešao u izborni proces u Crnoj Gori u oktobru 2012. a što su činili tokom ranijih svojih izbornih ciklusa. Od 2013. su učestale posete na visokom nivou i politički odnosi su ušli u mirnije vode. Ako imamo u vidu period od 2006. godine, možemo slobodno reći da je 2012-2013. učinjen korak koji je doveo do „nikada boljih odnosa” u narednom periodu, kako se to ustaljeno govorilo sa najviših mesta i u Srbiji i u Crnoj Gori.

Protetkih nekoliko godina ocene odnosa koje dolaze sa najviših nivoa vlasti u obe zemlje su bile uglavnom u superlativima, uz приметnu promenu u poslednjih godinu dana. Ivica Dačić je, u svojstvu predsedavajućeg OEBS-a 17. februara 2015. posetio Podgoricu, gde su ga primili predsednik Vujanović, predsednik Vlade Đukanović, predsednik Skupštine Krivokapić i ministar spoljnih poslova Lukšić. Domaćinima je preneo poruku da Srbija i bilateralno i kao predsedavajuća OEBS-a pozdravlja napredak Crne Gore u evroatlantskim integracijama, i saradnju Crne Gore sa OEBS-om. Pošto je istakao da je Zapadni Balkan bio u fokusu srpskog predsedavanja OEBS-om, konstatovali su da je Crna Gora dala doprinos regionalnoj saradnji kroz potpisivanje

Deklaracije Međunarodne komisije za nestala lica i kroz program stambenog zbrinjavanja izbeglica. Sa druge strane je poručeno da će Srbija imati svu podršku Crne Gore u toku predsedavanja OEBS-om, a zaključeno je i da su bilateralni odnosi „u poslednjih nekoliko godina potpuno relaksirani”.¹²³

Povremeno iskakanje iz ovih tonova dolazilo je najčešće od strane predsednika Srbije Tomislava Nikolića. U komentaru crnogorske spoljne politike on je krajem 2015. javno izjavio da izborom da bude deo EU i NATO „Crna Gora svesno poništava samostalnost i pristaje da bude nečija igračka”. U potonjim reakcijama je pojasnio da je komentarisao „kako se odnose prema srpskom narodu, prema svetskoj situaciji u kojoj se isključivo stavljaju na jednu stranu, a da bi to ostvarili donose odluke koje su direktno suprotstavljene interesima Srbije, kao što je glasanje u UNESKO-u”, misleći na neuspešan pokušaj Kosova da postane član UNESKO-a nekoliko nedelja pre ovih izjava, a gde je Crna Gora glasala za prijem. Dodao je da je rekao šta je mislio da nije dobro u crnogorskom odnosu prema Srbiji i da bi voleo da prijateljstvo bude uzvraćeno. Predsednik Vlade Crne Gore Đukanović je to okarakterisao kao „neki novi ton iz Srbije”.¹²⁴ Predsednik Crne Gore Vujanović je otklonio detaljnije analiziranje ovih izjava, a u julu je doputovao u Beograd na sastanak sa predsednikom Nikolićem i predsednikom tehničke Vlade Vučićem. Razgovor Nikolića i Vujanovića 13. jula je protekao u prijateljskom i srdačnom

123 „Predsedavajući OEBS-u Dačić u poseti Crnoj Gori, pohvaljuje reformsku agendu Vlade“, *Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije*, 17. februar 2015, <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/pres-servis/saopstenja/14840-2015-02-17-16-20-05?lang=lat>

„Dačić: Srbija želi da Crna Gora uđe u EU“, *Novosti*, 17. februar 2015, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:534338-Dacic-Srbija-zelida-Crna-Gora-udje-u-EU>

124 „Đukanović začuđen: Neki novi ton iz Srbije“, *Mondo*, 25. decembar 2015, <http://mondo.me/a493419/Info/Crna-Gora/Djukanovic-zacudjen-Neki-novi-ton-iz-Srbije.html>

tonu. Nikolić se založio za dalje unapređenje bilateralnih odnosa dve države, dok je Vujanović izrazio spremnost na jačanje međusobnog poverenja i saradnje na svim nivoima, stavljajući u prvi plan ekonomsku i infrastrukturnu saradnju. Tokom susreta potpisan je Sporazum o ustupanju na korišćenje nepokretnosti na recipročnoj osnovi za smeštaj diplomatsko-konzularnih predstavništava. Tako je Srbija dobila objekat u Bulevaru Ivana Crnojevića br. 10 u Podgorici u koju se preselila ambasada Srbije, a Crna Gora objekat u Čakorskoj br. 2 u Beogradu. Ta kuća, kolokvijalno nazvana „Crnogorska kuća”, nalazi se pod upravom ambasade Crne Gore i, osim klasičnih diplomatskih funkcija, služi i za obeležavanje i zaštitu crnogorskog nacionalnog i kulturnog identiteta u Srbiji. Predsednik Nikolić je povodom toga izjavio da je „Crnogorska kuća u Beogradu poklon toj zemlji na dan kada proslavlja svoju državnost i predstavlja otvorena vrata prijateljstva, sabiralište ideja, saradnje, istinske posvećenosti i očuvanju svih dragocenih momenata naše zajedničke prošlosti i budućnosti”.¹²⁵ U razgovoru Vujanovića sa Vučićem zajednički je rečeno da dve zemlje treba još više da unaprede odnose i da snažnije sarađuju, posebno kroz projekte iz oblasti saobraćaja i energetike.¹²⁶ Mesec dana kasnije Vučić je, u vezi sa obeležavanjem „Oluje” u Hrvatskoj početkom avgusta i redovnih javnih verbalnih strelica po tom pitanju, rekao da će liderima zemalja čije su države bile u ratu na prostoru bivše Jugoslavije predložiti da se pronađe zajednički dan sećanja na sve žrtve, i tako doprinese smirivanju strasti i pomirenju. Za razliku od negativnih reakcija iz Hrvatske i BiH, predsednik Vujanović je izjavio da

125 „Stigao crnogorski predsednik, prvo kod Nikolića”, *Mondo*, 13. jul 2016, <http://mondo.rs/a920491/Info/Srbija/Predsednik-Crne-Gore-danas-u-Srbiji.html>

126 „Vučić i Vujanović o saradnji Srbije i Crne Gore”, *N1*, 13. jul 2016, <http://rs.n1info.com/a176705/Vesti/Vesti/Vucic-i-Vujanovic-o-snaznijoj-saradnji-Srbije-i-Crne-Gore.html>

veruje da je takva inicijativa u funkciji stabilizacije regiona i da Crna Gora stoga podržava korake u tom smeru.¹²⁷

Na dan parlamentarnih izbora u Crnoj Gori, 16. oktobra 2016. godine, mediji su objavili vest da je policija uhapsila grupu ljudi koji su, po navodima policije, planirali napade i akcije protiv državnih institucija. Među uhapšenima je bio i Bratislav Dikić, bivši komandant Žandarmerije Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije. Državni vrh Srbije se ogradio od hapšenja i od navoda o planiranim akcijama te grupe, u kojoj su se našla i dva ruska državljanina za koje se tvrdi da su pripadnici ruskih službi bezbednosti. Uprkos medijskog interesovanja i političkog aspekta ovog hapšenja, budući da su izbori održavani pod jakom dominacijom tematike da li Crna Gora treba da uđe u NATO ili ne, bilateralni odnosi nisu uzdrmani ovim slučajem. Državno tužilaštvo Crne Gore je u aprilu 2017. podiglo optužnice kojom je za terorizam optužen i Bratislav Dikić, ali i dva ruska državljanina i opozicioni političari u Crnoj Gori, Andrija Mandić i Milan Knežević.¹²⁸ Ovo pitanje će dalje u tekstu biti posebno obrađeno.

Od kraja 2016. i tokom 2017. nekoliko najviših zvaničnika Crne Gore je odnose sa Srbijom ocenilo kao „nikad bolje”. Bivši predsednik Vlade Milo Đukanović je u intervjuu *Politici* u oktobru 2016. rekao da „ne zna da li su ikada odnosi između Crne Gore i Srbije bili bolji nego danas... Može izgledati pretenciozno ali je sasvim tačno da smo premijer Vučić i ja ozbiljno tome posvećeni i da naša saradnja obeshrabruje radikalizam i mnogo

127 „Vujanović podržao Vučićevu inicijativu“, *Mondo*, 13. avgust 2016, <http://mondo.rs/a820653/Info/Ex-Yu/Vujanovic-Vuciceva-inicijativa-u-funkciji-stabilnosti-regiona.html>

128 „Saznajemo: Bratislav Dikić među uhapšenima zbog planiranja terorističkih akcija u Crnoj Gori“, *Blic*, 16. oktobar 2017, <http://www.blic.rs/vesti/hronika/saznajemo-bratislav-dikic-medu-uhapsenima-zbog-planiranja-teroristickih-akcija-u/vj778sm>; „Crna Gora podigla optužnice zbog terorizma, optužen i Bratislav Dikić“, *Blic*, 13. april 2017, <http://www.blic.rs/vesti/svet/crna-gora-podigla-optuznice-zbog-terorizma-optuzen-i-bratislav-dikic/jp3wnw3>

doprinosi stabilnosti regiona... Nema nijedne oblasti gde ne postoje čvrste veze između naših zemalja”.¹²⁹ Ove izjave su došle pre parlamentarnih izbora u Crnoj Gori i hapšenja srpskih državljana. No, čini se da to nije vidno uticalo na bilateralne odnose. Novi predsednik Vlade Crne Gore, Duško Marković, došao je početkom februara u dvodnevnu posetu Beogradu – svoju prvu posetu inostranstvu nakon stupanja na dužnost. Na zajedničkoj konferenciji sa predsednikom Vlade Vučićem, Marković je rekao da su odnosi dve zemlje najbolji u poslednjih 20 godina i da ih treba nadograđivati. Želeo je da naglasi da nijedna odluka Crne Gore nije bila uperena protiv Srbije i da će Podgorica početi da praktikuje da na vreme obaveštava Beograd o svojim spoljnopoličkim potezima koji mogu imati uticaja i na Srbiju. Naglasio je da će Crna Gora „ostati snažno posvećena očuvanju i unapređenju položaja srpske zajednice u Crnoj Gori” i izrazio je spremnost za „unapređenje tog položaja ukoliko za to postoji prostor”. Predsednik Vlade Srbije, Aleksandar Vučić je istakao da je Crna Gora za Srbiju partner i prijatelj i da izuzetno poštuje odluku Markovića da za prvu inostranu destinaciju izabere Beograd. Ponovio je svoje ranije ocene da, pored infrastrukture, postoji prostor za napredak i u ekonomskoj sferi, dodajući sada i turizam kao sektor od interesa.¹³⁰ Marković je potom posetio Novi Sad, a obišao je i crnogorsku zajednicu u Lovćencu i Malom Idošu, kojoj je poručio da „budu lojalni građani Srbije, a da vole Crnu Goru kao svoju maticu”.¹³¹

129 „Balkan nikada dosad nije bio tako blizu Evrope“, *Politika*, 8. oktobar 2016, <http://www.politika.rs/scc/clanak/365251/Balkan-nikada-dosad-nije-bio-tako-blizu-Evrope>

130 „Marković: Nijedna odluka Crne Gore nije bila usmerena protiv Srbije“, *Novosti*, 3. februar 2017, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:648102-PREMIJER-CRNE-GORE-U-BEOGRADU-Dusko-Markovic-sastao-se-sa-Vucicem>

131 „Marković poručio Crnogorcima da ljube Srbiju kao svoju državu, a da vole Crnu Goru“, *Novosti*, 4. februar 2017, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:648308-Markovic-porucio-Crnogorcima-da-ljube-Srbiju-kao-svoju-drzavu-a-da-vole-Crnu-Goru>

Tokom proslave 13. jula, Dana državnosti Crne Gore, crnogorski ambasador u Beogradu Branislav Mićunović je rekao da su „odnosi dve zemlje danas bez otvorenih pitanja, najbolji u savremenoj istoriji naših naroda”.¹³² Potom je predsednik Vlade Duško Marković u intervjuu *Novom magazinu* izjavio da „imamo odlične bilateralne odnose, nemamo otvorenih pitanja i na zajedničke izazove trudimo se da zajednički odgovaramo. Naše dve države su izuzetno važne za regionalnu stabilnost i prosperitet Zapadnog Balkana i stoga smo dobar primer kako, i posle određenih nerazumevanja u prošlosti, možemo konstruktivno saradivati.” Dodao je da je uveren da će dve vlade definisati agendu buduće saradnje centriranu oko ekonomskih teme, i ocenio da pregovori o dvojnog državljanstvu, koji su započeli još 2008. idu sporo jer „Srbija ima znatno liberalniji pristup, dok se Crna Gora, kao i većina malih država, opredelila za restriktivan pristup” te da je „s obzirom na koncepcijske razlike, izuzetno teško doći do dogovora o tome”.¹³³

Poseta ministra spoljnih poslova Srbije Dačića Podgorici 16–17. januara 2018. još uvek je oslikavala pozitivne tonove u odnosima dve zemlje. Dačić je ocenjivao da je u došlo do velikog napretka u poslednjih pet–šest godina, da je kontinuirana komunikacija na najvišem nivou i da u sa takvom praksom treba nastaviti, te da se radilo o „dve bratske, sestrinske države”. Pored tema saradnje u oblastima turizma, infrastrukture i energetike, Dačić i njegovi domaćini, premijer Marković i ministar spoljnih poslova Darmanović, dotakli su se i pitanja manjinskih prava. Prema Dačićevom tumačenju, Beograd je zainteresovan

132 „Odnosi Crne Gore i Srbije bez otvorenih pitanja“, *B92*, 12. jul 2017. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2017&mm=07&dd=12&nav_category=11&nav_id=1281895

133 „Intervju Duško Marković: Možemo biti lider na zapadnom Balkanu“, *Novi magazin*, 9. avgust 2017. <http://www.novimagazin.rs/region/intervju-dusko-markovic-mozemo-biti-lider-na-zapadnom-balkanu>

za položaj srpskog naroda u Crnoj Gori i u tom smislu podržava razgovore o jeziku, pismu, kulturnom identitetu, zastupljenosti Srba u državnoj administraciji, ali ne na način mešanja u unutrašnje stvari Crne Gore.¹³⁴ Na temu manjina, ministar Darmanović je poručio da su Crnogorci koji žive u Srbiji i Srbi koji žive u Crnoj Gori jedna od najznačajnijih spona između dve države, i da postoji saglasnost da napori vlada treba da i dalje budu usmereni na poboljšanje njihovog položaja.¹³⁵

134 „Dačić: Srbija i Crna Gora osnažene evropskim ciljem“, *N1*, 16. januar 2018, <http://rs.n1info.com/Region/a357155/Dacic-Srbija-i-Crna-Gora-osnazene-evropskim-ciljem.html>

135 „Dačić u Podgorici: Nemamo bliže nego jedni druge. Beograd zainteresovan za prava srpskog naroda u Crnoj Gori“, *Blic*, 16. januar 2018, <https://www.blic.rs/vesti/politika/dacic-u-podgorici-nemamo-blize-nego-jedni-druge-beograd-zainteresovan-za-prava/285glce>

SRBI I CRNOGORCI KAO MANJINE I PITANJE DVOJNOG DRŽAVLJANSTVA

Prema popisu u Crnoj Gori iz 2011. godine, Crnogorci su relativna većina sa 44,98% stanovništva, dok Srbi čine 28,73%. Srpski jezik kao maternji koristi 42,88% stanovništva, i on u tom smislu čini relativnu većinu, jer crnogorski jezik koristi 36,97% stanovništva. Istorijski gledano, Srbi su činili apsolutnu većinu u smislu izjašnjavanja stanovništva pre Prvog svetskog rata, da bi se vremenom velika većina građana izjašnjavala kao Crnogorci, uz ponovni nagli rast broja opredeljenih kao Srbi 1991. godine, što su fluktuacije koje jasno govore o fluidnom etničko/nacionalnom identitetu u Crnoj Gori. Crnogorski ustav iz 2007. definiše zemlju kao građansku, uz odredbe o zaštiti identiteta (čl. 79) i crnogorski kao službeni jezik uz odredbe o korišćenju srpskog, hrvatskog, bosanskog i albanskog jezika u službenoj upotrebi i ravnopravnosti ćirilicnog i latiničnog pisma (čl. 13). Latinično pismo je postalo pismo službene komunikacije i zvaničnih tekstova državne administracije tokom prethodne dve decenije, dok je upotreba ćirilice svedena uglavnom na srpske kulturne organizacije i pojedina književna izdanja.¹³⁶ Prethodni ustav iz 1992. je takođe izjednačavao ćirilicu i latinicu, uz mešovitu praksu i verovatnu dominaciju ćirilice u službenoj komunikaciji, ali je za razliku od važećeg ustava srpski jezik uzimao za službeni (čl. 9). Stoga postoji normativna degradacija položaja srpskog jezika u Crnoj Gori kroz važeći ustav u odnosu na prethodno stanje.

Najčešće kritike koje su dolazile iz Srbije prema konstituisanju Crne Gore doticale su se degradacije položaja i praktične

136 Miša Đurković, „Kako se konstituišu nacije: crnogorski slučaj”, *Sociološki pregleđ*, XLIV, 1, 2010, str. 24-25.

upotrebe jezika, te određenih izmena u simbolima poput usvajanja za himnu svečane pesme „Oj, svijetla majska zoro” ali bez stihova „Jedina si za slobodu ti ostala srpskom rodu” i slično. Važeća državna strategija Srbije za politiku prema dijaspori i matičnim državama Srba u regionu ovako uokviruje problem i poželjnu politiku Srbije:

„Prestankom postojanja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Savezne Republike Jugoslavije, a potom i Državne zajednice Srbija i Crna Gora, delovi srpskog nacionalnog bića pretvoreni su od konstitutivnog naroda u nacionalne manjine, ili etničke grupe, unutar bivših jugoslovenskih republika, danas samostalnih država. U njima srpskoj zajednici nisu omogućena, u pojedinim segmentima, međunarodnim standardima zagarantovana manjinska ali i osnovna ljudska prava, kao što su prava na nepokretnosti, na nastavu na maternjem jeziku, slobodu kretanja, zapošljavanje i drugo.

...

Crna Gora

Republika Srbija trebalo bi da posle Bosne i Hercegovine stavi Crnu Goru u središte svoje spoljne i regionalne politike. Imajući u vidu viševekovne istorijske i civilizacijske neraskidive veze dve države i naroda, važno je obezbediti srpskom narodu ravnopravnost i pravednu zastupljenost u državnim ustanovama, državnoj upravi i lokalnoj samoupravi. Neophodno je dati državljanstvo svim pripadnicima srpskog naroda koji to žele. Kontinuirana ulaganja u političku, ekonomsku i kulturnu emancipaciju i razvoj srpskog naroda od posebne su važnosti. Posebno je neophodno sistemski urediti i garantovati stečeno pravo na školovanje na srpskom jeziku. Srpski jezik se ne vezuje samo za Srbe u Crnoj Gori, nego i za veliki broj Crnogoraca koji i dalje svoj jezik zovu tradicionalnim, srpskim imenom.

Republika Srbija daje podršku:

- restituciji oduzete imovine građanima srpske nacionalnosti, srpskim udruženjima i institucijama (banke, štedionice, kulturno-prosvetna društva), kao i Srpskoj pravoslavnoj crkvi;
- obnovi sakralnog nasleđa srpskog naroda;
- razvoju prosvetne oblasti i Srpske pravoslavne crkve (bogoslovije, gimnazije, osnovne škole, obdaništa, itd.).”¹³⁷

Prema nekim navodima u prvobitnoj verziji strategije je izbačen stav o potrebi definisanja srpskog naroda u Crnoj Gori kao konstitutivnog. Takav stav bi bio u normativnoj suprotnosti sa postojećim ustavom Crne Gore i u spoljnopolitičkom smislu bi stvorio situaciju da Srbija traži izmenu crnogorskog ustava, što sa sobom nosi niz problema.¹³⁸ U septembru 2011. u Crnoj Gori je usaglašen naziv predmeta maternjeg jezika u školama, kao „crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski”, što je poboljšalo položaj srpske zajednice i otvorilo dalje pravce razvoja srpskog jezika u službenoj upotrebi, kako je definisano ustavom. Iste godine je otvoren konzulat Srbije u Herceg Novom, kako bi u tom gradu ali i u području Boke Kotorske olakšao srpskoj zajednici i brojnim turistima pristup konzularnim uslugama Srbije. U 2010. je osnovano Društvo članova u Crnog gori pri Matici Srpskoj, koja je u narednih nekoliko godina postala jedna od ključnih institucija za aktivnost ambasade Srbije u Crnoj Gori. Pored kulturnih programa, Matica dodeljuje stipendije za studente Filozofskog fakulteta u Nikšiću čiji studijski program za srpski jezik i književnost takođe predstavlja jednu od tačaka kulturne aktivnosti Srba u Crnoj Gori.

137 *Strategija očuvanja i jačanja odnosa matične države i dijaspore i matične države i Srba u regionu*, Ministarstvo vera i dijaspore Vlade Republike Srbije, Beograd, 2011.

138 Dragan Đukanović, „Republika Srbija i Crna Gora - analiza bilateralnih odnosa i problema nakon 2006. godine“, *Srpska politička misao*, 3/2015, str. 56.

U tekućoj politici u Crnoj Gori podstiče se organizovanje Srba kao nacionalne manjine preko institucije Srpskog nacionalnog saveta, osnovanog po Zakonu o manjinskim pravima. Međutim, tačka sporenja između različitih kulturno-političkih institucija Srba u Crnoj gori i države Crne Gore ostaje u srži definisanja položaja Srba, koji, čini se, najvećim delom ne žele prihvatanje takve definicije svog položaja, i taj Savet ostaje bez široke podrške u srpskom narodu u Crnoj Gori.¹³⁹

Međutim, ova tematika od 2013. godine je prvo bila donekle izgubila na značaju i verovatno je odsustvo tog pitanja činilo deo sveukupno boljih odnosa dve zemlje. Ipak, tokom 2018. se i tu mogao uočiti zaokret. Ovde se, pre svega, misli na pitanja dvojnog državljanstva, za koje se kaže da ga je „neophodno dati svim pripadnicima srpskog naroda koji to žele”, što bi za Srbe u Crnoj Gori u praksi značilo gubitak crnogorskog državljanstva. Državljanstvo Crne Gore stiče se poreklom, prijemom i po međunarodnim ugovorima, kako je to već definisao ustav i Zakon o državljanstvu. Crna Gora za sada ni sa jednom državom regiona nije potpisala ugovor o dvojnog državljanstvu, i stoga to nije pitanje koje je pravno specifično za odnose sa Srbijom, iako bi njegova praktična vrednost najviše značila Srbima i Crnogorcima u dve države.¹⁴⁰ Poslednja aktuelizacija tog pitanja je pokrenuta na sastanku ministara inostranih poslova Dačića i Lukšića u junu 2014. godine. Ti razgovori su bili neuspešni i obojica su ocenila da su iscrpljene sve mogućnosti za kompromisno rešenje po tom pitanju, ali je takođe ocenjeno da je neslaganje po tom pitanju potpuno legitimno. Dačić je rekao da ova tema nije predmet čestih razgovora već nekoliko godina jer se radi o potpuno

139 Zoran Lutovac, „Srbi u Crnoj Gori posle razdvajanja Srbije i Crne Gore 2006. godine“, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 2014, str. 67-68, DOI: 10.2298/ZMSDN1446055L

140 „CG: Rigorozan Zakon o državljanstvu“, *AlJazeera Balkans*, 24. decembar 2012, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/cg-rigorozan-zakon-o-drzavljanstvu>

različitim početnim stavovima, a Lukšić je objašnjavao da male zemlje imaju uglavnom rigidnije stavove po tom pitanju. I pored toga, odnosi su ocenjeni kao „neuporedivo bolji nego pre nekoliko godina” što je pokazano i kroz potpisivanje Sporazuma o saradnji diplomatskih akademija i korišćenju nepokretnosti za smeštaj diplomatsko-konzularnih predstavništava, uz otvaranje mogućnosti za zajednički diplomatski nastup u nekim delovima sveta gde postoje zajednički interesi.¹⁴¹

Položaj Crnogoraca u Srbiji je određen pravima nacionalnih manjina. Broj građana Srbije koji se tako izjasnio je u značajnom padu od 1981, kada ih je bilo 147.466 te 1991. kada ih je bilo 118.934 (mada su to brojke koje obuhvataju i teritoriju Kosova, za razliku od kasnijih popisa), da bi ih 2002. bilo 69.049 a 2011. 38.527. Svakako su fluktuacije u nacionalnom identifikovanju pogađale i ovu nacionalnu zajednicu prethodnih decenija. Crna Gora nema razvijen institucionalni aparat podrške Crnogorcima van Crne Gore i njihov položaj obično nije pitanje koje se pokreće na višem političkom nivou. Nešto konkretniji korak u tom smeru je učinjen 2015. kada je otvoren drugi konzulat Crne Gore, u Sremskim Karlovcima (prvi postoji pri ambasadi u Beogradu).

141 „Bez dvojnog državljanstva SRB i CG“, B92, 17. jun 2014, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=06&dd=17&nav_id=863036

PITANJE DRŽAVNE GRANICE

Samo postojanje granice između Srbije i Crne Gore je bilo dotaknuto prvi put kroz Londonski ugovor o miru iz 1913. godine koji je bio rezultat Prvog Balkanskog rata, gde su obe zemlje dobile proširenje na račun teritorija poraženog Osmanskog carstva. Posebni ugovor o granici dve zemlje su potpisale 30. oktobra iste godine. Od stvaranja Kraljevine SHS 1918. do samostalnosti Crne Gore 2006. teritorije dve današnje republike su bile delovi Jugoslavije, a međusobna granica nije predstavljala državnu granicu. U geografskom smislu, današnja granična linija (dugačka 249,5km) je ona koja je uspostavljena 1945. u obliku tadašnjih republičkih granica unutar Jugoslavije.

Pitanje ove granice kao državne granice se postavilo nakon razdvajanja 2006. godine. Početkom 2008. je formirana Međudržavna komisija za razgraničenje. No, posao te komisije je ostao zakočen činom priznavanja nezavisnosti Kosova od strane Vlade Crne Gore, 9. oktobra 2008. godine. Budući da je deo državne granice Srbije prema Crnoj Gori istovremeno i granična linija Kosova i Crne Gore, Srbija je stala na stanovište da se o državnoj granici ne može razgovarati dokle god Crna Gora smatra Kosovo državom.

Crna Gora je 2009. povelala razgovore sa Kosovom oko razgraničenja, a u intenzivnijem ritmu od 2011, želeći da demarkaciju izvrši na principu poštovanja katastarskih granica opština. Skupština Kosova je u junu 2015. donela rezoluciju kojom se poziva na principe iz Ustava SFRJ iz 1974, a Vlada je izjavila da je „obeležavanje granične linije sa Crnom Gorom u punoj saglasnosti sa graničnom linijom prema Ustavu iz 1974, planom

Martija Ahtisarija i Ustavom Kosova”.¹⁴² Sporazum koji je potpisan 26. avgusta 2015. u Beču predviđa da linija razgraničenja prati liniju iz 1974. godine, s tim da je ostao sporan deo u Rugovskoj klisuri, što je izvor političke nestabilnosti na Kosovu jer, za primer, pokret „Samoopredeljenje” ne prihvata potpisani Sporazum. Crna Gora je sa BiH i Kosovom potpisala sporazume o granicama u avgustu 2015. Deo granične linije koju Srbija smatra svojom granicom ka Crnoj Gori je ovim sporazumom sa Kosovom iz ugla Crne Gore već regulisan, i nije predmet razgovora o granici sa Srbijom.

Prvi korak u saradnji ka regulisanju odnosa na srpsko–crnogorskoj granici učinjen je potpisivanjem Protokola o zajedničkom patroliranju duž državne granice u julu 2009. Nakon normalizacije političkih odnosa dve zemlje posle crnogorskog priznanja nezavisnosti Kosova i Međudržavna komisija je nastavila svoj rad, u dopunjenom mandatu. Ona je pred sastanke marta 2011. dobila i ovlašćenja da se bavi pitanjima pograničnog saobraćaja i problematikom graničnih prelaza. Na prvom sastanku komisije, 7. marta, usaglašena su četiri sporazuma koja su se ticala saobraćaja. Tri su bila vezana za drumski a jedan za železnički saobraćaj, za prugu Beograd - Bar, gde je dogovoreno da će se saobraćaj obavljati bez zaustavljanja putničkih vozova a da će se kontrola tereta obavljati u Bijelom Polju.

Do sada je uočen jedan teritorijalni spor, vezan za šumsko područje kojim upravljaju *Srbijašume* a koje se nalazi na granici opština Prijepolje i Pljevlja. Prema ranijim navodima taj spor nije predstavljao poseban problem, nije imao mnogo uticaja na život ljudi na lokalitetu niti je u obavljenim pregovorima posebno apostrofirano. Ono što pogađa lokalno stanovništvo jeste potreba

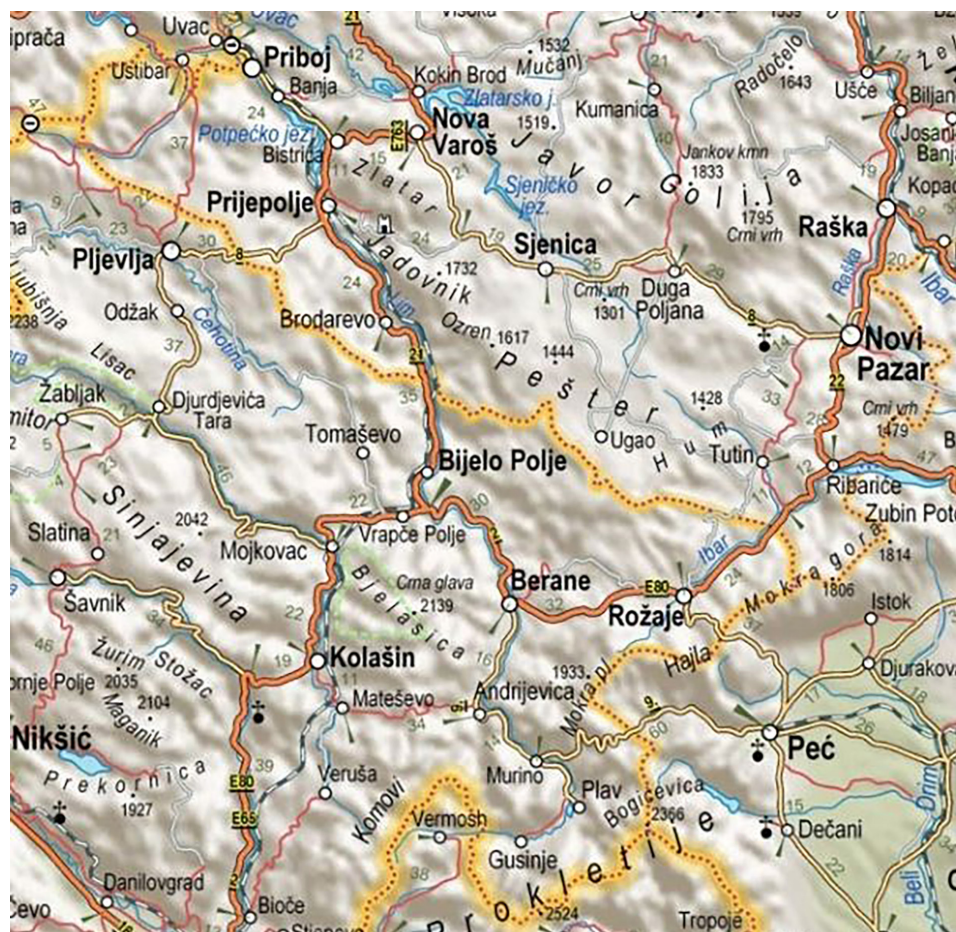
142 „CG: Granica sa Kosovom po Ustavu iz 1974. godine“, *B92*, 22. avgust 2015. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=08&dd=22&nav_category=167&nav_id=1029975

češćeg prelaska granice iz ličnih, uglavnom ekonomskih i imovinskih razloga jer jedan broj ljudi poseduje imanja sa obe strane granice. Srpski deo komisije je tokom 2010. i 2011. posećivao taj kraj kako bi utvrdio da li postoje potrebe da se naprave dodatni granični prelazi kako bi se lokalnom stanovništvu olakšao život. Tada je ustanovljeno da na Peštorskoj visoravni postoji veliki prostor bez graničnog prelaza, da bi trebalo otvoriti prelaze na prevoju Čemer, kod Rožaja i na putu od Priboja ka Pljevljima, što je narednih godina i ostvareno.¹⁴³ Možemo konstatovati da je do 2017. učinjen i izvestan napredak u infrastrukturnom uređenju graničnih prelaza. Ipak, u izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije u pregovorima o članstvu u EU iz 2018. naznačeno je da se mora dalje raditi na smanjenju nelegalnih prelazaka granice između dve zemlje, što se odnosi na dinamiku prelaska, pre svega, lokalnog stanovništva u pograničnom području.¹⁴⁴

Kako je sam sporazum o granici faktički uslovljen odnosom Srbije prema statusu Kosova i stavom da je granična linija koja razdvaja Crnu Goru i Kosovo formalno granica Srbije i Crne Gore, te da je Crna Gora već sklopila sporazum sa Kosovom, teško je videti kako se bez prethodnog rešenja ovih pitanja može napredovati u procesu pregovora sa Crnom Gorom o granici. Ono što je moguće razvijati je infrastruktura na samoj granici (granični prelazi), putni prilazi, različita specifična oprema (na primer za zajedničko nadgledanje šumskih požara), što bi moglo dalje da pomaže ukupnim odnosima u datom kontekstu.

143 Zorana Brozović, *Teritorijalni i granični sporovi na Zapadnom Balkanu - Studija slučaja: proces razgraničenja Srbije i Crne Gore*, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2012.

144 *Serbia 2018 Report*, European Commission SWD(2018) 152 final, 17 April 2018, Strasbourg, p. 38.

AKTUELNE TAČKE JAVNIH SPORENJA

SUDENJE ZA POKUŠAJ DRŽAVNOG UDARA U CRNOJ GORI

Aprila 2017. godine Specijalno državno tužilaštvo Crne Gore podiglo je optužnicu zbog stvaranja kriminalne organizacije, dela protiv ustavnog poretka i terorizma u pokušaju protiv 14 osoba. Među njima su se našla i dva opoziciona političara, Andrija Mandić i Milan Knežević, koji slove za prosrpske političare, i bivši komandant Žandarmerije Republike Srbije, Bratislav Dikić. Pored njih, optužena su i dva ruska državljanina, Eduard Šišmakov i Vladimir Popov. Crna Gora je tražila od Srbije izručenje dva optužena državljanina Srbije, Nemanje Ristića i Predraga Bogićevića, što je srpska strana zvanično odbila. Bez namere da ulazimo u dublju pozadinu slučaja i meritum optužnice, osvrnućemo se na političke posledice ovog procesa na odnose dve zemlje.

Uloga državljana Srbije, posebno bivšeg komandanta Žandarmerije u procesu, kao i odnos državnih institucija Srbije prema slučaju, nužno su postali tema odnosa. Decembra 2017. Milo Đukanović (tada u kampanji za predsedničke izbore aprila 2018.) prebacio je srpskim državnim organima da su imali saznanja o pokušaju državnog udara i pre nego što se odigrao, ali da nisu poslali nikakvo upozorenje, i da je saradnja institucija dve države od oktobra 2016. „ispod očekivanja”.¹⁴⁵ Premijerka Srbije Ana Brnabić je odbila te navode, ustvrdivši da „ne postoji ništa što mi već nismo razgovarali 'jedan na jedan' i šta nismo usaglasili

145 „Đukanović: Srbi u Crnoj Gori nisu dijaspora“, *Mondo*, 11. decembar 2017, <http://mondo.rs/a1063940/Info/Ex-Yu/Milo-Djukanovic-Srbi-u-Crnoj-Gori-dijaspora.html>

i ne postoje informacije koje ne delimo".¹⁴⁶ Mesec dana kasnije, tokom svoje zvanične posete Crnoj Gori, Ivica Dačić se, u Srpskoj kući u Podgorici, sreo i sa dvojicom optuženih u ovom procesu, Andrijom Mandićem i Milanom Kneževićem, sa kojima je razgovarao „o položaju srpskog naroda u Crnoj Gori”, čime je pokazao da postoji određeni nivo podrške zvanične Srbije prema njihovom položaju, koji se može sumirati stavom da se radi o montiranom sudskom procesu kako bi se umanjila snaga opozicionog Demokratskog fronta.¹⁴⁷

U jesen 2018. za ovaj proces se vezuje i specifični slučaj Branke Milić, državljanke Srbije koja je jedna od optuženih. Ona je bila uhapšena ubrzo nakon samog slučaja, u oktobru 2016, ali je posle ukidanja pritvora i u dogovoru sa sudom bila smeštena u Manastir Uspenja Presvete Bogorodice Duga na Bioču (SPC) i pod javnim pokroviteljstvom mitropolita Amfilohija Radovića. Kad joj je određen novi pritvor, 23. novembra 2018. ona je otišla u zgradu ambasade Srbije protestujući protiv mere pritvora, gde se nalazi i sada (januar 2019). Nju Crna Gora tretira kao begunca od domaćeg pravosuđa, dok je srpski ministar spoljnih poslova Dačić mišljenja da Branki Milić, kao i svakom državljaninu Srbije, pripada pomoć i zaštita države. Zvanični Beograd želi da Crna Gora u okviru svojih institucija reši problem ali tako da Branka Milić ne ide u pritvor, kako bi mogla da bez bojazni napusti ambasadu, dok zvanična Podgorica traži njeno faktičko izručenje radi nastavka procesa tj. odlaska u pritvor. Ovde se možemo podsetiti da se u Srbiji nalazi i Svetozar Marović, bivši

146 „Brnabić: Srbija s Crnom Gorom deli sve informacije“, *Mondo*, 12. decembar 2017, <http://mondo.rs/a1064288/Info/Ex-Yu/Ana-Brnabic-odgovorila-Milu-Djukanovicu.html>

147 „Dačić obišao Srpsku kuću u Podgorici“, *Blic*, 17. januar 2018, <https://www.blic.rs/vesti/politika/dacic-obisao-srpsku-kucu-u-podgorici/z01yexv>; „Podignuta optužnica za pokušaj državnog udara u Crnoj Gori“, *Glas Amerike*, 13. april 2017, <https://www.glasamerike.net/a/crna-gora-optuznica-terorizam/3808861.html>

predsednik Srbije i Crne Gore. Optužen u korupcionaškom procesu u Crnoj Gori, Marović boravi u Srbiji od 2016. godine, formalno na lečenju. Povremeni zahtevi za izručenjem njega i njegovog sina, nakon osuđujuće presude u odsustvu iz 2017. su do sada iz Beograda odbijani.

IDENTITET: TUMAČENJE 1918. I KULTURNI CENTAR U PEKINGU

U sklopu stogodišnjice završetka Prvog svetskog rata i stvaranja Jugoslavije, između obeležavanja više datuma i događaja iz tog perioda, u Crnoj Gori se otvorila rasprava o značaju Podgoričke skupštine iz novembra 1918. čijim je odlukama zbačena dinastija Petrovića i Crna Gora „sa bratskom Srbijom ujedinjena u jednu jedinu državu pod dinastijom Karađorđevića, te tako ujedinjene stupe u zajedničku Otadžbinu našeg troimenog naroda Srba, Hrvata i Slovenaca”. U identitetskim pitanjima na crnogorskoj javnoj sceni ona izaziva podele u odnosu na teze o gubitku državnosti, o tome da li se radilo o srpskom i/ili crnogorskom narodu i državi, sa određenim reperkusijama na današnju političku situaciju. U Skupštini Crne Gore je otvorena debata po pitanju određivanja uloge Podgoričke skupštine. Premijer Duško Marković je javno prozvao „one koji govore da more nije crnogorsko, nego srpsko, da je Crna Gora srpska zemlja, ne poštuju zastavu, ponižavaju državne simbole”, praveći dihotomiju između „demokratske i evropske vlasti” i „istorijskih oponenta postojanja Crne Gore”. Uključivanje u prepirku pojedinih javnih ličnosti – mada ne zvaničnika – iz Srbije je dalje podiglo ton rasprave, kao što je to učinilo i objavljivanje plakata kojom su događaji s kraja 1918. označeni kao „okupacija” pa i „beli teror”.¹⁴⁸ Skupština Crne Gore je 30. novembra usvojila Rezoluciju povodom stogodišnjice Podgoričke skupštine kojom je ona proglašena nelegalnom kao i sve njene odluke i kojom naglašena suverenost

148 „Podgorička skupština za nove političke igre“, *Radio Slobodna Evropa*, 2. oktobar 2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/podgoricka-skupstina-crna-gora/29521663.html>

Crne Gore pre, za vreme i posle Prvog svetskog rata, i da su odluke Podgoričke skupštine faktični poništene NOB-om 1941–1945. i referendumom 2006.¹⁴⁹

Krajem novembra 2018. Srbija je otvorila Kulturni centar Ivo Andrić u Peking. U sklopu ceremonije otvaranja i predstavljanja srpske kulturne baštine bio je i guslarski segment. Ubrzo je zvanično reagovalo Ministarstvo kulture Crne Gore, optužujući organizatore da su stilom oblačenja guslara „posegnuli u konkretno kulturno nasleđe Crne Gore, predstavljajući ga kao svoje... Poštujući činjenicu da pevanje uz gusle pripada i kulturnom nasleđu Srbije, što je uostalom potvrđeno upisom na UNESCO listu, smatramo da se prilikom prezentacije i promocije ovog nematerijalnog dostignuća ne bi smelo referisati na one njegove sadržaje i elemente koji pripadaju drugim narodima, odnosno kulturnom nasleđu druge države”.¹⁵⁰ Srpsko Ministarstvo kulture je na to reagovalo svojim saopštenjem u kome je istaknuto da „nema te naučno utemeljene etnografije i etnomuzikologije koja crnogorsku nošnju može izmestiti u neko drugo nasleđe samo zbog toga što su je, pored Crnogoraca, nosili i Srbi u Crnoj Gori i Hercegovini”.¹⁵¹ Odgovor sa sobom nosi geografske i političke implikacije, jer eksplicitno vezuje srpsku kulturnu baštinu za teritoriju Crne Gore, a ne za lokalitete sa guslarskom tradicijom van Crne Gore, poput zapadne Hercegovine.

149 *Rezolucija povodom 100-godišnjice Podgoričke skupštine*, Skupština Crne Gore, 30. novembar 2018, <http://zakoni.skupstina.me/zakoni/web/dokumenta/zakoni-i-drugi-akti/592/1869-11382-00-71-18-7-12.pdf>

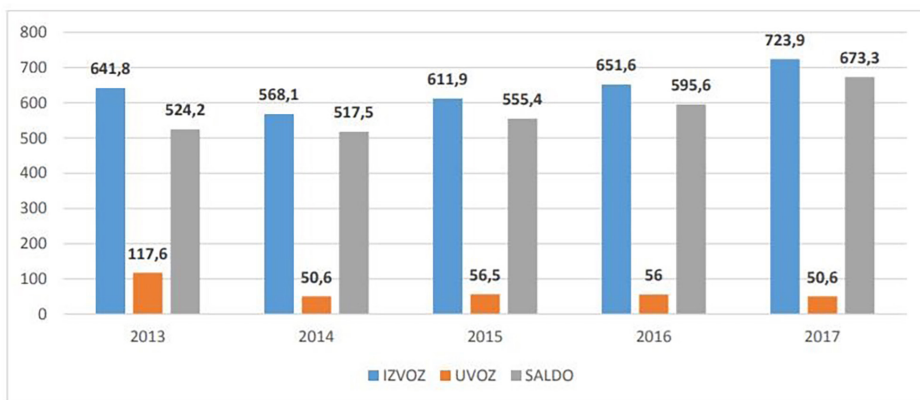
150 „Crna Gora se buni zbog guslanja na otvaranju srpskog centra u Peking”, *N1*, 16. decembar 2018, <http://rs.n1info.com/Region/a444500/Crna-Gora-se-buni-zbog-guslanja-na-otvaranju-srpskog-kulturnog-centra-u-Peking.html>

151 „Podgorica: Sarkastična opaska srpskog ministarstva”, *N1*, 16. decembar 2018, <http://rs.n1info.com/Region/a444598/Podgorica-Sarkasticna-opaska-srpskog-ministarstva.html>

EKONOMSKI ODNOSI

U trgovinskoj razmeni Srbija ostvaruje značajan suficit prema Crnoj Gori. Sa izvozom koji se kreće oko vrednosti od 650 miliona evra godišnje Crna Gora je šesto ili sedmo izvozno tržište za robu iz Srbije. Za Crnu Goru je Srbija prvo izvozno i drugo uvozno tržište.

Кретање робне размене (2013-2017)(у милионима ЕУР)

Slika 5: Trgovinska razmena Srbije i Crne Gore¹⁵²

Od 2006. dve zemlje su potpisale niz ugovora kojima je regulisana i olakšana ekonomska razmena, od kojih navodimo važnije:

- Sporazum o socijalnom osiguranju (potpisan 17. decembar 2006, stupio na snagu 1. januara 2008, u toku je postupak revizije sporazuma);

¹⁵² *Spoljnotrgovinska razmena Republike Srbije i Republike Crne Gore, Privredna komora Srbije, januar 2018.* <https://pks.rs/Documents/Centar%20za%20bilateralnu%20saradnju%20i%20koordinaciju%20rada%20predstavništava/Crna%20Gora%20-%20kratka%20informacija.pdf>

- Sporazum o graničnoj kontroli u železničkom saobraćaju (potpisan 9. marta 2009, stupio na snagu 21. jula 2010)
- Sporazum o prevozu putnika i stvari u međunarodnom drumskom saobraćaju (potpisan 28. avgusta 2009, stupio na snagu 27. maja 2012)
- Sporazum o ekonomskoj saradnji (potpisan 29. oktobra 2009, stupio na snagu 10. septembra 2010)
- Sporazum o uzajamnom podsticanju i zaštiti ulaganja (potpisan 29. oktobra 2009, stupio na snagu 10. septembra 2010)
- Sporazum o saradnji i uzajamnoj pomoći u carinskim pitanjima (potpisan 26. novembra 2010, stupio na snagu 1. septembra 2011)
- Sporazum o izbegavanju dvostrukog oporezivanja (potpisan 20. jula 2011, stupio na snagu 21. decembra 2011)¹⁵³

Prema Sporazumu o ekonomskoj saradnji iz 2009. stvorena je Mešovita komisija za ekonomsku saradnju, na nivou ministara privrede. Do sada je komisija imala dva sastanka, poslednji u martu 2015. Dve strane su ocenile da se ekonomska saradnju pozitivno odvija po odredbama CEFTA sporazuma, da je potrebno dalje podsticati poslovne zajednice da jačaju svoje veze, te da je potrebno uskladiti statističke metodologije i proces prikupljanja podataka o međusobnoj robnoj razmeni. Pozitivno su ocenjeni efekti ostalih ekonomskih sporazuma (o kontroli vazdušnog prostora, turizmu, drumskom transportu). U oblasti energetike istaknuta je važnost zajedničkog projekta Hidroelektrane Komarnica u kome učestvuju EPS i EPCG, a crnogorska strana je istakla zainteresovanost za zajedničke hidroenergetske projekte

153 *Bilateralni odnosi sa stranim državama: Crna Gora*, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije, http://www.mfa.gov.rs/sr/images/stories/bilateral_ugovori/crna%20gora.pdf

na graničnim vodotokovima (Drina, Lim, Ibar, Čehotina). Na ovom sastanku je pripremljen i Zajednički operativni program prekogranične saradnje Srbija–Crna Gora (IPA) za period 2014–2020, koji vredi 8,4 miliona evra. U Protokolu sa zasedanja Komisije je navedeno da su ukupne investicije za period 2006–2014. iz Srbije u Crnu Goru iznosile 318 miliona evra, a iz Crne Gore u Srbiju 153 miliona evra. Takođe je navedeno da Srbija i Crna Gora imaju zajednički interes za modernizaciju pruge Beograd–Bar i izgradnju auto-puta Beograd–Bar, posebno imajući u vidu saradnju zapadnobalkanske šestorke i EU i preporuke Berlin-skog procesa.¹⁵⁴

Poseban problem je nepostojanje direktnog platnog prometa između dve zemlje. Još septembra 2007. je potpisan Sporazum o kliringu između centralnih banaka Srbije, BiH i Crne Gore, ali direktni platni promet nije uspostavljen, nego se koriste strane banke za inokorespondenciju. Po nekim procenama platni promet iznosi oko 750 miliona evra godišnje a troškovi nepostojanja direktne veze su oko 7 miliona evra godišnje.¹⁵⁵ Prema pomenutom sporazumu tri centralne banke, Narodna banka Srbije bi bila nosilac klirinških operacija. Na zasedanju Mešovite komisije u martu 2015. je konstatovano da su ispunjeni svi pravni i tehnički uslovi za odvijanje platnog prometa. Kako se čini, nijedna banka iz Crne Gore nije iskazala želju za uključenje u kliring međunarodnih plaćanja, dok su banke iz BiH uključene od februara 2008.¹⁵⁶

154 Izveštaj sa drugog zasijedanja Mješovite komisije za ekonomsku saradnju između Crne Gore i Republike Srbije (Beograd, 2. mart 2015. godine), Ministarstvo ekonomije Crne Gore, Podgorica.

155 *Karakteristike privrede: Crna Gora*, Privredna komora Srbije, <http://www.pks.rs/Predstavnistva.aspx?id=3&t=2&jid=1>

156 „Direktni platni promet između Crne Gore i Srbije i dalje na čekanju“, *Bankar.me*, 26. avgust 2017, <http://www.bankar.me/2017/08/26/direktni-platni-promet-između-crne-gore-i-srbije-i-dalje-na-cekanju/>

Velike i javno praćene investicije iz jedne u drugu zemlju nisu značajnije obeležile ekonomske odnose. Do danas najveća direktna investicija je formiranje telekomunikacione kompanije *M:tel* kroz suvlasništvo (51:49) *Telekoma Srbije* i nominalno holandskog preduzeća *Ogalar*, u vlasništvu srpskog biznismena Miroslava Miškovića, u julu 2007. U naredne tri godine u razvoj telekomunikacione mreže je uloženo oko 150 miliona evra. Od februara 2010. *Telekom Srpske*, iz BiH, koji je sam u većinskom vlasništvu *Telekoma Srbije*, je otkupio paket akcija *Ogalara*, tako da je Telekom Srbije postao dominantni vlasnik *M:tel*-a sa oko 83% vlasničkog udela.¹⁵⁷

Krajem 2015. godine *Elektromreže Srbije* (EMS) su na Montenegroberzi kupile 10% akcija *Crnogorskog elektroprenosnog sistema* (CGES) za 13,9 miliona evra, posredno preko računa NLB banke. Taj priliv novca je podigao berzanski indeks MNSE10 za više od 5% na dnevnom nivou (na dan 29. decembra). Većinski vlasnik CGES je Vlada Crne Gore sa 55% udela dok italijansko preduzeće *Terna* drži 22%, a ostalo mali akcionari. Nešto ranije, početkom decembra, najave o kupovini paketa akcija su došle od srpskog predsednika Vlade Vučića, uz inicijalni komentar iz CGES-a da nisu upoznati sa idejom takve transakcije. Istovremeno je Vučić najavio razmatranje ideje u kupovini Luke Bar, kao racionalnom potezu u kontekstu renoviranja *Železare Smederevo* i jaćanja izvoza gotovih proizvoda.¹⁵⁸ Srpski ministar energetike Aleksandar Antić je ovo ulaganje pravdao potrebom za uvećanjem profita EMS-a, ali i time da Srbija postaje „deo

157 „M:tel od danas u Crnoj Gori“, *B92*, 9. jul 2007, http://www.b92.net/biz/vesti/region.php?yyyy=2007&mm=07&dd=09&nav_id=254390&fs=1; „Telekom Srpske kupio 49% Mtel CG“, *B92*, 3. februar 2010. http://www.b92.net/biz/vesti/region.php?yyyy=2010&mm=02&dd=03&nav_id=408697

158 „Elektromreže Srbije kupile 10 odsto akcija CGES-a, Vučić: Traži se partner i za Luku Bar“, *Vijesti*, 29. decembar 2015, <http://www.vijesti.me/vijesti/elektromreze-srbije-kupile-deset-odsto-akcija-cges-a-vucic-trazi-se-partner-i-867854>

Panevropskog koridora i regionalni lider”, i da je Vlada dala saglasnost za kupovinu udela u CGES-u jer „Srbija u svakom pogledu treba da širi svoj uticaj u energetskom sektoru u ovom delu Evrope”.¹⁵⁹ Branislav Đurđević, izvršni direktor za ekonomsko finansijske poslove EMS-a je objasnio da je EMS uzeo kredit radi kupovine akcija CGES-a te da su uslovi tog kredita skoro identični kreditima u kojima je država garant. Po njegovim rečima, EMS je odlučio da ne troši sopstveni novac kojim finansira razne infrastrukturne projekte u zemlji, već da sredstva obezbedi iz kredita, da je po sredi poslovna, a ne politička odluka, i da je cilj da se Vladi Srbije donese ekstra novac od dividende i koristi od projekta povezivanja sa Italijom (kroz podvodni energetski kabl koji se planira). Po njegovim procenama na osnovu poslovnih rezultata crnogorske firme u 2014. investicija bi mogla da se vrati za dve i po godine. Međutim, neke analize pokazuju da je transakcija obavljena u nepovoljno vreme po kupca, pre objavljivanja godišnjeg izveštaja koji je bio nepovoljniji od očekivanog i koji je oborio vrednost akcija u odnosu na ono što je EMS platio, te da vrednost dividendi koje je CGES isplaćivao govori da će se takvo ulaganje isplatiti za desetak puta duži period od navedene dve i po godine.¹⁶⁰

Najave premijera Vučića o kupovini Luke Bar nisu se ostvarile. U stručnoj javnosti u Srbiji ostalo je otvoreno pitanje celishodnosti investicija u barsku luku. Najave su dolazile još 2010. od konzorcijuma okupljenog oko *MK Komerca* uz podršku tadašnjeg ministra infrastrukture Milutina Mrkonjića, ali se ideja nije pomerila s mrtve tačke, kako se čini zbog problema železničkog

159 "EMS će uvećati profit kupovinom udela u Crnogorskom elektroprenosnom sistemu", *Blic*, 30. decembar 2015, <http://www.blic.rs/vesti/ekonomija/ems-ce-uvecati-profit-kupovinom-udela-u-crnogorskom-elektroprenosnom-sistemu/lyvs0xr>

160 „Dometi srpskih investicija u Crnoj Gori: Kome sviće rujna zora?“, *Newsweek*, 12. mart 2016, <http://www.newsweek.rs/biznis/71045-dometi-srpskih-investicija-u-crnoj-gori-kome-svice-rujna-zora.html>

transporta do Bara. Za prevoz rasutog tereta, pre svega poljoprivrednih proizvoda, luka u Konstanci je sada primarna opcija, budući da je ona i morska i rečna luka, i ima i drumske i železničke veze, i promet roba iz Srbije je beležio kontinuirani porast u prethodnih 10 godina. Pored nje luka u Rijeci beleži rast u udelu kontejnerskog transporta kroz Srbiju.¹⁶¹ Ako imamo u vidu loše stanje pruge Beograd – Bar i potrebe za velikim investicijama u njenu rekonstrukciju, te snažnu inicijativu Kine da od Pireja preko Srbije i Mađarske napravi transportni koridor ka Centralnoj Evropi, jasno je zašto je interes privrede za barsku luku relativno mali. Luka Bar ima kapacitet od 8 miliona tona roba godišnje, a trenutno se operiše sa oko 2,5 miliona tona, od čega je oko 20% iz Srbije.¹⁶² Tursko preduzeće *Global Ports* je u međuvremeno kupilo jedan manji ogranak luke – Kontejnerski terminal i generalni teret (KTGT). Kada je Vlada Crne Gore 2016. otvorila tender za prodaju 30% akcija luke, javila se jedino poljska firma *OTC Logistic*, koja je ponudila 7,1 miliona evra i ulaganja od 17 miliona u naredne tri godine. Međutim, crnogorski Savet za privatizaciju je u aprilu 2017. odbio ponudu poljskog preduzeća.¹⁶³

Kao specifičnu pojavu u odnosima dve zemlje možemo istaći postojanje zajedničkog državnog društva za pružanje usluga kontrole letenja u vazдушnom prostoru, koje obuhvata, pored teritorija Srbije (u praksi bez Kosova) i Crne Gore i deo vazdušnog prostora nad Jadranom kao i 55% gornjeg vazdušnog prostora nad BiH. *SMATSA d.o.o.* je integrisana u sistem upravljanja

161 „Za Srbiju važnija luka Konstanca od Bara“, *Politika*, 7. februar 2017, <http://www.politika.rs/sr/clanak/373795/Za-Srbiju-vaznija-luka-Konstanca-od-Bara>

162 „Dometi srpskih investicija u Crnoj Gori: Kome sviće rujna zora?“, *Newsweek*, 12. mart 2016, <http://www.newsweek.rs/biznis/71045-dometi-srpskih-investicija-u-crnoj-gori-kome-svice-rujna-zora.html>

163 „Poljaci ostali bez Luke Bar“, *Novosti*, 24. april 2017, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:662086-Luka-Bar-nece-biti-prodata-Poljacima>

vazдушnim saobraćajem u Evropi. Ona je nastala 2003. dok je postojala Državna zajednica, a Sporazumom o saradnji u oblasti vazdušnog saobraćaja od 3. februara 2012. potvrđen je kontinuitet ovog zajedničkog društva.

Prema podacima PKS kao ostale potencijalno interesantne i strateški važne investicije za Srbiju i srpske kompanije u Crnoj Gori ističu se *Montenegroerlajns*, *Institut Simo Milošević* u Igalu (25,95% akcija Instituta je u vlasništvu Srbije), *Plantaže 13. jul*, izgradnja ili proširenje turističkih kapaciteta, pogotovo tamo gde su ti kapaciteti u punom ili delimičnom vlasništvu ili suvlasništvu Srbije (Ineks Zlatna obala, Rekreaturs, Epsturs, Institut za rehabilitaciju Vrmac i Hotel Beograd), projekti u energetici. Ključne investicije Crne Gore u narednom periodu odnose se na šest projekata na primorju: Luštica, Plavi horizonti, Porto Montenegro, Kumbor, Kraljičina plaža (Miločer), Kraljičina plaža (Bar–Budva), kao i četiri projekta na kontinentalnom delu: podvodni kabl, auto put kod Podgorice, termoelektrane i istraživanje nafte i gasa – projekat već lansiran kroz tendersku proceduru (traži se partner za eksploataciju i ovog resursa). Potencijali za povećanje srpskog izvoza na tržište Crne Gore leže u oblastima u kojima su srpski proizvodi konkurentni: hrana, mineralna voda, električna energija, lekovi, cement, nameštaj, gvožđe i čelik, tekstil, keramički proizvodi.

Predlog premijera Vučića s početka 2017. godine o stvaranju carinske unije (Regional Economic Area) na području CEFTA-e je naišao na različite reakcije članica CEFTA-e i zvaničnika EU. Ekonomija Srbije ima pozitivna iskustva sa tržištem CEFTA i u ekonomskom smislu to bi bio možda i logičan iskorak. No, Crna Gora se protivi takvom predlogu, smatrajući da posao na integraciji carinskih politika regiona u suštini odvlači pažnju od primarnog cilja, integracije u EU, te da postoje značajne formalne razlike između zemalja jer Srbija nije članica STO za razliku od ostalih zemalja a ima i sporazum o slobodnoj trgovini sa Rusijom

što ostale nemaju. Stoga se ne čini da će ovaj predlog doživeti ozbiljniju razradu, izvesno ne sa učešćem Crne Gore.

Izgradnja auto-puta E-763 (Koridor 11 u Srbiji) predstavlja temu od zajedničkog interesa dve zemlje, budući da on treba da poveže luku Bar sa Srbijom i dalje sa Srednjom Evropom. Obe zemlje su u svom ritmu finansiranja i izvođenja radova već u tom poslu. Sa srpske strane je ostalo da se projektuje i finansira deo puta od Preljine ka granici sa Crnom Gorom. Tačka dodira na granici je bila predmet razgovora prilikom posete srpske ministarske saobraćaja i infrastrukture Zorane Mihajlović Crnoj Gori u julu 2018. Tom prilikom je sa crnogorskim kolegom Osmanom Nurkovićem potpisala Memorandum o razumevanju i saradnji na realizaciji infrastrukturnih projekata između vlada Crne Gore i Srbije, koji predviđa formiranje zajedničke komisije za određivanje tačne lokacije auto-puta u graničnom području, te je dogovoreno da će za njen rad tražiti finansiranje od Evropske unije. Istovremeno, dve strane su se međusobno informisale o napretku u remontu železničke pruge Beograd–Bar.¹⁶⁴ Treba napomenuti da je Kina glavni finansijer i izvođač radova na crnogorskoj deonici auto-puta (preko *China Road and Bridge Corporation*), te da je čitav posao izazvao polemiku i u međunarodnoj javnosti, zbog uloge Kine i cene čitavog projekta. Sa srpske strane, autoput je finansiran i izgrađivan parcijalno, sa učešćem i kineskih preduzeća (pored azerbejdžanskih i domaćih), a remont pruge se odvija dominantno preko finansiranja iz infrastrukturnog kredita dobijenog od Rusije.

* * *

164 „Komisija će odrediti mesto spajanja autoputa Crne Gore i Srbije“, *Radio Slobodna Evropa*, 23. jul 2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/29384961.html>

Kao krovni opis političkih odnosa u ovom trenutku mogu da nam posluže delovi intervjua koje je (sada predsednik) Milo Đukanović dao RTCG 21. decembra 2018. On je izjavio da su se „određeni krugovi u Srbiji, nosioci vlasti, medijski i SPC veoma trudili da zaoštire svoj odnos prema Crnoj Gori”, da „jedan dio javnosti u Srbiji osporava pravo Crnoj Gori da donosi odluke u sopstvenom interesu”, da „to ozbiljno dovodi u pitanje ono što smo smatrali početkom dobrosusjedskih odnosa u regionu” ali da „vjerujem da je posrijedi nasijedanje Beograda na te žalopojke i ulogu lažnih žrtava i da se ulazi u pokroviteljsku ulogu i finansiranje aktivnosti koje su otvoreno usmjerene na destrukciju države Crne Gore”.¹⁶⁵ U političkom sukobu sa delom javne scene u Srbiji i delom opozicione scene u Crnoj Gori on je formalno izuzeo iz direktne kritike predsednika Srbije, ali prebacujući Srbiji u celini narušavanje odnosa u regionu.

Dan kasnije Ivica Dačić je odgovorio da „ne možemo prihvatiti ulogu dežurnog krivca za svačije probleme. Na kraju, Crna Gora treba najzad da shvati da u Srbiji nema nikakvog žala zbog rastanka sa Crnom Gorom. Srećan put, kamo sreće da se nikad nismo ni spajali.”¹⁶⁶ Tako se nestabilni preplet tekuće politike i crtica iz istorije čini definišućim trendom u javno izgovorenim rečima različitih zvaničnika i društvenih aktera u dve zemlje. Iako težina tih reči i dubina pojedinih tema ne dopire do nivoa problema Srbije sa Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom, plahovitost i nepredvidljivost javnog govora predstavljaju specifični problem u odnosima koji se može dodatno analizirati i kontekstualizovati.

165 „Identitet se brani angažovanjem, a ne zabranom ulaska u CG“, *RTCG*, 21. decembar 2018, <http://www.rtcg.me/vijesti/politika/225147/identitet-se-brani-angazovanjem-a-ne-zabranom-ulaska-u-cg-.html>

166 „Dačić o CG: Kamo sreće da se nikad nismo ni spajali“, *Mondo*, 28. decembar 2018, <http://mondo.rs/a1155718/Info/Srbija/Ivica-Dacic-o-Crnoj-Gori-Kamo-srece-da-se-nismo-ni-spajali.html>

OTVORENA PITANJA - SRBIJA I SEVERNA MAKEDONIJA

UVOD I KRATAK PREGLED ODNOSA

Od vremena raspada SFRJ pa do danas, Republika Makedonija (od februara 2019. zvanično Republika Severna Makedonija) je jedina država nastala raspadom Jugoslavije čiji odnosi sa Republikom Srbijom nisu ni na koji način opterećeni ratnim nasleđem, ali, takođe, sa kojom Srbija nije ni posle 1992. godine bila u nekoj vrsti zajedničke države. Odvajanje tadašnje Republike Makedonije od Jugoslavije je izvršeno mirnim putem i, u kontekstu raspada Jugoslavije u drugim delovima, to je samo po sebi bio solidan osnov za izgradnju dobrih međudržavnih odnosa u budućnosti.¹⁶⁷ Tadašnja Savezna Republika Jugoslavija (SRJ) je

167 Treba, međutim, uzeti u obzir da politički vrh SRJ u periodu od 1992. do 1996. godine nije bio jednoglasan u tome da li bi zvanični Beograd trebalo da prizna Republiku Makedoniju i pod kojim imenom. Takođe, povlačenje kompletne JNA iz ove bivše jugoslovenske republike, kao i način na koji je to učinjeno nisu sasvim bez kontroverzi. Više u Marolov, Dejan, "The relations between Macedonia and Serbia", *Romanian Journal of History and International Studies*, 2 (1) 2015, str. 122-123.

1996. godine priznala Republiku Makedoniju, i to pod tim imenom, odnosno pod njenim tadašnjim ustavnim imenom, što je dalje doprinelo stvaranju povoljne klime za dalje unapređivanje srpsko-makedonskih odnosa.¹⁶⁸ Ipak, trebalo bi napomenuti i da je SRJ diplomatske odnose sa Republikom Makedonijom (pod bilo kojim imenom) uspostavila kao poslednja od svih susednih zemalja ove novonastale nezavisne države.

Posebna faza u odnosima dve države je nastala rasplamsavanjem oružanih borbi na Kosovu 1998. godine, kao i početkom vazdušnih napada NATO saveza na SRJ u martu naredne godine. Tadašnja Republika Makedonija nije dopustila da se njena teritorija koristi za vojne akcije usmerene ka teritoriji SRJ, a odnosi Beograda i Skoplja će i nadalje nastaviti da budu pod uticajem pitanja vezanih za status Kosova, kao i položaja albanske nacionalne manjine u SRJ (kasnije SCG, i posle 2006. godine Srbiji) i (Severnoj) Makedoniji. Razvoj političke situacije vezane sa Kosovom i njegov status će biti jedan od faktora i u procesu utvrđivanja granice između dve zemlje, pošto Srbija ne priznaje ugovore koje je današnja Severna Makedonija u tom smislu sklopila sa vlastima u Prištini, dok prethodno Priština nije priznavala granicu prethodno utvrđenu demarkaciju između Republike Makedonije i SRJ iz 2001. godine.¹⁶⁹ Osim ovih aspekata međudržavnih

168 U kontekstu ukupnih međudržavnih odnosa na Balkanu, ova odluka vrha SRJ, pre svega tadašnjeg predsednika Miloševića, primljena je pozitivno od strane zvanične Bugarske, ali ju je žestoko kritikovala celokupna grčka javnost, odnosno kako političari vlasti i opozicije, tako i velika većina medija. Više u Todić, Vladimir, "Makedonija u regionalnim politikama Savezne republike Jugoslavije i Bugarske devedesetih godina 20. veka", *Kultura polisa*, 35(XV) 2018, str. 85

169 Severna Makedonija je ratifikovala dogovor o fizičkoj demarkaciji granice između vlade Republike Makedonije i vlasti u Prištini 2009. godine, Милчевски, Илија и Коровешовска, Фани, *Билаџералниџе односи меѓу Република Мекедонија и државиџе од југоисточна Европа – Прејлед на ратификуваниџе билаџерлани доџовори*, Скопје 2017, str. 13, 52, dostupno na https://www.sobranie.mk/aktivnosti-na-parlamentarniot-institut-ns_article-istranzuvacki-raboti-po-sopstvena-inicijativa-na-parlamentarniot-institut.nspix

odnosa dve zemlje, postoji i set pitanja koje bismo nazvali istorijskim, to jest proizišlim iz perioda kada su obe države bile delovi zajedničke države – pitanja nacionalnih manjina (Makedonaca u Srbiji i Srba u Makedoniji), kao i pitanje položaja Makedonske pravoslavne crkve koju Srpska pravoslavna crkva i dalje posmatra kao crkvu u raskolu.

MANJINSKA PITANJA

U obe države slobodno deluju organizacije nacionalnih manjina, srpske u Republici Severnoj Makedoniji, a makedonske u Republici Srbiji. Razlika u organizovanju dve nacionalne manjine je najpre ta što se Srbi u Makedoniji pre svega okupljaju unutar svojih političkih stranaka, dok se Makedonci u Srbiji uglavnom okupljaju u unutar svojih nacionalnih udruženja, koja su, pak, u suštini sva organizovana oko Nacionalnog saveta Makedonske nacionalne zajednice u Republici Srbiji. Makedonski jezik je u upotrebi u mestima u kojima Makedonci čine značajniji procenat stanovništva, a u Statutu Autonomne Pokrajine Vojvodine su navedeni i kao jedan od konstitutivnih naroda te pokrajine. Takođe, po Ustavu Republike Makedonije, Srbi imaju svog predstavnika u Komitetu za odnose među zajednicama, isto koliko i Turci, Romi, Bošnjaci i Vlasi.¹⁷⁰ Kao što smo napomenuli, Srbi u Severnoj Makedoniji principijelno teže da svoja prava u okviru te države ostvare preko stranaka svoje nacionalne manjine. Demokratska partija Srba u Makedoniji je do 2017. godine i odlaska sa vlasti vlade predvođene VMRO-DPMNE bila u vladajućoj koaliciji. Druge dve stranke Srba u Makedoniji su Srpska napredna stranka u Makedoniji iz Skoplja i Srpska stranka u Makedoniji iz Kumanova. Prva je pre izbora 2016. godine prišla tada opozicionom savezu pod vođstvom sadašnjeg makedonskog premijera Zorana Zaeva i njegovog SDSM-a.¹⁷¹ Uopšteno gledano, kada su u

170 Etnički Makedonci i Albanci imaju po sedam predstavnika. Svi predstavnici su iz redova poslanika Sobraanja, odnosno parlamenta Republike Makedonije, <http://www.slvesnik.com.mk/content/Ustav%20na%20RM%20-%20makedonski%20-%20FINALEN%202011.pdf>, pristupljeno 1.11.2018. godine

171 "Svacom svoji Srbi na izborima u Makedoniji?", *Danas*, 22.11.2016, dostupno na <https://www.danas.rs/svet/svacom-svoji-srbi-na-izborima-u-makedoniji/>

pitanju odnosi između dva naroda i dve nacionalne manjine, može se reći da su oni na zadovoljavajućem nivou. Generalno dobri, pa i više od toga, međuljudski odnosi između stanovništva Srbije i Severne Makedonije, pogotovo između etničkih Makedonaca i etničkih Srba, ali i drugih, su zapravo jedan od razloga zašto se i povremene teškoće i nesuglasice, do kojih dolazi u odnosima između političkih rukovodstava dve države, lakše amortizuju (na primer već pomenuto zahlađenje odnosa posle priznanja nezavisnosti Kosova od strane Skoplja 2008. godine). U obe ove države, bar do sada, nije postojala opštedruštvena klima koja bi pogodovala nekom dugotrajnom političkom zaoštavanju između dve zemlje.

Za drugu vrstu nasleđa proisteklog iz zajedničke skorije istorije, onog koje tiče crkvenog pitanja, se, pak, ne može reći da nije opterećeno međusobnim sporovima. Pošto su i Srbija i Severna Makedonija sekularne države, sporove oko crkve ne možemo svrstati u otvorena pitanja između dve zemlje, posebno ne u kontekstu procesa pridruživanja Evropskoj uniji, bilo Srbije, bilo Severne Makedonije. Ovaj spor, međutim, pominjemo zato što je to sasvim sigurno značajan problem, možda i najznačajniji, koji opterećuje ukupne srpsko-makedonske odnose. Naime, Srpska pravoslavna crkva (SPC) Makedonsku pravoslavnu crkvu (MPC) posmatra kao deo svoje crkvene organizacije, a njenu autokefalnost, (samo)proglašenu 1967. godine smatra za „kanonski” ništavnu. U tom smislu postoji i organizacija SPC u Severnoj Makedoniji (Ohridska arhiepiskopija) koju Srpska pravoslavna crkva smatra „kanonskom”. Makedonska pravoslavna crkva, sa druge strane, ne priznaje autoritet SPC i smatra sebe autokefalnom pravoslavnom crkvom u Republici Severnoj Makedoniji. Još jedan razlog za pominjanje ovog spora, iako je dugotrajan i „niskog intenziteta”, su najnovija dešavanja u okviru pravoslavne crkve u širem smislu. Tu pre svega mislimo na izgledno priznanje autokefalnosti tj. odvajanje pravoslavne crkve u Ukrajini od Ruske pravoslavne crkve, koje je podržao Vasiljevski patrijarh u Carigradu. S tim u vezi postoji bojazan vrha SPC da bi Vasiljevska patrijaršija mogla da se odluči na sličan korak i kada je u pitanju Makedonska pravoslavna crkva (koja u ovom trenutku nije priznata od strane neke druge pomesne pravoslavne crkve). Zvaničan stav SPC prema ovom pitanju je da je neophodno da se, pre eventualnog sticanja autokefalnosti Makedonske pravoslavne

crkve, ova prethodno „vrati u kanonski poredak”, odnosno prizna autoritet SPC, pa da onda iz tog položaja MPC započnu pregovori o sticanju njene pune crkvene nezavisnosti. Neuspeo pokušaj u tom smeru je načinjen tzv. Niškim dogovorom između dve crkve iz 2002. godine, kojim je predviđena mogućnost da se MPC preimenuje u Ohridsku arhiepiskopiju.¹⁷² Posle tog neuspelog pokušaja i izgladivanja odnosa, oni su se ponovo zakomplikovali tokom narednog perioda, kada je došlo i do sudske osude i odlaska u zatvor arhiepiskopa Jovana Vraniševskog, koga SPC priznaje za jedinog „kanonskog” u Severnoj Makedoniji. Imajući sve to u vidu, ovaj spor pominjemo i iz razloga postojanja potencijala za internacionalizaciju ovog problema, a u krajnjoj liniji, i njegovog eventualnog političkog izraza, koji bi se mogao u nekom vidu prelamati i u međudržavnim odnosima.¹⁷³

172 “Dogovor prekršen, mastilo ostalo”, *NIN*, 11.8.2005, dostupno na <http://www.nin.co.rs/pages/article.php?id=21599&#txt21599>

173 Poslednji razvoj događaja u ovom sporu predstavlja samoinicijativni predlog Makedonske pravoslavne crkve da promeni svoje ime u *Ohridska arhiepiskopija*. I pored sastanaka koje Vaseljenski patrijarh održava sa predstavnicima Makedonske pravoslavne crkve, Vaseljenska patrijaršija u svojim saopštenjima Makedonsku pravoslavnu crkvu dosledno naziva „raskolničkom”. Nije, međutim, bez osnova pretpostaviti da će se u sklopu napora za punom normalizacijom odnosa između Atine i Skoplja odvijati i procesi koji bi za cilj imali da se pronađe i rešenje za pravoslavnu crkvu u Severnoj Makedoniji, barem iz grčkog ugla, “Вселенска патријаршија: Ке сториме се што треба МПЦ да стане Охридска архиепископија”, *Слободен печат*., 31.5.2018, dostupno na <https://www.slobodenpecat.mk/drustvo/vselen-ska-patrijarshija-ke-storime-se-shto-treba-mpts-da-stane-ohridska-arhiepiskopija/>

Najvažnije pitanje koje je i dalje otvoreno između Republike Srbije i Republike Severne Makedonije ostaje u stvari ono koje je direktno vezano za proces normalizacije odnosa između Beograda i Prištine i ishod toga procesa – naime, pitanje međusobne granice. Posmatrano u tom svetlu, granica kao tehničko pitanje nije sporna. Ona je utvrđena 2001. godine Sporazumom između onovremenih predsednika tadašnjih SRJ i Republike Makedonije, Vojislava Koštunice i Borisa Trajkovskog. Ahtisarijev plan, odnosno Predlog za sveobuhvatno rešenje statusa Kosova iz 2007. godine, koji je trebalo da posluži kao osnova za rešavanje statusa Kosova u sebe je samo inkorporirao taj Sporazum, odnosno tj. njime utvrđenu granicu.¹⁷⁴ Upravo pozivajući se na ovu činjenicu, vlasti u Skoplju su, po svom priznavanju nezavisnosti Kosova oktobra 2009. godine, izjavljivali da je prethodno načinjena fizička demarkacija između Makedonije i Kosova bila samo „tehnički” proces, iako je granica promenjena, ali neznatno, pošto se radilo o izmenama od samo nekoliko stotina metara.¹⁷⁵ Republika Srbija, smatrajući teritoriju Kosova međunarodnopravno svojom teritorijom, ovu demarkaciju nije priznala i proglasila ju je za nepravni akt. Suštinski, onda kada, i ako, dođe do potpisivanja pravno-obavezujućeg sporazuma o sveobuhvatnoj normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine, time će *de facto* biti rešeno i pitanje utvrđivanja granice između Severne

174 “Počinje demarkacija granice između Makedonije i Kosova”, *Blic*, 24.3.2008, dostupno na <https://www.blic.rs/vesti/politika/pocinje-demarkacija-granice-između-makedonije-i-kosova/m88p40d>

175 „Македонија и Косово воспоставија дипломатски односи“, *Вечер*, 18.10.2009, dostupno na <https://vecer.mk/makedonija/makedonija-i-kosovo-vo-spоставија-diplomatski-odnosi>

Makedonije i Srbije.¹⁷⁶ Postizanje ovog sporazuma, u smislu normalizacije odnosa između Beograda i Prištine, uslovljeno je i pregovaračkim Poglavljem 35 kao delom Pregovaračkog okvira za pristupne pregovore Republike Srbije Evropskoj uniji. Na taj način, pitanje utvrđivanja međusobne granice Srbije i Severne Makedonije *de iure* spada u ona otvorena pitanja između Srbije i njenih suseda od značaja za pristupanje Republike Srbije EU, ali će, ukoliko dođe do postizanja pravno-obavezujućeg sporazuma između vlasti u Beogradu i Prištini, to otvoreno pitanje biti *de facto* rešeno po automatizmu. Na kraju, treba uzeti u obzir i to da će po, sada već izvesnom, ulasku Republike Severne Makedonije u NATO, granica između dve države postati još jedna međudržavna granica Republike Srbije sa zemljom NATO saveza, te u tom kontekstu treba uzeti u obzir i budući bezbednosni aspekt granice između dve države.¹⁷⁷

176 Čak i u slučaju da do normalizacije odnosa između Beograda i Prištine dođe uz izmene granica, to se sasvim izvesno neće odnositi na granice Severne Makedonije.

177 Makedonija je februara 2019. potpisala Protokol o prijemu u NATO, "Šta za Balkan znači novi makedonski korak ka NATO-u", *BBC News na srpskom*, 6.2.2019, dostupno na <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-47148018>

POLITIČKI ODNOSI DRŽAVNIH RUKOVODSTAVA - REGIONALNI I EVRO(ATLANTSKI) KONTEKST

Imajući u vidu gore navedeno, kao i stavove oba državna rukovodstva da su crkvena pitanja izvan njihovih delokruga, odnosno odgovornosti, može se reći da otvorenih pitanja u pravom smislu zapravo i nema. Ovo posebno važi, kako smo naveli, u kontekstu evro(atlantskih) integracija.¹⁷⁸ Međutim, to i dalje ne znači da su odnosi dve zemlje lišeni bilo kakvih trzavica koje su u poslednjih godinu dana ponekad bile i vrlo žestoke. Deo povremenih manjih kriza u međusobnim odnosima se najčešće odnosio na različito viđenje statusa Kosova, međutim uzroci su bili i drugačiji. Iako je u Makedoniji upravo Vlada na čelu sa Gruvskim i VMRO-DPMNE priznala nezavisnost Kosova i glasala za prijem Kosova u UNESCO, Vlada u Srbiji, na čijem čelu je posle 2012. godine bila koalicija SNS-SPS je upravo sa tom Vladom izgradila dobre odnose, smatrajući da je ta politička opcija glavni partner Srbiji. Zvaničnu politiku Beograda je sledila i manjinska stranka Srba u Severnoj Makedoniji, koja je bila partner Vladi Nikole Gruevskog, a koja je i dalje loše raspoložena prema politici sadašnje makedonske Vlade.¹⁷⁹ Usled toga, a tokom burnog postizbornog procesa u Makedoniji u proleće 2017. godine, Vlada u Beogradu je sa podozrenjem gledala na formiranje kabineta pod vođstvom SDSM i Zorana Zaeva kao premijera. Iako je ubrzo potom izgledalo da bilateralni odnosi ponovo počinju da se kreću u uobičajenom pravcu – novi ministar spoljnih poslova

178 „Atlantskih“ navodimo u zagradi, pošto se ta odrednica odnosi samo na Republiku Makedoniju

179 "Makedonski izbori – produžetak agonije", *Novi Standard*, 24.4.2019, dostupno na <https://standard.rs/2019/04/24/makedonski-izbori-produzetak-agonije/>

Makedonije Nikola Dimitrov je sa predsednikom Đorđem Ivanovim prisustvovao inauguraciji predsednika Srbije Aleksandra Vučića 23. maja 2017. godine – otprilike u isto vreme je izbila afera zbog tvrdnje makedonskih medija i državnih organa da je savetnik u srpskoj ambasadi u Skoplju učestvovao u nemirima u makedonskom Sobranju na strani pristalica VMRO-DPMNE.¹⁸⁰ Kriza je kulminirala 19. avgusta iste godine, kada je Republika Srbija „povukla na konsultacije” u Beograd celokupno osoblje srpske ambasade u Skoplju izazvavši time diplomatski šok u Makedoniji, ali i u celom regionu.¹⁸¹ Međutim, već posle nekoliko dana Srbija je najavila povratak diplomatskog osoblja, a predsednik Srbije Aleksandar Vučić i premijer Makedonije Zoran Zaev su u razgovoru dogovorili da se nesuglasice rešavaju „dijalogom”.¹⁸² Ubrzo zatim, u međusobnom razgovoru su do istih zaključaka došla i dva ministra spoljnih poslova.¹⁸³ Međutim, čak i pred kraj perioda tokom kojeg je na vlasti u Skoplju bio VMRO-DPMNE dolazilo je do diplomatskih varnica između srpskih i makedonskih političara na vlasti, posebno kada je reč o pitanjima vezanim za status Kosova i članstvo u pojedinim međunarodnim organizacijama. Ovo je donekle i razumljivo, s obzirom na to da Albanci u Severnoj Makedoniji čine brojnu manjinu.¹⁸⁴ Ova činjenica je

180 “Srpski obaveštajac u Sobranju u vreme napada?”, *Danas*, 23.5.2017, dostupno na <https://www.danas.rs/svet/srpski-obavestajac-u-sobranju-u-vreme-napada/>

181 “Ambasada u Skoplju pozvana na hitne konsultacije u Beograd”, N1, 20.8.2017, dostupno na <http://rs.n1info.com/a292147/Vesti/Vesti/Ambasada-u-Skoplju-pozvana-na-hitne-konsultacije-u-Beograd.html>

182 “MSP: Sutra će početi povratak osoblja ambasade Srbije u Skoplje”, *Dnevni bilten Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije*, 24.8.2017, dostupno na <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/dnevni-bilten-rss/18510--24082017?lang=lat>

183 “Dačić i Dimitrov: “Srbija i Makedonija su prijateljske zemlje i tako treba i da ostane”, *Dnevni bilten Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije*, 25.8.2017, dostupno na <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/arhiva-saopstenja/arhivasaopstenja2017/18522--q-q?lang=lat>

184 Prema poslednjem održanom popisu iz 2002. Godine etnički Albanci čine oko 25% stanovništva države.

uostalom i bila jedan od odlučujućih faktora koji su doprineli da Skoplje relativno brzo po proglašenju nezavisnosti od strane vlasti u Prištini i sama prizna Kosovo kao nezavisnu državu. Međutim iz takvog razvoja događaja povremeno su proizilazile krize u odnosima Beograda i Skoplja u vezi sa nastojanjima vlasti u Prištini da „zaokruže” svoju nezavisnost, pre svega pod time misleći na sticanje punopravnog članstva Kosova u Ujedinjenim nacijama. Jedan od slučajeva takve krize dogodio se na samom početku 2017. godine kada je ministar spoljnih poslova Srbije Ivica Dačić, na najave da bi tadašnja Republika Makedonija mogla da glasa za ulazak Kosova u UNESCO, uzvratio pretnjom da bi Republika Srbija mogla da promeni svoj stav o tome da Republiku Makedoniju priznaje pod njenim tadašnjim ustavnim imenom, kao i podsećanjem da je Srbija (tada SRJ) za takvo priznanje platila diplomatsku cenu u vidu ozbiljnih protesta zvanične Atine.¹⁸⁵ Ovakvi slučajevi su ilustrativni i za još jedan aspekt odnosa između dve države koji pokazuje do koje mere su odnosi Beograda i Skoplja deo šire, regionalne politike, imajući u vidu, pre svega, odnos obe države sa Republikom Grčkom. Relativno posredno u slučaju Srbije, a neposredno u slučaju Severne Makedonije, ovi odnosi se mogu dovesti u vezu i sa napredovanjem obe zemlje u procesu evro(atlantskih) integracija. Grčka, kao punopravna članica i EU i NATO, kao i svaka druga punopravna članica ovih organizacija, ima direktan uticaj na to koja će nova zemlja biti primljena - u slučaju Srbije u EU, a u slučaju Makedonije i u EU i u NATO.

U skorijem periodu, od značaja je bio susret predsednika Vučića i premijera Zaeva početkom septembra 2018. godine na međudržavnom graničnom prelazu Tabanovce. Tokom susreta,

185 “Dačić: Srbija će u 2017. biti spremna za desetak poglavlja”, *Dnevni bilten Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije*, 4.1.2017, dostupno na <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/dnevni-bilten-rss/17561--04012017?lang=lat>

oni su najavili početak aktivnosti na uspostavljanju zajedničke kontrole granice („one stop shop”) na dva međunarodna prelaza između Srbije i Severne Makedonije (Tabanovce–Preševo i Pelince–Prohor Pčinjski), kako bi se ubrzao promet robe i putnika između dve zemlje. Tom prilikom su ponovo naglašeni izuzetno bliski odnosi između dve države, odnosno „veliko prijateljstvo”, po rečima Zaeva, i „strateška bliskost”, po rečima Vučića.¹⁸⁶ Međutim, sasvim u skladu sa dugoročno potpuno nepredvidivim, i od garnitura na vlasti u Beogradu i Skoplju zavisnim bilateralnim odnosima, tokom poslednjih meseci je ponovo došlo do zehlađenja između vlada dve države.

Posle razmenjenih srdačnih reči predsednika i premijera na pomenutom susretu na granici ponovo se razmenjuju poruke iz kojih se lako može zaključiti da su odnosi ponovo na silaznoj putanji. Prvo, u Skoplju su postojale sumnje u ulogu Srbije u odlasku bivšeg premijera Republike (Severne) Makedonije Nikole Gruevskog u Mađarsku i njegovo dobijanje političkog azila u toj zemlji.¹⁸⁷ Iako se na kraju ispostavilo da u trenutku prelaska preko teritorije Republike Srbije za Gruevskim nije bila raspisana međunarodna poternica, taj događaj nije pozitivno uticao na bilateralne odnose.¹⁸⁸ Dalje, u opštem kontekstu odnosa dve zemlje, za koji smo već napomenuli da se prevashodno odnosi na konačni status kosova i rešavanje srpsko-kosovskih odnosa, iako na prvi pogled neutralna, u Beogradu je loše primljena

186 “Zaev i Vučić: Zajednički prelaz doprinosi ekonomskom razvoju”, *Radio Slobodna Evropa*, 2.9.2018, dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/29465124.html>

187 “Zaev: Gruevski se sastao sa Vučićem i Orbanom; Vučić: Nisam se video s njim skoro tri godine”, *Blic*, 31.1.2019, dostupno na <https://www.blic.rs/vesti/svet/zaev-gruevski-se-sastao-sa-vucicem-i-orbanom-vucic-nisam-se-video-s-njim-skoro-tri/3g9w4fr>

188 “Ruskovska: Ne postoji odgovornost Srbije i Crne Gore u bekstvu Gruevskog”, *N1*, 26.2.2019, dostupno na <http://rs.n1info.com/Region/a463545/Ruskovska-Ne-postoji-odgovornost-Srbije-i-Crne-Gore-u-bekstvu-Gruevskog.html>

poruka premijera Zorana Zaeva od 14. marta 2019. kada je jednom albanskom mediju izjavio da je Albanija „najprijateljskija država” Severnoj Makedoniji.¹⁸⁹ Usledila je prilično decidna izjava predsednika Aleksandra Vučića, data prilikom očiglednog komentarisanja severnomakedonskog pristupanja NATO-u, da „će videti” oni koji misle da će im to pomoći prilikom odlučivanja Evropske unije da li će sa tim zemljama otvoriti pregovore ove godine. Ovo je bila jasna aluzija na Severnu Makedoniju, a moguće i na Albaniju, koje obe čekaju da vide ishod sastanka tokom koga će biti odlučeno hoće li im EU u junu 2019. odobriti početak pristupnih pregovora.¹⁹⁰

Da odnosi između Beograda i Skoplja i dalje imaju potencijal da u svakom trenutku ponovo krenu u smeru koji nije poželjan bilo je očigledno već onda kada je Srbija bila jedina zemlja u regionu koja nije Severnoj Makedoniji i Grčkoj čestitala postizanje sporazuma o imenu Severne Makedonije. Što u kontekstu srpsko-albanskih odnosa, što u širem kontekstu daljeg širenja NATO i na teritoriju Severne Makedonije, ovakav razvoj često se u brojnim diplomatskim krugovima u Beogradu, kao i u medijima bliskim političkom vrhu zemlje posmatrao kao za Srbiju nepoželjan. Ipak, makar i vidno bez entuzijazma, Srbija je zvanično prihvatila novo ime svog južnog suseda.¹⁹¹

189 "Zaev: Albanija najprijateljskija država Severnoj Makedoniji", N1, 14.3.2019, dostupno na <http://rs.n1info.com/Region/a468137/Zaev-Albanija-najprijateljskija-drzava-Severnoj-Makedoniji.html>

190 "...videćete kakve će probleme imati te zemlje, članice NATO kada ne dobiju zeleno svetlo za otpočinjanje pristupnih pregovora sa EU..." u " 'Ne smemo da zaboravimo 1999' Vučić: Razumem zašto naš narod ima negativne emocije prema NATO", *Blic*, 26.3.2019, dostupno na <https://www.blic.rs/vesti/politika/ne-smemo-da-zaboravimo-1999-vucic-razumem-zasto-nas-narod-ima-negativne-emocije-prema/ssl78t>

191 "Vlada Srbije usvojila zaključak o promeni imena Makedonije u Severna Makedonija", *Novosti*, 27.2.2019, dostupno na <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:779873-Vlada-Srbije-usvojila-zakljucak-o-promeni-imenamakedonije-u-Severna-Makedonija>

Čak i u ovom, rekli bismo sasvim jednostavnom i skoro „administrativnom” činu Vlade Srbije, može se uočiti sav paradoks odnosa najviših vlasti Republike Srbije prema Severnoj Makedoniji. Naime, u raznim medijima u Srbiji, posebno u onima bliskim vladajućim strankama, mesecima su se mogli čitati nebrojeni komentari o tome da je sasvim upitan demokratski legitimitet, ali i legalitet, izvršenih ustavnih promena u Severnoj Makedoniji, neophodnih za promenu imena i, posledično, ulazak u NATO savez. Međutim, u zvaničnom saopštenju Vlade Srbije povodom donošenja „Zaključka o korišćenju imena Severna Makedonija” jasno se kaže da je „promena imena sprovedena na pravno validan način”.¹⁹² Postavlja se onda pitanje - u čijem je interesu obmanjivanje javnosti u Srbiji da je promena imena južnog suseda izvršena političkim i pravnim nasiljem?

192 " Vlada Srbije usvojila zaključak o promeni imena Makedonije u Severna Makedonija", Danas, 27.2.2019, dostupno na <https://www.danas.rs/politika/vlada-srbije-usvojila-zakljucak-o-promeni-imena-makedonije-u-severna-makedonija/>

PRIVREDNA SARADNJA

Privredna saradnja Srbije i Severne Makedonije ne predstavlja, naravno, u klasičnom smislu „otvoreno pitanje” između dve zemlje, ali predstavlja jedan od činilaca koji stvaraju širi društveni i bilateralni okvir u kome se lakše (ili teže) dolazi do rešenja za međusobne sporove. Imajući to u vidu treba pomenuti da se privredna saradnja dveju zemalja odvija uglavnom uzlaznom putanjom, iako daleko više u domenu spoljnotrgovinske razmene, nego u domenu investicija. U okviru ove razmene Srbija beleži značajan suficit, kao što je to slučaj i u spoljnotrgovinskoj razmeni Srbije sa drugim zemljama regiona Zapadnog Balkana.¹⁹³ Obe države su članice regionalnog CEFTA sporazuma, ali i drugih regionalnih organizacija i inicijativa poput Centralnoevropske inicijative, Jadransko-jonske inicijative itd. Kao ilustracija smeru razvoja ekonomskih odnosa dve zemlje, tabelarno je predstavljena spoljnotrgovinska razmena između Srbije i Makedonije u periodu između 2013. i 2018. godine (u milionima evra):

193 Po obimu spoljnotrgovinske razmene R.Makedonije u periodu januar - avgust 2018. godine, Srbija je na 4. mestu, iza Nemačke, Grčke i Velike Britanije, izvor: http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie_en.aspx?rbtxt=78

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
IZVOZ	433,6	454	470,9	538,6	561,6	626,4
UVOZ	199,1	190,3	181,2	188,8	207,7	229,6
SALDO	234,5	263,7	289,7	349,8	353,9	396,8
RAZMENA	632,7	644,3	652,1	727,4	769,3	856
POKRIVENOST UVOZA IZVOZOM	217,8	236,6	259,9	258,3	270,4	272,8

Izvor: Republički zavod za statistiku; preuzeto sa sajta Privredne komore Srbije.¹⁹⁴

Takođe, kao na najsvežiji indikator opšte atmosfere između dve zemlje u kojima se ne poklapaju nužno amplitude međusobnih političkih i ekonomskih odnosa, treba ukazati i na to da su upravo tokom najskorijeg, makar i samo retoričkog i samo blagog političkog zahlađenja između Beograda i Skoplja, Agencija za privredne registre Republike Srbije i Centralni registar Republike Severne Makedonije osnovali "Business and Financial Data Exchange - BIFIDEX", kao prve zemlje u regionu koje se pridružuju ovoj regionalnoj inicijativi.¹⁹⁵

¹⁹⁴ <https://pks.rs/strana/sekcija/internacionalizacija-privredno-bilateralni-odnosi-srbije-i-drugih-zemalja-sveta>

"Укупна робна размена између Србије и Северне Македоније у 2018. години износила је 856 милиона евра, и бележи повећање од 11,3 % у односу на 2017. годину. Извоз у Северну Македонију износио је 626,4 милиона евра што је за 11,5 % више у односу на 2017. годину. Увоз из Северне Македоније већи је за 10,5 % у односу на 2017. годину и износио је 207,7 милиона евра. Суфицит у робној размени износио је 396,9 милиона евра. У укупно оствареном извозу Србије у 2018. години Северна Македонија је на 8. месту и учествује са 3,8 %, а по висини увоза из земаља света, остварени увоз из Северне Македоније у 2018. години сврстава ову земљу на 25. место са 1% укупног увоза Србије."

¹⁹⁵ Ova inicijativa se odvija uz podršku Evropske banke za obnovi i razvoj. Više u „Srbija i S. Makedonija pokrenule regionalni privredni portal“, *Radio-televizija Vojvodine*, 29.3.2019, dostupno na http://www.rtv.rs/sr_lat/ekonomija/srbija-i-s.-makedonija-pokrenule-regionalni-privredni-portal_1004967.html

Napomenimo na samom kraju da, kao i između ostalih republika nastalih raspadom SRFJ, između Republike Srbije i Republike Severne Makedonije postoje otvorena pitanja proizašla iz sukcesije bivše države. Iako je Sporazum o sukcesiji potpisan još juna 2001. godine, proces je daleko od svog završetka. Ipak, treba reći da su pitanja koja opterećuju srpsko-makedonske odnose u ovom smislu ipak nešto jednostavnija za rešavanje od onih koja postoje između Srbije i nekih drugih bivših jugoslovenskih republika (sada nezavisnih država), pre svega između Srbije i Hrvatske i Srbije i Bosne i Hercegovine.

Preporuke

Srbija i Hrvatska

- **Uzdržavanje od zapaljivih izjava.** Međusobni odnosi Srbije i Hrvatske, kao i Srba i Hrvata kao naroda, tokom raspada SFRJ su bivali sistemski i dubinski narušavani što u naročito pojačanom obliku dolazi do izražaja tokom obeležavanja „osetljivih“ datuma i pokretanja istih takvih tema u javnosti. Iako političari i sami neretko u javnosti govore o potrebi poboljšanja međusobnih odnosa, upravo oni najčešće ne uspevaju da odole iskušenju da pokušaju da steknu političke poene u nacionalističkim delovima biračkog tela dveju država nekom zapaljivom izjavom koja na drugoj strani lako može biti percepirana kao neprijateljska ili bar kao ne preterano prijateljska.

- **Nastojati da sastanci na najvišem političkom nivou dve zemlje budu češći.** Tokom poslednje dve godine održana su samo dva sastanka na predsedničkom nivou, a između njih su odnosi između dveju zemalja uglavnom bili napeti i prožeti nesuglasticama. Češća komunikacija na najvišem nivou indirektno u svesti građana normalizuje međusobne odnose, a svakako doprinosi i uspešnijem predupređivanju nesuglasica i nesporazuma.
- **Osnaživanje evropske, pa donekle i evroatlantske komponente međusobnih odnosa** (u onoj meri u kojoj se to ne kosi sa proklamovanom politikom vojne neutralnosti Srbije) u cilju podizanja međusobnog poverenja na viši nivo. Ova preporuka se odnosi na podizanje svesti o kontekstu zajedničke budućnosti, što samo po sebi smanjuje traume, ali ne rešava i otvorena pitanja. Na taj način i javnost postaje informisanija, ali i svesnija svrhe napora koji se čine kako bi se bilo koje od brojnih bilateralnih otvorenih uspešno zatvorilo.
- **Značajno intenziviranje napora za rešavanje otvorenog pitanja međusobne granice.** Po rečima samih učesnika u pregovorima o ovom pitanju sa srpske strane, bezmalo je jedino oko čega se dve strane u ovom trenutku slažu to „da se ni o čemu ne slažu“. Proteklo je više od polovine ukupnog vremena od dve godine koje su dve zemlje dale sebi da ovo pitanje zatvore pre nego što se obrate međunarodnim sudskim ili arbitražnim instancama. S obzirom na to, a takođe imajući u vidu i značaj pitanja definisanja granica države koja ima ambicija da pristupi Evropskoj uniji, smatramo da je od najvećeg interesa da se uloži maksimalan napor kako bi po ovom pitanju što pre došlo do makar kakvog napretka.
- **Nastavak pojačavanja napora na rešavanju pitanja nestalih, na tragu najskorijeg susreta ministara pravde dve dr-**

žave. Iz izjava hrvatskih najviših zvaničnika, kao i iz uključivanja ovog pitanja na direktan način u hrvatski pristup pregovorima Srbije o članstvu u EU, jasno je da Republika Hrvatska ovom pitanju daje veliki značaj. Na taj način, ovo pitanje objektivno poseduje dve dimenzije u bilateralnim odnosima, humanitarnu i jasno političku, i kao takvo bi trebalo da predstavlja tematiku od najvišeg interesa za ostvarivanje strateških ciljeva Srbije u kontekstu bilateralnih odnosa sa Hrvatskom.

Srbija i Bosna i Hercegovina

- **Srbija bi trebalo da poštuje odredbe sporazuma o međusobnom izvršavanju sudskih odluka u krivičnim stvarima.** Posebno je potrebno da državne institucije koje nisu direktno povezane sa pravosudnom saradnjom svojim delovanjem ne relativizuju postojeće sudske presude o ratnim zločinima (slučaj Đukić).
- **Promena javne retorike o ratnim zločinima.** Skorašnje izjave premijerke Brnabić i često ministra odbrane Vulina odmažu u zaceljivanju ratnih rana i dubinski remete odnos sa zvaničnim Sarajevom, a da nemaju smislenu političku korist za Srbiju. One pritom signaliziraju delovima srpske javne scene da su radikalniji stavovi javno dozvoljeni, a bošnjačkoj javnosti da sa strane Srbije postoji nedobronamernost i neiskrenost.
- **Mora se imati u vidu da radikalnije javne izjave odmažu Srbiji u pokušaju da reši granično pitanje (između ostalog) na način koji odgovara njenim interesima.** Težište rešenja tog problema se nalazi u visokoj politici a ne u detaljima na terenu, i relaksiraniji pristup Sarajevu bi mogao biti od pomoći za ostvarivanje ciljeva Srbije.
- **Srbija bi mogla da razmotri ekonomski paket ponuda u sklopu rešavanja pitanja granice.** To bi moglo u konkretnijoj i bezuslovnoj formi biti ponuda za nadoknadu štete za plavljena područja na teritoriji BiH tokom eksploatacije drinskih hidroelektrana, kao gest dobre volje i uspostave poverenja, i pre eventualnog postizanja zajedničkog dogovora.

- **Voditi računa o balansu u pristupu BiH.** Jasno je da se specijalni i paralelni odnosi Srbije i Republike Srpske neće dovoditi u pitanje, uzimajući u obzir širi kontekst. No, pred Srbijom se u odnosima sa BiH nalazi rešavanje tema koje se na tom nivou ne mogu efikasno rešiti, već se mora voditi složenija i nijansiranija spoljna politika.
- **Obnoviti rad Međudržavnog saveta za Saradnju Srbije i BiH.** Forma susreta tri člana Predsedništva BiH i predsednika Srbije se u izvesnoj meri obnovila, posetom sva tri člana Beogradu u decembru 2017. godine. Za funkcionalni rad Saveta možda je veća prepreka u internim odnosima Predsedništva usled ustaljenog sukoba njegovih trenutnih članova, ali treba biti jasno da bez političkih odluka na tom nivou neće biti većeg pomaka u rešenju otvorenih pitanja.
- **Pojačati saradnju i posebno pomoć Srbije u evropskim integracijama Bosne i Hercegovine.** Srbija bi, zajedno sa Crnom Gorom, trebala da bude glasnjija u zastupanju zajedničkih, regionalnih, interesa za pridruživanjem Evropskoj uniji, u konkretnom smislu da se zalaže i pomaže BiH u pokušajima otvaranja pregovaračkog procesa. To sa jedne strane podrazumeva zajednički rad i ispunjavanje dogovora iz Berlinskog procesa, a sa druge poboljšavanje bilateralnih političkih odnosa sa zvaničnim Sarajevom.

- **Potrebno je jasnije uočavanje formalno vodećih uloga koje Srbija i Crna Gora imaju, kao zemlje kandidati, u procesu integracija u Evropsku uniju.** U tom smislu, i kao što je uočeno i u Strategiji proširenja EU (2018) te dve zemlje imaju posebnu ulogu da svojim primerima i odnosom prema procesu i obavezama budu uzori ostali zemljama Zapadnog Balkana. Tim pre što se društva Srbije i Crne Gore suočavaju sa sličnim izazovima, pre svega u domenu vladavine prava, građanskih sloboda i bezbednosti. **Smatramo da bi učestalom institucionalnom koordinacijom i razmenom iskustava Srbija i Crna Gora mogle postići bolje rezultate i ubrzati pregovarački proces, koji je u slučaju Srbije posebno usporen.**
- **Jasnije ohrabrivanje političkih i kulturnih organizacija Srba u Crnoj Gori da uzmu konstruktivnije učešće u društvenom životu Crne Gore,** ne postavljajući se pritom nužno nasuprot proklamovanom evro-atlantskom putu te zemlje.
- **Institucije Srbije (u tom smislu i iz Crne Gore) bi trebalo da se suzdržavaju od učestvovanja u povremenim javnim raspravama iz identitetskog repertoara.** U demokratskim i otvorenim društvima malo je tema kojima ne bi trebalo biti mesta u javnosti, ali za državne ustanove crvene linije bi trebale biti postavljene nešto uže. Ustaljeno insistiranje na sukobljenim stavovima o pitanjima iz prošlosti, koja pritom nije bila konfliktna na način da je stvorila sporno nasleđe i raširena negativna osećanja između dva naroda, može bespotrebno pogoršavati državne odnose.

- **Sporazum o granici** gotovo sigurno ne može biti potpisan pre nego što Srbija i Kosovo regulišu svoje odnose. U tom smislu Srbija bi trebalo da vodi računa i o širim implikacijama nerešenih odnosa sa Kosovom, odnosno o temama koje su izvan direktnih odnosa sa Kosovom a dotiču se drugih aspekata njene spoljne politike.

Srbija i Severna Makedonija

- **Odnosi dve države se moraju posmatrati u kontekstu evrointegracija kao strateškog opredeljenju obe zemlje.** U okviru ovog konteksta, stavljanjem posebnog naglaska na ulogu dve zemlje u regionu, kao i na prijateljsku zajedničku prošlost dva naroda, najlakše će se ostvariti atmosfera međusobnog poverenja i doći do obostrano prihvatljivih rešenja za otvorena pitanja, ali i za stabilnije ukupno okruženje u kome se odvijaju odnosi između Srbije i Severne Makedonije.
- **Potrebno je uspostaviti češću neposrednu komunikaciju dve vlade i generalno najvišeg rukovodstva dve zemlje, kako na diplomatskom, tako i na bezbednosnom nivou.** Ovim bi se stvorila institucionalna osnova za amortizaciju eventualnih negativnih zaokreta u međusobnim odnosima. Za ovakve zaokrete će uvek postojati mogućnost sve dok ne dođe do normalizacije odnosa između Beograda i Prištine, a usled etničkog sastava stanovništva i rukovodstva Severne Makedonije i stalne osetljivosti Srbije na ulogu politika zemalja regiona u odnosu na proces normalizacije odnosa Beograda i Prištine.
- **Imajući u vidu regionalni kontekst i, u tom smislu, značaj dobrih odnosa Srbije i Severne Makedonije, ispitati mogućnost podrške tj. inicijative koja bi došla od Srbije, a imala za cilj uključivanje Severne Makedonije u, sada već regularne, sastanke na najvišem nivou balkanske četvorke (Bugarska, Grčka, Rumunija, Srbija).** Podrška integritetu i suverenitetu Severne Makedonije je u interesu Republike Srbije i smatramo da bi se na ovaj način dodatno učvrstila uloga Severne Makedonije u regionalnom kontekstu.

- **Ohrabrivanje političkih i drugih organizacija Srba u Makedoniji da igraju što konstruktivniju ulogu u političkom i društvenom životu Severne Makedonije.** Organizacije manjina dva naroda u jednoj i drugoj državi i njihove uloge u društveno-političkim životima dve zemlje takođe mogu biti jedan od aspekata predupređivanja nesporazuma i njihovog lakšeg prevazilaženja ukoliko do njih dođe.
- **Ispitati mogućnost, uz punu svest o tome da je Srbija sekularna država i uz poštovanje te činjenice, na koji način državni organi Republike Srbije mogu da pomognu u razrešavanju dugotrajnog crkvenog spora između Srpske pravoslavne crkve i Makedonske pravoslavne crkve.** Dve vodeće verske organizacije dva naroda su integralni deo društvenog života obe zemlje i prevazilaženje njihovog spora bi mogao da na upečatljiv način doprinese ukupnim (još) boljim odnosima dve države.